МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: НОВОЕ ВРЕМЯ»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH (NAcSIR)

OJS OPEN JOURNAL SYSTEMS

International Electronic Scientific and Practical Journal

ISSN(Print) 3005-4729
e-ISSN(Online) 3005-4737

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH(NACSIR)

SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME

International Electronic Scientific and Practical Journal

№10 (2024)
Журнал основан в 2023 г.
Ежемесячное научное издание

Адрес редакции:
Республика Казахстан, 010000, г. Астана, проспект Мангилик Ел, С4.6
E-mail: nacsir.nauka@gmail.com
Адрес страницы в сети Интернет: nacsir.kz

Google Scholar OPEN ACCESS INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

© Авторы статей, 2024
© Редакция National Academy of
Scientific and Innovative Research(NAcSIR)

Главный редактор:
Абенов Айдос Максатович, *PhD (Казахстан)*

Редакционная коллегия

Сериков Айдос Максатович,
PhD (Казахстан)
С. Айтбаева,
магистр гуманитарных наук (Казахстан)
Аубакиров Максат Отешович,
кандидат педагогических наук (Казахстан)
Бурханов Ермек Нурмакович,
профессор (Казахстан)
Искандаров М.И.,
д.б.н., профессора (Кыргызстан)
Ниязова Т.Д.,
к.т.н., доцент (Узбекистан)
Хужамбердиев А.А.,
PhD (Узбекистан)
Ходжиева А.Б.,
кандидат медицинских наук (Таджикистан)
Борисов Антон Васильевич,
кандидат политологических наук, доцент (Россия)
Ахмедова С.Р.,
кандидат психологических наук, (Азербайджан)
Досина Елена Владимировна,
кандидат филологических наук (Белоруссия)
Курманов Айбол Болатович,
кандидат экономических наук (Кыргызстан)
Чемерисов Сергей Андреевич,
профессор, доктор юридических наук (Казахстан)
Жамбылов Канат Оралович,
профессор, доктор медицинских наук (Казахстан)

Editorial team

Aydos Maksatovich Serikov,
PhD (Kazakhstan)
S. Aitbaeva,
Master of Humanities (Kazakhstan)
Aubakirov Maksat Oteshovich,
Candidate of Pedagogical Sciences (Kazakhstan)
Burhanov Ermek Nurmakovich,
professor (Kazakhstan)
Iskandarov M.I.,
PhD, professor (Kyrgyzstan)
Niyazova T.D.,
Ph.D., associate professor (Uzbekistan)
Khuzhamberdiev A.A., PhD (Uzbekistan)
Khodzhieva A.B., candidate of medical sciences (Tajikistan)
Borisov Anton Vasilyevich,
candidate of political sciences, associate professor (Russia)
Akhmedova S.R.,
candidate of psychological sciences, (Azerbaijan)
Dosina Elena Vladimirovna,
candidate of philological sciences (Belarus)
Aybol Bolatovich Kurmanov,
Candidate of Economic Sciences (Kyrgyzstan)
Chemerisov Sergey Andreevich,
professor, doctor of legal sciences (Kazakhstan)
Zhambylov Kanat Oralovich,
professor, doctor of medical sciences (Kazakhstan)

Издатель: National Academy of Scientific and Innovative Research(NAcSIR)
Тематическая направленность: *по различным отраслям технических, естественных, медицинских, общественных и гуманитарных наук.*
Периодичность: Ежемесячно
Международный научный журнал зарегистрирован в комитете информации, Министерства культуры и информации Республики Казахстан.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

ТІЛ ҮЙРЕНУДЕГІ АДАМ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Толеуханова Адель Нурлановна
С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан Университеті
Өскемен, Қазақстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: Кез-келген жастағы адамның тіл үйрену үрдісіндегі психологиялық сипаты, оқу барысындағы психологиялық процестер, тұлға мен мұғалім арасындағы шет тілдерін оқыту процесіндегі сипатының өзара әрекеттесуі, жеке тұлға ретінде өркендеуіне мүмкіндік беретін психологиялық факторлар туралы талқыланады.

Кілт сөздер: Психология, лингвистикалық қабілеттер, психолингвистика, темперамент түрлері, дисциплина, жетістікке жету, оқыту әдістері, көрнекі құралдар

Қазіргі таңда бір салада ғана шыңдалу аздық етеді. Өйткені өмірлік даму кезеңінде әртүрлі жағдайларға тап болмау кепілдік бермейді. Осыған орай қазіргі уақытта жоғары білікті маман иесі болу сіздің біліміңіздің тар саласында кәсіби болу ғана емес, сонымен қатар шет тілдерін білу дегенді білдіреді. Жалпы өзге елдің тілін меңгеру – бұл лингвистикалық қабілеттердің жетілдірілуінде, сөйлеу әрекеттерінің күрделеуінде, адам баласының жеке тұлға ретінде көптеген жақтарын байытудағы күрделі процесс. Әлемдегі ең ірі Ethnologue тілдер каталогының мәліметтері бойынша, 2022 жылғы жағдай бойынша жер бетінде 142 түрлі тілдік отбасыларға жататын 7151 тіл бар. Шет тілдерін оқыту тарихына келетін болсақ, оның адамзат тарихына ұқсас ескі екенін байқай аламыз. Мысалы өзге тілдерді үйрену қажеттілігі латын тілінен туындады. Себебі бұл тіл ұзақ ғасырлар бойы білім беруде, саудада, дінде, әртүрлі мемлекеттер арасындағы саяси қақтығыстарда басым болды. Кейінірек оны француз, итальян және ағылшын сияқты басқа тілдер ауыстырды. Ал қазір байқайтын болсақ, латын тілі қолданыста мүлде жоқ десек те болады.

Адамдардың көбі демей-ақ қояйын, бірақ олардың көп бөлігі тіл үйрену мәселесіне келгенде, “тілге қабілетім жоқ”, “бала кезден жақсы үйрене аласың, есейген сайын тіл үйрену қиындайды” немесе “есте сақтау қабілетім жеткіліксіз” деген сияқты сан-түрлі қисаң қағидаларды ұстанады. Бұндай пікірлер тек біздің санамызда. Адам қаласа, өзінің миындағы шектеулерден асып, өзі сенбейтін биік белестерге жетеді. Осы орайда, “Кім қалайды сол мүмкіндіктер іздейді, ал кім қаламайды сылтау іздейді”- деген Сократ атамыздың сөзі тұспа тұс келеді. Ал оған көнбей, бүгінгі күнге дейін өзінің қандайда бір тілді үйрене алмағанына оқулықты, мұғалімді, тіпті қоршаған ортасын кінәлап, нешетүрлі себептерді айтатындар толып жатса, Роджер Крез бен Ричард Робертстің “Becoming Fluent. How Cognitive Science Can Help Adults Learn a Foreign Language” (Ересек адамдарға арналған: шет тілі кез келген жаста жаңа тілді қалай үйренуге болады) кітабын оқуға кеңес берер едім. Бұл кітапта есейген сайын тілді үйрену мүмкін емес деген сияқты ойлардың қате екендігін түсіндіре отыра, қоғам арасында тілге байланысты қалыптасқан көптеген стереотиптерге нақты жауап қарастырылады. Не себепті бұл кітап деп ойлау қалыпты жағдай. Бұл жерде тіл үйренуге қатысы бар металингвистика терминін байқаймыз. Ол деген адамның тіл үйренуі туа біткен емес, жүре келе қалыптасатын қасиеті екенін баяндайды.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Ал мұғалім мен білім алушының арасындағы өзара оқыту процесіне келетін болсақ, білім беруші білім алушының назарын өзіне деген сенімділік сезімін тудыру арқылы, оқушының жас ерекшелігіне баса назар аударуымен заманауи әдістерді қолдану арқылы, аудиторияның назарын өзіне қарата алуы, міне осылар шет тілін оқыту процесінде психологиялық факторлардың өзектілігі ретінде саналады. Сондықтан болашақ шетел тілінен білім беруші осы қағидаларды терең меңгеруі, оқушының сол алған біліміне қанағат тұтынуымен пара пар келеді. Лингвистика саласында бірге жүретін ол психолингвистика, яғни тілдегі сөйлеу қызметінің құрылысын зерттеумен айналысады. Жалпы психолингвисттер адам баласының сөйлеу мінез құлқын зерттейді, тыңдау және сөйлеу кезіндегі ақыл-ой процестерінің, әрекеттердің үлгілерін сипаттайды. Шет тілін оқыту кезінде танымдық іс-әрекеті қалыптасады, оның жолында білім алушы тілді меңгеріп қана қоймай, оның сөйлеу, оқу, тыңдау дағдысы дамиды. Өкінішке орай, шет тілін үйренушілердің сөйлеуге және тілді оқуға деген ұмтылысы әрдайым олардың соған деген қабілеттерімен сәйкес келе бермейді. Біріне оңай болса, біріне қиын. Сондықтан психологияның арқасында балаларды оқыту процесінде, олармен қарым-қатынаста, сонымен қатар шет тілдерін үйрену проблемасында туындайтын кейбір қиындықтарды түсіндіру жеңілірек болады. Психологиядағы темперамент бағыты да бұл салада өз рөлін атқарады. Жалпы оқушының темпераменті оның қабылдау, зейін мен есте сақтау ерекшеліктері және тілді үйренудегі қиындықтар арасында байланыс бар деген түсінік қалыптасқан. Мысалы, шет тілдерін үйренудегі ең үлкен қиындықты флегматик және меланхоник темпераменті бар адамдар алады деп болжайды. Оқу пәні ретінде шет тілі мектеп бағдарламасының басқа пәндерінен өте ерекшеленеді және осылайша оқушылар бұл пәнді оқуда біраз қиындықтарға тап болатыны анық.

Шет тілі шынымен күнделікті әрі жүйелі жұмысты қажет етеді. Ең бірінші керек нәрсе ол дисциплина немесе самодисциплина. Яғни, белгіленген тәртіп пен ережелерге міндетті түрде бағыну. Жетістікке жету жолында сізге неден бас тарту керек екенін және не рұқсат етілгенін анықтау керек. Тек содан кейін, сіз өз ережелеріңіз бен тәртібіңізге бағынып, белгіленген мақсатқа жете аласыз. Ол үшін ойыңызды бөлетін, концентрацияны жоғалтатын заттардан бас тарту керек боласыз. Тіпті егер сіздің ортаңыз артқа тартатын болса, олармен сөйлесуді тоқтатыңыз немесе өзіңізден алшақ ұстауға тырысыңыз. Әрине, олар сізге наразылық тудыртып, ренжуі қалыпты жағдай. Бірақ жетістікке жету үшін көп нәрседен бас тартуға тура келеді, кейін өзіңізге алғыс айтатын боласыз.

Білім беру процесінде педагогикалық психологияның рөлі. Педагогикалық психология адамның психикалық дамуының жас динамикасын, психикалық процестің онтогенезін және дамып келе жатқан тұлғаның психологиялық қасиеттерін зерттейтін даму психологиясымен және жас психологиясымен тығыз байланысты. Онтогенез сөзіне анықтама бере кететін болсақ, ол жеке организмнің туылғаннан бастап, тіршілігінің соңына дейін барлық өзгерістердің, дамуына қатысатын оқиғалар тізбегінің жиынтығы. Көбінесе бұл даму тарихы қарапайымдылықтан жоғары күрделілікке көшуді қамтиды. Сонымен, барлық проблемалар дамудағы және жас психологиясында адамның жас ерекшеліктерінің ескеру негізінде қарастырылады. Педагогикалық және жас психологиясы өз зерттеулерінде жалпы психологиялық заңдылықтарды ашатын, психикалық процестерді, психикалық күйлерді және адамның жеке психологиялық ерекшеліктерін зерттейтін жалпы психология теориясына сүйенеді. Педагогикалық психология XIX ғасырдың аяғында педагогика мен психологияда көптеген эксперименттер мен жетістіктер жүргізілген кезде дербес салаға айналды. Ол білім беру психологиясынан, тәрбие психологиясынан және мұғалім психологиясынан тұрады. Америка Құрама Штаттарында психологияның бұл саласы көбінесе білім беру психологиясы деп аталады.

Білім беру психологиясы - бұл адамдардың білім беру мекемелерінде қалай оқитынын, білім беру тиімділігін, оқыту психологиясын және мектептердің ұйым ретіндегі әлеуметтік психологиясын зерттеу. Педагогикалық психология оқушылардың оқу және даму жолымен айналысады, көбінесе дарынды балалар мен ерекше бұзушылықтары бар адамдар сияқты кіші топтарға назар аударады.

Оқу процесін ұйымдастыру. Оқу процесін ұйымдастыра отырып, білім беруші оқытудың психологиялық аспектілеріне назар аудара отырып, оқу материалы мен әдістемесін оқушылардың физикалық дамуына бейімдей отырып, тәрбие принципін қолдануы керек. Оқыту процесінің екі негізгі аспектісі бар - оқыту және тәрбиелеу, олар бір-бірімен тығыз байланысты. Оқытудың мақсаты - оқушының жеке басын дамыту. Оқыту оқушының дағдылары мен дағдыларын жетілдіре отырып, көбірек білім беруі керек. Оқыту мен тәрбиелеудің сәтті процесі үшін білім беруші білім алушының осы екі аспектінің даму кезеңін дұрыс түсініп, оны шет тілін меңгеруге итермелеу керек. Мұны жұмыс кезінде тәсілдерді таңдағанда, жаттығуларды, мәтіндерді таңдағанда ескеру қажет. Тілді сәтті меңгерудің келесі қадамы студенттердің назарында. Материалды жақсы көрсету және оқушылардың оны игеру үшін мұғалім зейінді бағыттау процесімен және осы сабақтың материалын игеру процесімен байланысты психологиялық теориямен таныс болуы керек. Сонымен қатар, әр мұғалім үшін оқушылардың назарын аудару өте маңызды. Ол үшін мұғалім әртүрлі оқыту әдістерін қолданады. Осылайша, көрнекі құралды дәл уақытында пайдалану бұл жағдайда үлкен көмек болып табылады. Сондай-ақ студенттердің назарының зерттелетін материалға деген қызығушылыққа тәуелділігін атап өткім келеді. Әр мұғалімнің мақсаты - ұсынылған материалға деген қызығушылықты ояту. Мұнда психологиялық білім көмектеседі, өйткені оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін мұғалім оқушылардың психикасының жағдайын алдын ала білуі керек. Қызығушылықты екі фактор тудыруы мүмкін: білім алуға деген мотивация және бір нәрсеге жағымды эмоционалды көзқарас. Біз қызығушылықты әрдайым практикалық және тиімді іс-әрекетте пайда болатынын байқадық, ал егер оқушылар зерттелген материалды түсініп, оны игере алса, білім алуға мотивация пайда болуы мүмкін. Бұл процестің маңызды факторлары мұғалім тұлға ретінде, оның оқушыларына деген көзқарасы мен сезімі және материалды беру тәсілі, оқушыларға ең жақсы көзқарасты табу қабілеті болып табылады. С.Харджоно оқушылардың түсінуі керек деп түсінікті екі түрге бөледі: жалпы түсінік және нақты түсінік. Егер оқушылар тек жалпы түсінікке ие болса, олардың білімі үстірт болады. Ал керісінше, егер оқушылар нақты түсінікке ие болса, олар тек кейбір білімге ие болады. Мысалы: мұғалім шет тілінде күрделі сөйлем айтады. Егер мұғалім оның аудармасын берсе, оқушылар сөйлемді тұтастай түсінеді, керісінше, егер мұғалім оқушылардан сөздердің мағынасын, грамматикасын және т.б сияқты нірселерге ғана назар аударуды сұраса, оқушылар бүкіл сөйлемді түсінбейді. Бұл мұғалім оқушыларға оқығандарынан нәтиже алуға мүмкіндік беру үшін материалды түсінудің осы екі аспектісіне де назар аударуға тырысуы керек дегенді білдіреді.

Зерттеуден шет тілдерін оқыту тек педагогикалық ғылымның негізгі принциптеріне ғана емес, сонымен қатар психологиялық ғылым принциптерін қолдануға негізделген болса, тиімдірек болады. Өйткені оқытудың барлық түрлері психикалық аспектілермен байланысты.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Психологические аспекты изучения иностранного языка, Турбина Е.П.
2. Шет тілін оқытуда әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану, Сүлейменова.А. 2018.
3. Шет тілдерін оқытудың ерекшелігі, И.М.Берман.
4. Phychological aspects of teaching foreign languages, Yussupova, 2022.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

TEN TATYANA - A STAR OF THE BALLET ART OF KAZAKHSTAN

D.K.Melisova
2 nd course master student
Kazakh National Academy of Choreography
Scientific supervisor: Professor T.O. Izim
Astana, Kazakhstan

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Annotation: The article examines the creative path of the leading soloist of the Astana Ballet Theater, Honored Worker of the Republic of Kazakhstan, teacher of the Kazakh National Academy of Choreography Tatyana Ten. Looking back at the artist's childhood, thanks to the accumulated materials about how she stepped onto the path of art, how she came to ballet, about her professional experience and professional path, theatrical images of the artist who has achieved perfection to date have been revealed. Performing arts started within the walls of the K.Baiseitova National Theatre, opened up the opportunity to work in high-level ballet troupes in European countries. In connection with the opening of the Astana Ballet Theater, the artist, who managed to demonstrate her talent through her work in these troupes, returned to the country. On the stage of this theater, which has become a cult troupe of Kazakhstan, she demonstrates her art in modern ballets, starting with classical ballets. Her natural abilities allowed her to achieve great success in performing difficult parts. Her performances in the productions of choreographers from near and far abroad and from Kazakhstan can be called the basis of her creative growth.

Keywords: ballet, choreography, artist, ballet master, image, party, school.

«For me, dance harmony is primarily the harmony of soul and body»

Ten T.A.

We know Tatyana Ten as a ballet dancer, a person, a teacher who occupies a high place at the top of art. As a strong dancer. As a good person. And also as a very interesting person. The leading soloist of the Astana Ballet Theater in Astana, Honored Worker of the Republic of Kazakhstan (2019), teacher of the Kazakh National Academy of Choreography Tatyana Ten was born in Gulstan, Uzbekistan, and moved to Stepnogorsk, Kazakhstan at the age of 2.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Her mother is a philologist of the Russian language and literature and her second higher education is economist, accountant. As well she practiced swimming. Her father was a businessman and was also active in sports, he was a wrestler. Tatyana became the first person in the family who linked her fate with choreographic art. She has been active since childhood, skating and cycling, running along with the boys. As a child, Tatyana did not think that she would become a ballet dancer. Since childhood, she dreamed of becoming a singer. She never stood still, she was very active physically. She imagined herself singing on stage with a microphone surrounded by dancers. The most interesting thing is that all the songs of the 90s performed by Alla Pugacheva, Philipp Kirkorov she knew by heart. She gathered neighbors at the summer house, organized concerts. Thus, since childhood, she has loved art.

One day, her mother sees an advertisement in the newspaper and decides to send Tatyana to a ballet studio. Upon arrival at the studio, she is the first to be checked by teacher Adilbayeva Nelly Vasilyevna. Amazed by her physical abilities, the teacher gives positive comments to her mother, saying that she was created for ballet. So at a young age Tatyana joined ballet. From the age of 6 to 9, she studied at a ballet studio. The teacher advised her mother that it was better to send her to ballet. She said that her daughter has very good natural physical abilities. That she would lose a lot if she didn't give her to the ballet. At first, she advised to enroll in the Perm Choreographic School in Russia, but her mother thought for a long time. 1995 was one of the most difficult years, her mother was frightened and decided to send her to the A. Seleznev Choreographic School in Almaty. Tatyana went through three stages at the School, where she studied from 1995 to 2003.

The years passed. From 2003 to 2010, she worked at the Kulyash Bayseitova National Opera and Ballet Theater under the direction of Nurkaliyev Tursynbek Abdibayevich and Buribayeva Galiya Ismailovna. Everybody there were young, these years were interesting. The theater had a classical repertoire, and performances by Yuri Grigorovich were staged. At that time, she was the first in Kazakhstan to perform the role of Lisa in the ballet "Vain Precaution". Tair Gatauov performed at the premiere. In 2010, she left for France. She realized that she needed the experience of European dance, because since then she has watched various videos on the Internet and noticed that the movements in modern, classical, neoclassical dances are different. For this reason, there was a lot of interest. She set herself the goal of accumulating experience abroad and sharing it upon returning home. This thought moved her for a long time and made her strive forward. When she returned, she clearly realized that she would work in a completely different way. The work in Europe was very interesting. She worked until 2016, initially dancing in the corps de ballet, and a year later played the main role in the ballet "Giselle".

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

After another year, she became the leading soloist of the theater. She worked in Toulouse, France, at the "Theatre du Capitole" ("Ballet du Capitole"). The work in this theater was very interesting, new ballets were constantly staged, the classical repertoire was replaced by neoclassical modern. In the course of her work, she met and worked with such choreographers as an excellent student of neoclassical choreography George Balanchine, Maurizio Weinroth, William Forsyth. These names are known to all of us.

"Raymonda", "Scottish Symphony", "Allegro Brilliante" by George Balanchine; "Napoli", "Festival of Flowers in Genzano" by A. Bournonville; "I accept death for you" by N. Duato; "The dizzying hope of precision" by V. Forsyth; "Giselle" (Giselle) by M. Rann and N. Glushak; "A million kisses on my skin» by D. Dawson; "Swan Lake" (Odile), "Bayadere" (Nikiya - act III) by R. Nuriyev; "Little Death" by I. Kilian; "Symphony of Psalms", "Sacred Spring", "Storm" (Ariel) by M. Weinroth.

Of course, if we talk about classical technique, then the combinations and music are different. Most often in their music, movements are performed before the beat. Thanks to the new technique of performance, the body begins to move faster, more collected, more accurately, which means that it was interesting to make movements that seem impossible due to its specifics. Tatyana facilitates complex techniques thanks to European training. Speaking of professional skills acquired in Europe, for example: if in the 1st act she performed classical choreography, then in the 2nd she danced modern. The dancer needed to learn how to quickly rebuild his body. In modern terms, that is, your body should be mobile and be able to adapt to different styles of performance. Europe teaches all this, gives certain training, and rehearsals take place in a completely different way.

To be honest, it is very difficult to find a job in Europe because the rivalry is great. A competition is held for artists of different ages, 150-180 people and sometimes even up to 300 people can apply for two or three places. Tatyana believes that this rivalry stimulates artists to constantly work on their bodies, improving their performing technique. All the parts she performs are so close to her that she cannot name any of them her favorite part. This is because she likes classical, neoclassical, and modern ballets. However, she loves neoclassical choreography very much.

After all, in the classical (academic) repertoire, with certain boundaries, while maintaining style and purity, you need to take one role. And in neoclassical choreography, you will have a free opportunity to express your individuality. There is freedom even in movements where, on the contrary, there is no fear of overdoing it.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

After her foreign experience, Tatyana returned to Kazakhstan and has been working at the Astana Ballet Theater in Astana since 2016. That's the same year the Kazakh National Academy of Choreography was opened. She enrolled in a bachelor's degree in pedagogy, combining study and work. After graduating in 3 years, she immediately decides to enroll in a master's degree program. It was very interesting for her to practice teaching herself.

Because, on the one hand, you are an active artist, on the other hand, you can share the experience that you have accumulated as a teacher. Of course, it's not easy, but you need to be able to pay attention to certain things.

It was very important for her to raise the level of the Astana Ballet Theater. She never thought that she would stay and live in Europe, she knew that she would return home. She worked at the Kulyash Baiseitova National Opera and Ballet Theater and imagined about starting a family and having children. However, she did not expect her life to change abruptly. Nevertheless, she is very glad that she got the opportunity to gain experience abroad and in Astana. While working at the Astana Ballet Theater, she danced the leading roles in many ballets.

Performing on the stage, she tries not only to emphasize the elegance of this art, but also to reveal her feelings. When dancing, you express the grief that a person is going through, and sometimes vice versa, you show his happiness with body gestures, plunging into different states.

Before the performance, she analyzes whether the audience understands her dance or not, what emotions she wants to convey, whether the audience can understand her inner state of soul on the stage, whether she was able to reveal the character of the personage or not and is looking for answers to these questions. It is a great pleasure for every artist when the audience understands the story through dance. First of all, ballet is aesthetics, beauty. Every viewer wants to see this beauty.

Now people strive for art, for seeing beauty, for good. When we perform professionally on stage, we can't fool the audience at all. The stage does not like lie, because the viewer feels everything emotionally.

During the performance, the actors see the faces of the audience only when the performance ends. However, they feel through energy how the audience perceive. Ballet is the highest sphere of art that can be achieved by involving oneself in ruthless work. Therefore, only peculiar people are engaged in this art.

As for the progress of work in the gym or on stage, the technique is improved in the gym, and the final result is demonstrated on stage. Tatyana likes to work in the gym. After all, it is not the movement technique itself that is being improved in the gym, but small details of this technique.

They are connecting movements, which is why they play a very important role. Working in the gym increases endurance, promotes the development of physical abilities. Entering the stage, the performer should take enjoy. If you can combine the stage performance with the work done in the gym when you perform, you can feel the complete satisfaction of the audience. How does it feel? It is very important to give yourself completely, wholeheartedly to ballet or a certain role. If, while working in the gym, the nuances were not fully appreciated, then doubts arise when entering the stage. But if it's the other way around, you just enjoy and no doubt contribute to a good result.

Tatyana is the actress of the premiere performances: "The Legend of Love" in the part of Shirin (choreography by Yu. Grigorovich); "Serenade", "Baroque Concerto", "Capriccio for Piano and Orchestra" (choreography by J. Balanchine); In the middle, Somewhat Elevated (choreography by W. Forsyth); "Fallen Angels" (choreography by I. Kilian), "Touching Illusions", Diversity (choreography by R. Amarante), Masha "The Nutcracker" (choreography by V. Vainonen), Maenad "Walpurgis Night" (choreography by G. Kovtun), Cinderella "Cinderella" (choreography by G. Kalinina), "Lost Idols of Love" (choreography by N. Fonte), Eurydice "Orpheus and Ephridice" (choreography by K. Polin), etc. The repertoire also includes one-act ballets by R. Amarante: Love Fear Loss, A Fuego Lento, a number of concert numbers and divertissements.

Tatyana would not have changed anything in her life if she had been born again, and would have repeated her fate. To tell the truth, she loves her profession very much. She is grateful that she studied with the best teachers. She was lucky to work with teachers who contributed to professional development both in Kazakhstan and in Russia and abroad. Of course, in this profession it is always difficult to sacrifice something, to take risks. But in return, you will receive the gratitude of the audience. It's a short moment, but she thinks it's worth living and working for these moments. She thinks that many artists and actors would also repeat their fate if they had such an opportunity. Tatyana has always imagined herself on stage, the feeling of being on this stage since childhood has always pleased her soul.

At present, the art sphere in Kazakhstan has entered a new stage. To engage in art and dance, all that is necessary not only for physical, but also for spiritual development. R. Amarante, who worked for several years as a ballet master at the Astana Ballet Theater: "Tatyana is a very strong dancer, with whom you want to work forever. One of those artists who constantly keep themselves in shape, do the work from start to finish one hundred percent " - appreciated the artist's creativity.

REFERENCES:

1. Choreographic art of Kazakhstan: traditions and modernity. Collective monograph // under the general editorship of Nusipzhanova B.N. – Astana: "Bulatov A.Zh." SP, 2022.- 360p. Zhumadyarova E.S. Ballet art of Kazakhstan in the new capital (2000-2013 - 170p.)
2. Zhumaseitova G. Choreography of Kazakhstan. The period of independence – Almaty: "Zhibek Zholy", 2010 p. – 220.+32 p. (color paste).
3. Encyclopedia "Choreographic art of Kazakhstan". - Astana: Kazakh National Academy of Choreography, 2023. - 564p.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

TWO CONCEPTS THAT SHOULD GO HAND IN HAND

Ismagulova Gaukhar Sailaukyzy
2 nd course master student
Kazakh National Academy of Choreography
Scientific supervisor professor T.O. Izim
Astana, Kazakhstan

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Annotation: The article examines the creative and research path of a dancer, teacher, one of the first doctors of pedagogical sciences in choreography in Kazakhstan, professor of art history, cultural worker of the Republic of Kazakhstan Kulbekova Aigul Keneskyzy. Having started her career in the State Dance Ensemble "Altynai", A. Kulbekova continued her career in the scientific and pedagogical direction. At the M. Utemisov West Kazakhstan University, she worked as the head of the department, director of the Institute, and at the same time taught choreography. She wrote scientific papers on learning Kazakh dance and defended her PhD and doctoral dissertations. Realizing her creative idea, the Nazerke dance ensemble was created at the G. Kurmangaliev West Kazakhstan Regional Philharmonic, and the formation of repertoire was considered. In the implementation of pedagogical practice, she opened and headed the multi-stage faculty of Choreography at the Kazakh National University of Arts in Astana. Given the extensive experience of A. Kulbekova, the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan invited her to prepare documents for the opening of the first choreography Academy in Kazakhstan. We consider her to be the author of the best scientific works on the preparation of the specialty choreography in her teaching activities.

Keywords: choreography, professor, doctor, researcher, teacher, ballet master, professional.

Professor Kulbekova Aigul Keneskyzy is one of those who considers global issues of general pedagogy so that the current young generation develops concerning for national dance, learns spiritual values.

The creative path of a person whose heart lives in dance begins at the A. Seleznev Almaty Choreographic School. From 1977 to 1985 A. Kulbekova studied in the class of qualified teachers: Olzoyeva I. K., Beisenova G. N., Zarembo A. N., and graduated from the department "artist of the folk dance ensemble". According to A. Kulbekova: "... the division of classes begins for graduates of the college, the chief choreographer of the "Sayan" ensemble arrives from the state of Kalmyks and gives an invitation to our class, then the director of the regional philharmonic announced the creation of a new ensemble. After college, we became artists of the ensemble, the first time we performed at the Almaty Cotton Mill under the name "Arganaty", but the name of the ensemble was not fixed." Thus, the State Dance Ensemble "Altynai" got its name, and from 1985 to 1992 the stage life of A. Kulbekova began. Since there were graduates of the same class in the ensemble, there were no solo performers, only Usen Kairuly and Toygan Ospankyzy performed solo dances. However, the dancers of the ensemble had the opportunity to perform a solo performance between dances. The first performer of the "Farewell" dance staged by the first professional ballet master of "Altynai", Dauren Abirov, a participant in the I-th Republican Shara Zhienkulova Competition in 1992, won a special award "For Creating a stage image", established by the M. Auezov Academic Drama Theater.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

The graduates of the class were doing well both at the school and in the "Altynai" ensemble, and today we are happy that we know the ballet masters of the older generation of Kazakhstan and perform their dances, work. While working in the ensemble, I thought about the fact that traditional Kazakh culture, Kazakh dance, are full of rich content and special, - says A. Kulbekova. Of course, what my mentors gave me, Professor Toygan Izim, who is with us now, and Usen Kairuly, who is no longer amongst us, are of great importance. Being a representative of another nationality, O. Vsevolodskaya-Golushkevich, relying on the works of Kazakh writers, reciting the poems of Kazakh poets by heart, worked hard in line with explaining to young people the peculiarities of Kazakh culture, including dance art. Thanks to this, the youth of the "Altynai" dance ensemble showed great interest in learning the original Kazakh dance.

Having left the stage for well-known reasons, in order to obtain a full higher education in 1992-2001 Kulbekova was a student of the Dauletkerei West Kazakhstan Institute of Arts (1992-1995), got an education with the qualification of "Ballet master-teacher", at the same time worked as a teacher of choreographic disciplines in 1992-2010. Thanks to her stage experience, she saw the needs of students from different regions and worked with students from dawn to dusk. Today, her first graduates lead their ensembles, work in different regions of Kazakhstan, and even abroad.

1999-2001 - Postgraduate student at the Moscow State University of Culture and Arts. Before entering graduate school, she worked as a teacher and wrote study programs. From the 1st year, she wrote down in notebooks and drew in the form of drawings such Kazakh dances as "Aizhan kyz", "Bylkyldak" by Sh. Zhienkulova, educational example "Kiiz basu" and "Kosalka" by G. Beisenova. As a visual aid in the Kazakh dances conducted, she used the educational example of her teacher G. Beisenova "Kiiz basu" and "Kosalka". Sh. Zhienkulova's teacher G. Beisenova held a Kazakh dance lesson for the first time and introduced with the dance school of our Shara apa. She knew and performed D. Abirov's dances, completely mastered his style and methodical approach. Taking the pronounced dance moves of O. Vsevolodskaya-Golushkevich, A. Kulbekova wrote a "Methodological guide" in 1999. Based on this manual, she enrolled in graduate school. She defended her PhD thesis on the topic "Theory and methodology of teaching Kazakh dance in universities of culture and art" (scientific supervisor, PhD, academician A. D. Zharkov). 2004-2008 - doctoral student at the Moscow State University of Culture and Arts, in 2009 she defended her doctoral dissertation on the topic "Formation of professional skills of choreographers in universities of culture and art of Kazakhstan: a systematic approach" in two specialties: 13.00.08 - Theory and methodology of vocational education; 13.00.05 - Theory, methodology and organization of socio-cultural activities (scientific consultant, PhD, academician A. D. Zharkov). Having defended her full dissertation, she became the first Doctor of Sciences in choreography in Kazakhstan. Gratitude of A. Kulbekova to her scientific supervisor, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, academician Anatoly Dmitrievich Zharkov is boundless.

Along with the fact that she was a teacher of choreographic subjects, in 1995 she created the folk dance ensemble "Nazerke" on the basis of the G. Kurmangaliev Regional Philharmonic. In 1995-2010, she worked as artistic director and chief ballet master of the ensemble. A. Kulbekova, as a stage ballet master, staged more than 50 dances in the repertoire of the ensemble.

The first Kazakh dancer, Shara apa, who paved the way for the professional development of Kazakh dance in our republic. A. Kulbekova resumed the Sh. Zhienkulova republican competition after nine years, having become the initiator and organizer of the competition. A. Kulbekova always says: it is not important where you work, but at what professional level you do your job. It is necessary to fulfill one's duty at a high level, whether it is an amateur ensemble or a professional educational institution.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

There should be the same professional approach everywhere, whether it is Astana or a remote region. It was in such conditions that A. Kulbekova worked with students of the West Kazakhstan region. Wanting to improve the professional level of her region, her university, she did everything possible. Professionally, everything was fine, but there were not enough physical natural abilities of the students. The educational process, scheduling of classes, a costume room, in the same year, the newly minted rector Bazar Kabdoshovich Damitov fully equipped and furnished the ballet hall from the main building.

At the suggestion of the rector, why not hold some kind of competition, A. Kulbekova, as a sign of gratitude to the best teachers, in order to fulfill her dream, in expressing longing for Almaty, for performances, she considered it her duty to hold a Shara Zhienkulova competition. The second competition was held in 2001 at the M. Utemisov West Kazakhstan State University in Uralsk. All employees of the university and the regional akimat took an active part in the preparation process. Sketches of the costumes were prepared, sewn by designers, students of applied arts made gifts for the jury with their own hands. A. Kulbekova prepared a dance composition as the organizer and head of the student ensemble. A group of journalists formed from university students interviewed the guests and participants and published it in the newspaper "Parnas" the next day. More than 300 artists from all regions of Kazakhstan gathered for the competition. It was necessary to obtain permission from two ministries of Culture and Education to hold the competition. B. Ayukhanov was invited as the chairman of the jury and T. Izim, G. Beisenova as members of the jury.

"Karazhorga" performed by the dance ensemble "Arna" of the M. Utemisov West Kazakhstan University has become a real ancient dance that raises the national spirit. The performing skills of the university students impressed the members of the jury, consisting of professional choreographers. It immediately became clear that the choreographer of the dance is a specialist who knows the Kazakh national style of music and clothing, dance language at a high level"[1.10 p.] - T.O. Izim wrote in his article. Choreographer-director of the dance was Aigul Kulbekova. 5 years later, in 2006, at the same university the third competition was held within the framework of the international scientific and practical conference "National Cultural Heritage and its modern problems" on the initiative of A. Kulbekova.

In 2010-2013, she worked as the head and dean of the Choreography Department of the Kazakh National University of Arts in Astana. Having laid the foundation for the newly opened Faculty of Choreography, in the same year she began training students of schools, middle-level colleges, bachelor's and master's degrees. Qualified specialists of Kazakhstan gathered at the Choreography faculty opened in Astana.

The author of this article enrolled in the same year as a 1st year college student. It was teacher A. Kulbekova who came to professional choreography and laid the walls of stage Kazakh dance. A very demanding teacher carefully monitored the correct execution of each movement in the process of teaching Kazakh dance, having done a lot of work on teaching the subtleties of art. Students were especially admired and inspired by education, talent, attitude in the process of teaching every gesture and dance, smile, image, manner of performance of the professor, who was acquainted with the masters of Kazakh dance Sh. Zhienkulova, studied with D. Abirov, G. Beisenova.

In 2012, at the walls of the Kazakh National University of Arts, on the initiative of the dean of the Faculty of Choreography A. Kulbekova and with the support of the rector of the University A. K. Musakhodzhayeva, the next IV Shara Zhienkulova Republican competition was held. Leading ensembles of Kazakhstan, solo performers, students of professional educational institutions took part in the competition. The "Diamond Bracelet" Ensemble, created by A. Kulbekova took part in the competition, became the winner of the IV Republican Kazakh Dance Competition and was nominated for the D. Abirov Prize in the nomination "Best Choreography".

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

During the competition, which lasted 3 days, a master class on Kazakh dance was held, for the first time a textbook "Theory and methodology of teaching Kazakh dance" in collaboration with T. O. Izim and A. K. Kulbekova was published in Kazakh and Russian languages.

In 2015, while working at the Kazakh National University of Arts, she taught in the specialties pedagogy-choreography and director-choreographer. In the same year, she received an invitation from the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. In connection with the opening of the educational institution "Kazakh National Academy of Choreography", she was tasked with preparing and settling documents. A. Kulbekova accepted the task as an order and got down to business, but with the permission of the Minister asked for permission to complete the course at the University of Arts. One office was allocated in the Ministry, in which A. Kulbekova, A. Alisheva, D. Abdrasimova and the financial director developed a methodological framework, documents for obtaining a license to open an academy, an educational program, and it was also necessary to immediately pass accreditation. A. Kulbekova became the vice-rector for scientific work and performed scientific work to obtain a license. The process of preparing a number of documents was completed, in 2016 the Kazakh National Academy of Choreography was opened, where A. Kulbekova received an invitation to the Department of Pedagogy. A. Kulbekova said in her speech: I am an executive person, I like working in a ballet hall more than being a director. Because my being is a choreographer, the thing that is close to me is pedagogy. The entire academic title is the result of my work, pedagogical work at every level. I would be bored if I were offered only a ballet hall without science. For me, both choreographic art and science should go hand in hand.

Because science is also creativity. In order to rise in science, it is better to first raise the level of choreographic art and reach the top. While working at the Institute of Arts, A. Kulbekova sought to increase her degree in educational programs in the professions of artist and designer. In her understanding, only by developing a scientific and methodological database of these specialties, it is possible to accept the educational programs correctly.

A. Kulbekova made a significant contribution to the development of choreographic pedagogy of Kazakhstan, theory and methodology of teaching Kazakh dance. Independent expert of national and international agencies, member of the jury of national, international and foreign choreographic competitions (Kazakhstan, Russia). She is the author of more than 160 works, including textbooks, training aids, monographs, articles, and author's certificates. The most significant works: monograph "Kazakh dance: Origins, Main stages of formation and development" (2004), the first textbook on Kazakh dance "Theory and methodology of teaching Kazakh dance" in collaboration with T. Izim (2012), monograph "Pedagogy of professional choreographic education" (2016), collective monograph "Choreographic art of Kazakhstan and modernity" (2022) prepared by the "Scientific and Methodological Laboratory", encyclopedia "Choreographic art of Kazakhstan" (2023).

A. Kulbekova is a scientist honing art and scientific achievements. A unique personality who has made an undeniable contribution to the art of choreography. A. Kulbekova, a researcher of large-scale problems of choreography pedagogy in Kazakhstan, still has a lot to say and tell future generations.

REFERENCES:

1. "Symbiosis of the dance culture of the Turkic peoples": materials of the scientific and practical conference. Compiled by: Izim T. O., Kulbekova A. K., Umasheva A.M./ – Astana: INK&PAPER Publishing House, 2022. - 132 P. (Pp. 5-14)

2. ENCYCLOPEDIA "CHOREOGRAPHIC ART OF KAZAKHSTAN". - Astana: Kazakh National Academy of Choreography, 2023. - 564 p.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAK DIASPORASININ GERI DÖNÜŞÜ: KAZAKISTAN'IN GÖÇ POLITIKASI (1991-2011) (KARŞILAŞTIRMALI BIR İNCELEME)

Ospanova Akmaral Kenzheakhmetovna
Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Müzesi, Araştırmacı, PhD
Astana, Kazakistan

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Özet: Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Orta Asya topraklarında bulunan Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve dünya çapında iç ve dış politikasını yöneten özgür bir devlet olarak tanınmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren çeşitli sebeplerle Kazakistan sınırlarının dışına taşınmış olan Kazakların topraklarına dönebilmeleri için devlet tarafından özel programlarla birlikte kanun tasarıları da hazırlanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet politikasının en önemli parçası olan geri dönme süreci ile "oralman, qandas (geri dönen)" olarak adlandırılan yurtdışındaki Kazakların kapsamlı göçü başlamıştır.
Bu çalışmada özellikle Kazakistan'daki göç süreci analiz edilmekte ve 1991-2011 yılları arasındaki Kazakların geri dönmesi ile ilgili süreç tarihsel dönemlere ayrılarak gösterilmektedir. Kazakistan'a göç eden Kazakların günümüzdeki sosyo-ekonomik durumu, sosyo-kültürel adaptasyon süreci tarihsel yöntemlerle incelenmektedir. Kazakistan'ın devlet göç politikasına yönelik projelerinin gerçekleşme özellikleri dikkate alınarak, dünya devletleri içerisinde göç politikasını iyi bir şekilde sürdüren İsrail göç politikası ile karşılaştırmalı araştırma yapılmaktadır. Ayrıca, makalede geri dönüş sürecinin küresel bağlamda ele alınması gereken bazı sorunları dikkate alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Göç, Göçmen, Diaspora, Irredenta

Giriş

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, göç süreçleri dünyadaki toplumunların çeşitli alanlarını kapsayan küresel bir sorun hâline gelmiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Orta Asya topraklarında bulunan Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve bu tarihten itibaren dünya çapında iç ve dış politikasını yöneten özgür bir devlet olarak tanınmaya başlamıştır. Çeşitli sebeplerle Kazakistan sınırlarının dışına taşınmış olan Kazakların Kazakistan topraklarına gelip yerleşmesi için devlet tarafından özel programlarla birlikte kanun tasarıları hazırlanmıştır.

Bir ülkenin ikiye bölünmesi, bir ulusun çeşitli ülkelerde yaşaması ve onların tekrar birleşmesi tarihî uygulamada var olan bir olgudur. Göçlerin çeşitli nedenleri vardır. Bunların içine, hayatı dayanılmaz hâle getiren yoğun baskılar, yaşanan savaşlar nedeniyle can güvenliğinin olmaması, daha iyi iktisadi ve sosyal hayat yaşama gibi nedenleri dâhil edebiliriz. Kazakların dünyanın çeşitli bölgelerine yaptıkları göçlerin tek nedeni ise Sovyetler döneminde yapılan baskılar neticesinde can güvenliklerinin olmamasıdır. Bunların en büyük bölümü ise halkın kolhozlara doldurulduğu ve göçebeliğin ortadan kaldırıldığı İkinci Beş Yıllık Plan devresinde (1928-1932) gerçekleştirilmesi Kazak diasporası'nı[1] oluşturmuştur.

[1] Diaspora (diaspo'ra) Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer; Herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Kazakların Yurt Dışına Göç Etmelerinin Tarihi Nedenleri (XVIII. Y.Y. Sonu ve XX. Y.Y.)

Yurt dışındaki Kazak diasporasının oluşumu XVIII-XIX yüzyıllardan itibaren başlayacaktır. Bu süreç birkaç yüzyıl boyunca çeşitli nedenlerle tarihî dönemlerden geçerek gelişmiştir. Dünyanın herhangi bir ülkesinde olsa bile çeşitli etnik grupları diaspora olarak farklı bir etnik çevrede yaşamaktadır. Bunların başlıca nedenleri; ekonomik, bireysel, ailevi, güvenlik, geri dönüş ve diğer nedenlerle gerçekleşen göçler olarak altı farklı kategoride değerlendirilmektedir.

Kazakların yurt dışına göç etmelerinin ilk aşaması, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren başlamış ve XIX-XX yüzyıllarda siyasi nedenlerden dolayı artmıştır. Bu açıdan baktığımızda biz Kazakların yurt dışına göçlerini 5 döneme ayırarak değerlendirebiliriz.

Birinci Dönem: XVIII yüzyıl. (Cungar istilasının şiddetlenen dönemi). Kazak Hanlığı artık eski gücünü büyük ölçüde kaybetmiş bulunuyordu, bu dönemde Cungarların Kazak bozkırlarına sürekli ve yıkıcı istilası, halkın uzun yıllardan beri yaşadıkları bölgeleri, yoksul ve perişan bir hâlde terk etmesine yol açtı (Kinayatulu). Bu istila zamanında birçok Kazaklar sınırdaş bölgelere göç etmişlerdir.

İkinci Dönem: XIX.yüzyıl ve XX yüzyılın başlangıcı. Ruslar Kazakistan'ı işgal ettikten sonra bu topraklara tamamen sahip olabilmek için her yolu denemiştir. 1889'da çıkarılan toprak kanunu ile Rus köylülere istedikleri bölgelerde yerleşme ve toprak sahibi olma hakkı verilmiş ayrıca 1891'de bu kanuna yeni bir madde eklenerek, Rus yetkililerin istediği şekilde toprakları işlemeyen Kazakların topraklarına el konulması yasallaştırılmıştır. Bu ve benzeri kanunlar ve keyfî uygulamalar sonucu yaklaşık 20 yılda 1,5 milyon Rus köylüsü Kazakistan'ın geniş bozkırlarına yerleştirilmiştir. Bu siyasi olaylardan dolayı kendi vatanlarında yaşamaları zorlaşan Kazaklar komşu bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Ruslar, İngilizlerin baskısıyla 1881 yılında yapılan St. Petersburg Anlaşması ile Kulca bölgesini (Doğu Türkistan) tazminat karşılığında Çin'e bıraktı. O dönemlerde bu bölgelerde Kazaklar yaşamaktaydı. Burası Çinliler tarafından, 1881 yılından itibaren Sinkiang (Sincan: "Yenidominyon") adı altında merkezi Urumçi olan bir eyalet haline getirildi. 1883'te de Kulca, Ruslar tarafından tamamen boşaltıldı. Böylece, Doğu Türkistan'da yaşayan Kazaklar Çin baskısı altında kalmıştır. Bunun kanıtı olarak günümüzde Kazakistan dışında en çok Kazak nüfusu Doğu Turkistan'da bulunur. Doğu Türkistan'da Kazaklar Tanrı Dağları ile Altay Dağları arasında yer alan Cungarya havzasında genellikle göçebe olarak yaşar. Doğu Türkistan'ın İli vilayeti ile Mori ve Barköl ilçeleri Özerk Kazak bölgesidir. İli ve diğer Cungarya vilayetlerinde (Altay, Çuguçak, Ürümci ve Kumul) çok sayıda Kazak nüfus bulunmaktadır. 1994 nüfus sayımına göre Doğu Türkistan'daki Kazakların miktarı 1.193.723 kişidir. Çin'in diğer kesimlerindeki Kazaklarla birlikte tüm Çin'de 1,2 milyonu geçmektedir (Yiğit).

1883 yılı Doğu Türkistan Kazaklarına bir sene içerisinde iki devletten birini seçme talebi getirildi. Bu durum, Kazakistan'la sınırdaş doğu ve güneydoğu bölgelerde ilk defa irredent[2] Kazakların oluşmasına neden oldu. Bu olay Kazakların ulusal birliğine zarar vererek, farklı devletler arasında yayılmasına ve ulusların birbirinden uzaklaşarak, kendi tarihi ve dilinden uzakta kalıp izolasyonuna yol açtı (Mendikulova ve Atantaeva).

Özbekistan'daki Kazaklar ise Çarlık Rusya'sının Orta Asya ve Kazakistan topraklarının siyasi-idari bölünmesi esnasında Özbekistan taraflarında kalan Kazakların bir parçasıdır (XIX. yüzyılın II yarısı).

[2] **İrredantizm** (ya da **Yayılmacı milliyetçilik**), İtalyanca kökenli bir sözcük olup dil, din, soy ve kültür birlikteliği olduğu halde herhangi bir devletin sınırları dışında yer alan halk ile söz konusu devletin birleşmesi fikridir.. Etimoloji sözlüğünde bu kavram, "yabancı ülke topraklarındaki soydaşları gerekçe ederek yayılma siyaseti" olarak belirtilmektedir. Genelde de siyasal alanda bu anlamda kullanılmaktadır. Bir devletin, kendi sınırına yakın yaşayan soydaşlarının oturduğu bölgeleri ilhak etme politikası olarak anlaşılması söz konusudur. Türk Dil Kurumu, bu kavrama Türkçe alternatif olarak "kurtarımcılık" şeklinde bir sözcük önermektedir. Ulusal birleşme için 19. yüzyıl İtalyan hareketinden türetilmiş bir terimdir.

İstatistik verilerine göre günümüzde Özbekistan'da yaşayan 900.000 kadar Kazak nüfusun yaklaşık yarısı, 1926'ya kadar Kazakistan'a bağlı olan Özerk Karakalpakistan Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nda yaşayan 600.000 kadar Kazak'ın yarıya yakını da önceden Kazakistan sınırları içinde olan hatta bir ara Kazakistan'ın başkenti olan Orınbor eyaleti ile Astrakhan eyaletinde yer alır. Kazak nüfusun 1/3'i de Omsk, Saratov, Volgograd, Kurgan ve Altay bölgesi gibi Kazakistan ile sınırı olan eyaletlerde bulunmaktadır (Yiğit). Ruslar tarafından yapılan bu idari yönetim, halkların ulusal çıkarları göz önüne alınmadan gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü Dönem: XX. yüzyılın ilk çeyreği. Bu dönemde Çarlık Rusya'nın istilacı politikasına ve Sovyet Kızıl Ordusunun kanlı terörüne karşı milli ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanmaların Ruslar tarafından kuvvetle bastırılmasından sonra Kazakların durumu daha da kötü hale gelmiştir. 1916 yılında ayaklanmaya katılarak Çar II. Nikola'nın yayınladığı kararına karşı çıkarak mücadele edenler büyük miktarda vergi ödemek zorunda kalmıştır. Ekonomik olarak zaten zor durumda olan halk, bu vergi ile yoksulluğa daha da fazla itilmiştir. Kafkasyalı'nın Rus kaynaklarına dayanarak verdiği bilgilere göre 1916 isyanında 673 bin Kazak öldürülmüştür. 168 bin Kazak Sibirya'ya sürgün edilmiş, 300.000 Kazak ve Kırgız Doğu Türkistan'a kaçmıştır (Kafkasyalı).

I. Dünya Savaşı yıllarında Türkistan genel valisi Kuropatkin, yoksul halktan harp vergisi olarak 20.000.000 milyon ruble, kendisi için "Hediye" olarak da 2.400.000 ruble toplatır. Askeri ihtiyaç için Kazakların hayvanları müsadere edilir. Bunlar yetmişyormuş gibi Çar II. Nikola 25 Temmuz 1916 tarihinde yayımladığı bir kararla, Türkistan ahalisinden 19-43 yaş arasındakiler cephe gerisinde hizmet yapmak üzere askere çağırır.

Dördüncü Dönem: SSCB[3]dönemi (1920-1940). Birinci Dünya Savaşı'nın sefaleti yaşanırken üstüne 1916 yılı Rus katliamının eklenmesi, 347 kişinin idam edilmesi, 168.000 kişinin Sibirya'ya sürülmesi, 300.000 kişinin Doğu Türkistan'a sığınması dolayısıyla Kazakistan'ın büyük bir felaket geçirmesinin üzerinden 3 yıl geçmeden 1920 yılında Kazaklar, "yapay kıtlık ve yoklukla" yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirilir. 1920 yılında havalar nispeten kurak geçer. Sovyet yönetimi tedbir alıp çare bulmak yerine Kazak köylüsünün elinde bulunan canlı hayvanları ve hayvan mamullerini ve diğer gıda maddelerini vergilerine karşılık zorla toplayıp Rusya'nın Moskova, Petersburg, Saratov gibi şehirlerine gönderir. Aynı zamanda Bolşevikler de Kazak kırsalında köyleri talan eder. Sovyet yönetimi hiçbir müdahalede bulunmaz. Ülkede yokluk ve kıtlık başlar. Sovyet yönetimi ise Kazakların kırılmasına seyirci kalır. Bu felakette ölenlerin sayısı Kasım 1921'de 1.508.000; 1922 yılında ise 2.303.200 kişi olur. 700.000'den fazla insan Doğu Türkistan ve diğer komşu ülkelere sığınır (Demko, 42). Bu olaylar da Kazakların dış ülkelere göç etmelerine neden olmuştur.

Dünyayı yönetenlerin, Kazak Türklüğünü yok etme noktasına getirme planlarının icabı olsa gerek, Sovyet yönetimi kıtlık-yokluk kurgusu altında ikinci bir imha hareketini 1930-36 yıllarında yapar. Kazakistan'da, aynı zamanda diğer Türk devletlerinde milli şuurun uyandığını gören Sovyet yönetimi bunu önlemek için düşünen beyinleri tesirsiz hale getirir. Halkın "Ziyalılar Katliamı" dediği 1936-1938 yıllarında yapılan bu siyasi soykırımda Kazak aydınlarının %80'i kurşuna dizilir. Bir kısmı Sibirya'ya sürgüne gönderilir (Kafkasyalı). Buna ek olarak, Moskova'dan Stalin ve Yelov, Kazakistan'da Goloşekin ve yerli işbirlikçileri Kazakistan'da hâl bırakmaz. Kazak bozkır ve ovalarında göçebe veya yarı göçebe hayvancılık yapan, geniş yaylaları, otlakları, kışlakları olan yedi yüze yakın Kazak Beyi'nin toprak ve mal varlıkları zorla ellerinden alınıp halka dağıtılır. Çok geçmeden bu defa halkın elinden alınıp devletleştirilir (Kafkasyalı). 1928 yılında Kazak Beyleri'nin varlıklarına el konulması sırasında Çin bölgelerine 416 aile göç etmiştir (Mendikulova ve Atantaeva, 2008).

[3] Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği.

Kazak halkı kolektifleştirmeye zorlanır ve Kazak halkının bir kısmı Doğu Türkistan'a, Tacikistan'a, İran'a göç eder (Jemeney,3) Kızıl Kırgın" denilen ve 1929-1933 yılları arasında Kazakistan'da Moskova adına Goloşekin tarafından yapay olarak gerçekleştirilen açlık, kıtlık olayı ile yapılan bu soykırımda, 2.000.000'dan fazla Kazak hayatını kaybeder. Yüz binlerce insan köyünü, evini-barkını terk eder; yollara düşer. Yüz binlerce insan terminallerde, tren istasyonlarında ölür. Yüz binlerce insan, köylerde şehirlerde açlıktan can verir (Kafkasyalı).

1 Mayıs 1930 tarihi itibariyle Kazak nüfusu 5.873.000 iken 1 Mayıs 1933 tarihine gelindiğinde sayının 2.493.500'e düştüğü görülür. 1 Mayıs 1936'da ise 3.278.000'e çıkacaktır. Farklı yıllarda yapılan başka bir nüfus tespitine göre Kazakların nüfusu 1926'da 3.628.000 iken 1939'da 2.833.000'e düşmüştür. Aynı yıllarda Rus nüfusu ise artmış, 1926'da 2.165.000 iken 1939'da 2.877.000'e çıkmıştır (Kafkasyalı). Böylece Sovyet iktidarının baskısı ve onların tek taraflı politikasının sonucunda kendi vatanında çaresiz kalan, masum Kazaklar yabancı bir ülkeye sığınarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Güney Kazakistan'da yaşayan Kazaklar Özbekistan tarafına geçerek İran, Afganistan bölgelerine; Doğu Kazakistan ve Jetisu bölgelerindeki Kazaklar ise Doğu Türkistan (Çin) taraflarına göç etmiştir. Bir kısmı göç ederken açlıktan ve hastalıktan ölmüştür.

Beşinci Dönem: 1940-1950 yılları arası. II. Dünya Savaşı'ndan (1941-1945) sonra Rusya taraflarında ve Sovyetler Birliği'ne dâhil olan müttefik cumhuriyetlerde kalan Kazakların binlercesinin ülkesine dönmemesi yurt dışı Kazaklarının bir parçasını oluşturmuştur. Kendi vatanında azınlığa uğrayan Kazakların topraklarına Sovyet yöneticileri tarafından Rus köylüleri ve II. Dünya Savaşı yıllarında Almanlarla işbirliği yaptı gerekçesiyle suçlanan uluslar (Alman, Kırım Tatarları, Koreliler, Ahska Türkleri, Kafkaslar, Çeçenler, vb.) sürgün edilmiştir. Böylece Kazak bozkırları zaman geçtikçe kendi ülkesinde azınlık oluşturan, çok uluslu bir devlet haline gelmiştir.

Tarihî açıdan baktığımız zaman yurtdışı Kazakları iki farklı şekilde oluşmuştur. Birincisi, Rus işgali sırasında siyasi nedenlerden dolayı kendi vatanlarını bırakmak zorunda kalan Kazak aileleri, ikinci ise coğrafi alanların dağılımı sonucunda yabancı bir ülkede kalan Kazaklardır. Bu gruba Çin bölgeleri (Doğu Türkistan), Rusya ve Özbekistan'daki Kazakları dâhil edebiliriz. Örnek olarak, Doğu Türkistan'da İle, Tarbagatay, Altay, Bargöl bölgelerindeki Kazaklar tarihi topraklarında yaşıyordu. Ancak bu topraklar son iki yüzyıl boyunca Çin sınırına geçmiştir.

Uzun tarihsel dönemler içerisinde, Kazak diaspora gruplarının oluşumunu iki büyük grup şeklinde gösterebiliriz (Tablo 1).

Tablo 1.
Kazak Türklerinin Yurt Dışına Göç Etmelerinin Tarihi Nedenleri

KAZAKLARIN YURT DIŞINA GÖÇ ETMELERİNİN NEDENLERİ:	
XVIII. Y.Y	Kazak-Kalmuk (Jungar) Savaşları
XVIII-XIX. Y.Y.	Ulusal Kurtuluş Hareketleri
1916 y.	Milli Ayaklanma
1918-1920 yy.	Rus İç Savaşı,
1920-1933 yy.	Suni Bir Şekilde Yaratılan Açlık , Felaket ve Zulüm Dönemi
1930-50 yy.	Doğu Türkistan Kazaklarının Çin hükümetine Karşı Savaşı ve II. Dünya Savaşı

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Rusya, Orta Asya ve Çin bölgelerine dâhil olan, Eski Kazak topraklarında yaşayanlara 'irredenta' adı verilir. Günümüzdeki istatistik verilerine göre Kazakistan dışındaki bölgelerde 4. 500.000 kişi yaşamaktadır. Onların 800.000'i diaspora ve 3.000 700'i ise Kazak irredentalarıdır. Yani onlar siyasi nedenlerle komşu ülkelere katılan Kazaklardır. Onlar Rusya Federasyonu'na dâhil olan Astrahan, Orınbor (Kazak ÖSSC'nin eski başkenti), Korgan, Ombı, Dağlı Altay Özerk bölgeleridir. Çin'in kontrolü altında kalan Altai, Tarbagatai, Ili, Kulja vb. bölgeleri ve Moğolistan'daki Bayan Ölgei bölgesi. Sir Derya'nın Özbekistan'a ait tarafı ile Şirşik, Kyzylkum, Myrzaşol vb. bulunanlar Kazak irredentası olarak yaşamaktadır (Kafkasyalı). Bunlar, aynı zamanda Kazak diasporası'nın bir parçasıdır.

Geri Dönüş Sürecinin Başlangıcı

Uluslararası bir terim olarak kullanılan Repatriation (lat. «repatriate» yani vatana "geri dönüş") yabancı bir ülkeden kendi ülkesine dönme sürecini anlatan bir kelimedir (Mendikulova ve Atantaeva, 2008). Repatriant ise yabancı bir ülkeden kalıcı olarak vatanına gelen kişidir. Günümüzde bu terimin kullanım kapsamı genişleyerek, çeşitli tarihsel nedenlerle Kazak topraklarından ayrılmış vatandaşlar için Uluslararası düzeyde "Repatriant" terimi, toplumsal ilişkilerde ve devlet mevzuatlarında "oralman, qandas" olarak kullanılmaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991'de bağımsızlığının ilan edildiği günden itibaren yurt dışındaki Kazakların anavatanına gelip yerleşmeleri için özel programlarla birlikte kanun tasarılarını onaylamıştır. Bu yıllardan itibaren geri dönüş süreci ülkedeki toplumun gelişmesinin bir önceliği hâline gelmiştir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbaev 1992 yılında düzenlenen "Dünya Kazaklarının İlk Kurultay'ında tarihi zor zamanlarda dışarıya göç etmek zorunda kalan vatandaşlarımızı anavatanına dönmeye davet ederek şöyle söylemiştir:

> Dünyanın hangi tarafında olursa olsun Kazakların tek bir vatanı vardır, o – Bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti'dir. Her bir Kazak vatandaşı kendi atayurdunda yaşayarak devletimizin gelişmesi ve ilerlemesi için çalışma hakkına sahiptir" (Nazarbaev, 1993).

1991'den günümüze kadar ülkede özel planlar geliştirilerek göç süreciyle ilgili bazı programlar uygulandı.

Yurt Dışı Kazaklarının Ülkeye Dönme Sürecinin Tarihsel Aşamaları (1991-2011 Yılları Arası)

Yurt dışında bulunan Kazakların Kazakistan'a göç etmesinin ilk başlangıcı 1991 yılı Şubat ayında Moğolistan Kazaklarından gelen destekle başlamıştır (97 kişi gelmiştir). Bu temelde, yurt dışında olan Kazakların vatanlarına dönme sürecini iki gruba ayırabiliriz: Birincisi, kendiliğinden, daha doğrusu, devletin yardımı olmadan göç edenler; ikinci bir grup ise , hükümet tarafından maddi olarak desteklenen göçmenlerdir. Ancak birinci grup içinde olan göçmenlerin Almaty eyaletine yerleşmesine ve iş bulmalarına devlet tarafından yardım edilmiştir. Genel olarak 1991-1993 yılları arasında Moğolistan'dan 60 bin Kazak vatanlarına göç etmiştir. Göç edenlerin çoğu münevverler (öğretmenler, doktorlar, mühendisler, bilim adamları vb.) idi (Kinayatulu). Moğolistan Kazakları tarafından başlayan bu süreç Türkiye, Çin ve Özbekistan bölgelerindeki Kazakların gelmesi ile devam etmiştir.

Yurt dışında bulunan Kazakların Kazakistan topraklarına gelip yerleşmesine imkân sağlayan devlet programları 1991 yılından itibaren başlamıştır. Bu bağlamda göç politikası programlarını üç aşamada değerlendiriyoruz. Birinci dönem, 1991-1997 yılları arası. Bu dönem aynı zamanda Kazakistan'ın göç kanununun onaylanmasından önceki dönemdir. Bu dönemde devlet tarafından her yıl Kazak göçmenlerine özel programlar hazırlanmıştır.

23 Eylül 1992 yılında 791 No'lu "Yurt dışındaki Kazak diasporası'nın Kazakistan Cumhuriyeti'nde kalış süresinde sosyo-ekonomik ayrıcalık sağlanması hakkında" kararnamesi birçok Kazak'ın vatanlarına dönmesine katkı sağlamıştır. Kazakistan Hükûmeti şöyle bir karar almıştır: Hem yurt dışındaki Kazak diasporasının vekillerine Kazakistan topraklarında iken, barınaklarla, yurt içi havayollarında ve yurt içinde tren taşımacılığında indirimler sağlansın (Arşiv. F. 7. Op.1. D. 289) hem de bu karara uygun olarak yurt dışından gelen Kazaklara orta ve yüksek eğitim kurumlarında eğitim görme ve adaptasyon merkezlerinden yararlanma imkanı verilsin. Karara dayanarak birçok Kazak ailesine barınma ve sosyal yardımla ilgili destek sağlanmıştır. 1992 yılında kabul edilen bir karara göre de Çalışma Bakanlığı'nda "Göç Yönetimi" oluşturulmuştur. Bu yönetim ilk olarak "Dünya Kazakları Kurultayı'nı" düzenlemiş ve Kazak göçmenlerinin sorunlarının çözülmesine imkan sağlamıştır. "Göç Yönetimi" rehberliğiyle 1991-1992 yılları Moğolistan'dan Kazakistan'a 1.297 aile, toplam 62.126 kişi göç etmiştir. Göçmenler Kazakistan'ın birçok eyaletine ve büyük şehirlerine özellikle Karaganda, Taldikorgan, Pavlodar vd. şehirlerine yerleşmiştir. İstatistik verilerine göre 1991-1997 yılları arasında yaklaşık 64.000 Kazak ailesi göç etmiştir (Almaty, 74-77). Bu süreç yeni bağımsızlığını kazanan ve gelişmekte olan Kazakistan'ın demografik durumuna olumlu bir etki yapmıştır(Arşiv. F. 7. Op.1. D. 289).

1991-1995 yılları arasında 137.919 göçmen ülkesine dönmüştür. Bunların çoğunluğu (%50,6) BDT[4] (Rusya, Özbekistan, Tacikistan vb.) ülkelerinden göç eden Kazaklardır. %49,4 ise Moğolistan, İran, Türkiye, Çin ve Afganistan'dan gelen göçmen Kazaklardır(Arşiv. F. 7. Op.1. D. 289).

Göçmenlere yönelik hazırlanan göç kanunun bir tasarısı ise 27 Mayıs 1993 tarihli 437 No'lu "İran İslam Cumhuriyeti Ve Diğer Ülkelerden Gelen Göçmenlerin Kontenjanı Ve Göç Organizasyonu Düzenlemeleri Hakkında" kararname ile aşağıdaki çözümlerin uygulanmasına karar verilmiştir:

1. 1993 yılı göç kontenjanının dağıtımı eyaletlere göre olmalıdır;
2. Eyalet valilerinin göçmen ailesini kabul edecek ve onların yerleşim sorunlarını acil bir şekilde çözmelerine imkân sağlayacak bölge komisyonlarını oluşturmalıdır (Arşiv. F. 7. Op.1. D. 289). Bu kararnameden sonra Kazakların İran'dan yaptıkları göç önemli bir hâle gelmiştir. Bu yıllardan itibaren İran'dan 3661 göçmen, 1996 yılında ise 1280 aile göç etmiştir. İran'dan göç eden Kazaklar Almaty, Güney Kazakistan ve Mangıstau eyaletlerine yerleşmiştir. 1989-1999 yılları arasında İran'dan 2.968 Kazak, Türkiye'den ise 1.755 Kazak göç etmiştir (Ziyaş).

Böylece devlet tarafından sağlanan yardımla gelen göçmen Kazakların sayısı yıllar geçtikçe artmıştır. 1991-1999 yılları arasında Kazakistan'a 43.000 aile, 1.814 kişi göç etmiştir. Moğolistan'dan 63.900, İran'dan - 4.800, Türkiye'den - 2.600, Afganistan'dan - 83 ve BDT'dan - 106.8 bin kişi göç etmiştir. (Astana, 16). 1999'da göç politikasına vurgu yapıldığını ve hükümetin desteğinin arttığını göç sayısından açıkça görebiliriz. Bunun bir kanıtı olarak 1999'da göç devlet kotası temelinde organize bir şekilde: Pakistan'dan - 95 aile (419 kişi), Türkiye'den - 32 aile (147 kişi), Moğolistan'dan - 50 aile (195 kişi), İran'dan 18 aile (65 kişi) göç etmiştir. Buna ek olarak, devlet yardımını almadan göç edenlerin sayısı şöyledir: Çin'den -20 aile (105 kişi), Tacikistan'dan 10 aile (49 kişi), Özbekistan'dan 45 aile (226 kişi), Afganistan'dan – 10 aile (59 kişi) (Astana,16).

Kazakistan Cumhuriyeti Göç ve Demografi Kurumu'nun verilerine göre, 2000 yılında 42.987 Kazak ailesi (183.652 kişi) Kazakistan topraklarına yerleşmiştir.

[4] BDT-Bağımsız Devletler Topluluğu, SSCB'nin dağılmasından sonra 21 Aralık 1991 tarihinde 11 cumhuriyetin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş siyasi bir birliktir.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Bu göçmenlerin %60 BDT'dan: Özbekistan'dan - 62.737, Türkmenistan'dan - 22.055, Tacikistan'dan - 10.476, Rusya'dan - 8.490, Moğolistan'dan - 65.202 (% 35), İran'dan - 5.030 (% 8), Türkiye'den - 3.780 (% 2), Afganistan'dan - 1.719, - Çin'den 2.214 (% 1.2) ve Pakistan'dan 1.102 (% 1) kişi göç etmiştir (Jakıp, 2001). Bu yerleşimcilerin arasında 13 Prof. Doktor ve 67 bilim adamı vardır. Yüksek eğitime sahip vatandaşların sayısı 12.182, devamsız yüksek öğretim sayısı 1.472, orta öğretim vatandaşları 16.196, tıp alanında 2.492, kamu hizmetlerinde - 651, işletmeci sayısı – 2576 kişidir (Sadovskaya). Göçmen sayısının çok olması nedeniyle Göç idaresi bir yıl içerisinde (2001 yılı) iki büyük göç kabul etti.

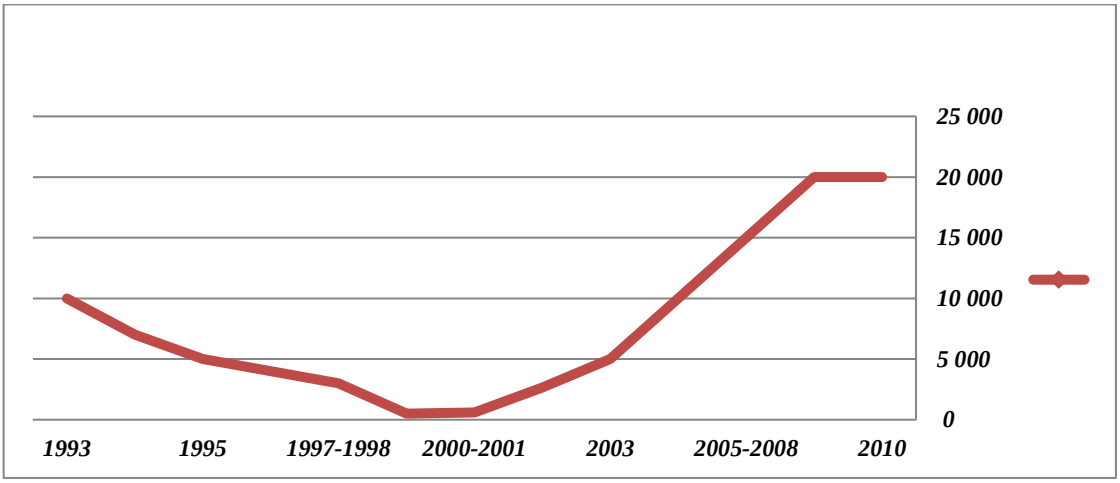
1993 yılından itibaren Cumhurbaşkanın Kararı ile yurtdışından gelen vatandaşlara kota tahsisini dağıtmak amacıyla devlet tarafından uygulama başlatılmıştır. Bu karara dayanarak, 2005 yılı Haziran ayına kadar toplam 13.739 kişi (% 91.6) göç etmiştir. Çin - 1013 (% 99.8), Kırgızistan - 108 (% 74.5), Moğolistan - 589 (% 97.3), Rusya - 816 (% 56.3), Türkmenistan - 621 (% 89.3) Özbekistan - 10545 (% 96,8) - diğer BDT ülkeleri - 47 (% 34,8). Türkiye'deki- 50, İran'daki 20 aileye kota verilmiştir. 2007 yılına kadar toplam 651.299 Kazak vatanına taşınmıştır. Bunların: % 61,6 – Özbekistan'dan, % 14,3 – Moğolistan'dan, % 8,6 – Türkmenistan'dan, % 6,7 – Çin'den (14189) gelen göçmenler idi (Nısanbaev, 35).

Kazakistan Cumhuriyet'nin 27 Aralık 2004'de çıkardığı 1508 No'lu "2005-2007 Yılları arası Oralmanlar[5] Göçmenlik Kontenjanı" kararnamesine dayanarak 2006 yılında ülkeye 15.000 Kazak ailesinin kabul edilmesi planlanarak, bu işlem % 99,4 gerçekleşmiş ve ülkeye 14.907 (82.471 kişi) aile göçmenlik kontenjanı doğrultusunda göç etmiştir (Atantaeva). Bu veriler, yıllık devlet bütçesinden tahsis edilen kotanın arttığını göstermektedir.

İstatistik verilerine göre 20 yıl içerisinde (1991-2011) ülkeye 753.400 Kazak (192,400 aile) göç etmiştir. Yurt dışında bulunan Kazakların Kazakistan topraklarına geri dönmesi ile ülkedeki Kazakların payı 1989 yılında %48 iken 2009'da % 63,1'e yükselmiştir.

2005-2008 arasında her yıl için 15.000 aileye göçmen kotası verilmiş ise de bu rakam 2009 yılından itibaren 20.000'e kadar yükseltilmiştir (Atantaeva).

Diyagram No:1
1993-2010 Yılları Arası Göçmen Kontenjanının Dinamiği

Not: Bu diyagram, Kazakistan Cumhuriyeti'nin Göç Kurumu'nun verilerine göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

[5] Göçmen Kazak vatandaşlarına verilen, kanunla onaylanan resmi bir terim.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Diyagramda görüldüğü gibi, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın kararnamesi ile göçmen Kazak ailelerine verilmiş olan göçmen kontenjan sayısı devletin ekonomik durumuna göre artmış veya azalmıştır. Göçmenler kotasına dâhil edilmiş ayrıcalıklar: Gümrük vergilerinden muaf tutulma, mülkün ikametgahına kadar getirilmesi için yapılan masrafların karşılanması, ev inşa etmelerine mali yardım edilmesi, bir kerelik nakit yardım vb.

Ancak göçmenler içinde karı yada kocası diğer etnik gruplara mensup olan aileler de vardır. Eğer karısı başka bir etnik gruptan ise, sadece onun eşine ve çocuklarına göçmen kontenjanı verilmektedir. Böyle bir duruma genelde, Özbekistan ve Moğolistan'dan göç eden Kazak ailelerinde rastlanmaktadır. Bu durum vatandaşlık ve göçmen kontenjanın alınması sırasında çoğu göçmene birtakım zorluk oluşturmuştur.

Göçmenler için hazırlanan devlet programlarının ikinci aşaması ise 1997-2008 yılları arasındadır. 1991'de başlayan ve devlet tarafından yürütülen göç programları somut bir sistem olarak ispatlanacak bir kanunun gerektiğini göstermiştir. Bu amaçla 13 Aralık 1997'de devlet kararıyla "Nüfus Göçü" hakkında kanun yürürlüğe girmiştir. Kanunda göçmen vatandaşların tüm hakları ve özgürlükleri belirtilmiştir.

Kabul edilen yasal sistemin temel amacı, nüfus göçü alanındaki halkla ilişkileri düzenlemek ve göçmenlerin hukuki, ekonomik ve sosyal durumu için gerekli şartları yaratmaktır (Almaty). Bu yasa göçmen Kazak aileleriyle ilgili birçok problemin devlet tarafından çözülmesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır.

Kazakistan topraklarına göç eden kazak vatandaşlarına 1997 yılı kanunu temelinde özel olarak "Oralman" adı verilmiştir. 13 Aralık 1997 yılı "Nüfus Göçü hakkında" kanunun 1. maddesinde "Oralman" terimine şöyle bir açıklama getirilmiştir: Oralman'lar aşağıdaki özelliklere sahip kişilerdir:

- Kazak uyruklu vatandaşlardır;
- 16 Aralık 1991 yılına kadar Kazakistan Cumhuriyeti dışındaki bölgelerde yaşayan Kazaklardır;

Daimi ikamet amacıyla Kazakistan'a göç edenlerdir (Almaty).

Bu özelliklere sahip yabancı bir ülkeden göç eden vatandaş "Oralman" olarak sayılmaktadır. Ancak, "Nüfus göçü hakkındaki" kanuna göre Oralman statüsü için Göç-polis Kurumuna başvurularak belgelerin teslim edilmesi zorunludur. Belgeler tüm yasal gerekliliklere uygunsa, vatandaşa "Oralman belgesi" verilecektir. Bu belge Kazak vatandaşlığını almak için ilk adımdır.

Oralman belgesi olan göçmen devlet tarafından verilecek olan tüm yardımları alma hakkına sahiptir. Bu belge üç yıllık süre için verilir. Göçmen Kazak, vatandaşlığını aldığında Oralman statüsü iptal edilecektir. "Nüfus göçü hakkında" yasada göçmenlerin hakları ve temel sorumlulukları yasaya uygun olarak hazırlanmıştır. Kanun projesi 7 bölüm ve 41 maddeden oluşmaktadır.

Her bir bölümünde göçmen Kazakların ülkeye döndükten sonraki durumuyla ilgili gerekli imkanlar sağlanmaktadır: vatandaşlık, barınma, yüksek öğrenim görmeleri, adaptasyon merkezlerinin oluşturulması, işçi göç hizmetleri, geçici konaklama merkezlerinin inşa edilmesi ve onların ana hizmetlerine açıklama verilmiştir. Kanunun 3. maddesinde göçmenlerin temel ilkeleri belirtilmiştir.

Özellikle, Kazakistan Cumhuriyeti'nin Göç Yasası'nda belirtildiği gibi yurt dışından göç eden Kazakların ikamet yerini serbestçe seçmesi, serbest dolaşım ve kişinin istediği mesleği seçme hakkı sağlanmıştır (Almaty).

Tablo 2
1991 – 01.04.2008 yy. Yurt Dışından Gelen Kazakların Bölgesel Sayısı

№	Ülke	Aile sayısı	%	Nüfus	%
1	Özbekistan	133970	60,5	519734	60,4
2	Moğolistan	22920	10,4	113705	13,2
3	Çin	28000	12,6	90881	10,6
4	Türkmenistan	16517	7,5	64862	7,5
5	Rusya	11433	5,2	36357	4,2
6	Tacikistan	2760	1,2	11684	1,4
7	Kırgızistan	2559	1,2	9248	1,1
8	İran	1149	0,5	5985	0,7
9	Türkiye	906	0,4	3511	0,4
10	Diğer BDT ülkeleri	355	0,2	934	0,1
11	Diğer	789	0,4	3549	0,4
	Toplam:	**221358**	**664 949**	**860450**	**100**

Tablo 3
2011 Yılında Gelen Kazaklar'ın Sayısı

№	Bölge isimleri	Toplam		Адам саны % көрсеткіші			
		Aile sayısı	Kişi sayısı	Erkek	%	Kadın	%
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
1	Güney Kazakistan	1909	7636	3532	46,3	4104	53,7
2	Almaty	2468	7680	3771	49,1	3909	50,9
3	Mangıstau	1146	4834	2403	49,7	2431	50,3
4	Jambıl	1270	3946	1966	49,8	1980	50,2
5	Karagandı	887	2457	1247	50,8	1210	49,2
6	Akmola	433	1105	568	51,4	537	48,6
7	Aktobe	333	1556	762	49,0	794	51,0
8	Kuzey Kazakistan	233	804	395	49,1	409	50,9
9	Doğu Kazakistan	1002	2275	1089	47,9	1186	52,1
10	Pavlodar	209	640	300	46,9	340	53,1
11	Kostanai	398	1242	628	50,6	614	49,4
12	Kızılorda	66	205	92	44,9	113	55,1
13	Atyrau	211	505	245	48,5	260	51,5
14	Batı Kazakistan	79	184	86	46,7	98	53,3
15	Almaty şehri	123	286	133	46,5	153	53,5
16	Astana şehri	366	925	444	48,0	481	52,0
	Toplam:	**11133**	**36280**	**17661**	**48,7**	**18619**	**51,3**

Üçüncü dönem: 2009-2011 yılları arasında göç sürecinin çok başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlayan "Nurlu Göç" programıdır.

"Nurlu Göç" programını ayrı bir dönem olarak incelememizinin temel nedeni ise bu program kapsamında göçmen Kazak aileleri için birçok somut çalışma yapılarak, göç eden Kazakların sayısının artması ve göçmenlere devlet tarafından konutların sağlanmasıdır.

Özellikle, Göçmen Kazak ailelerinin yoğun olarak yerleştiği şehirlerde sosyal ortama adaptasyon merkezleri açılmıştır.

2 Aralık 2008 tarihli Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin 1212 sayılı kararıyla "2009-2011 yılları arası Nurly Göç Programı" adlı göç programı onaylanmıştır (Seisenova). İki yıl için planlanan bu program, devletin bağımsızlığından bu yana gerçekleşmekte olan göç politikasının bir devamı ve geliştirilmiş hali olarak görülebilir. Bu programı uygulamak için devlet bütçesinden ve yerel bütçelerden 197 milyar tenge[6] tahsis edilmiş ve bu programa göre üç yıl içerisinde 60.000 ailenin, yaklaşık 300.000 Kazak'ın göç ettirilmesi planlanmıştır.

Program çerçevesinde Güney, Orta, Batı ve Doğu Kazakistan'ın şehir merkezlerinde özel evler inşa edilmiştir. Özel bir iş alanı yaratmak isteyen vatandaşlara, düşük faizli kredi verilmiştir. Program kapsamında Şımkent şehrinde "Asar" Ulusal Sosyal şirketi 69 ev inşaatını tamamlamıştır. İnşa edilen evlere Özbekistan'dan göç eden Kazak aileleri yerleştirilmiştir.

Yeni konuta sahip olan göçmenlerin 15 sene içerisinde "Konut Tasarruf" için bankaya % 4 kredi ile ücret ödemeleri gerekmektedir. "Asar" ilçesinde inşa edilen evlerin yanında sera da bulunmaktadır. Bu proje ile hem ülke topraklarına yerleşen Kazakları görevlendirmek hem de kişisel işle uğraşmalarını sağlamak amaçlanmıştır (Altınbekova). Bu program yurt dışındaki Kazakların anavatana dönmelerine büyük katkı sağlamıştır.

1991-2011 yılları arasında 221. 300 Kazak ailesi (860.400 kişi) Kazakistan topraklarına göç etmiştir (Tablo No. 2). Ocak-Aralık 2010 yılı karşılaştırıldığında Kazakistan'a göç edenlerin sayısı 2011 yılına göre % 22.8 artmış ve dışarıya göç edenler sayısı % 8.9 oranında azalmıştır. Genel Göç Komisyonunun istatistik verilerine göre, bunlardan 790.000'i Göç Komitesinin listesine eklenmiş ve Oralman (göçmen) olarak kaydedilmiştir. Bunlardan 200.000 ise devlet yardımı almadan kendi parasıyla göç edenlerdir (Mendukulova, 23). Ancak, günümüzde göç süreci ekonomik nedenlerden dolayı geçici bir süreyle durdurulmuştur.

Göçmenlerin dinamiklerine göre: 1991-1996 yılları arası %12,1 (104.009 kişi), 1997-2001 yılları arası % 9,6 (82. 335 kişi), 2002-2006 yılları arası % 44,8 (384.106 kişi), 2007-2011 yılları arası %33,5 (288.710 kişi) ülkeye dönmüştür. Bunların Kuzey Kazakistan bölgesine -% 7.1, Almatı eyaletine -%7, Mangistau eyaltine -% 12.5 (107.5 kişi) ve Jambyl eyaletine -% 7.7 yerleşmişlerdir. Bunların % 54.1'ni çalışma çağındaki vatandaşlar, 41.2'sini çocuklar (18 yaşa kadar), % 4.7'sini emekli vatandaşlar oluşturmaktadır (Mendukulova, 18).

Sonuç olarak, Kazakistan topraklarına göç eden Kazak vatandaşları arasındaki bağları derinleştirmek ve güçlendirmek amacıyla aşağıdaki bilimsel ve pratik kavramları sunuyoruz:

1) Göçmenlerin Kazakistan'a göç etmesinden önce onların ekonomik durumu, ikamet kaydı ve barınakların sağlaması gerekmektedir. Örnek olarak İsrail Devleti'nin göç programında göçmen İsrail'e gelmeden, bu sorumluluklar devlet tarafından uygun bir şekilde yerine getirilir. Yurt dışından göç eden Kazakların kiril alfabesini bilmemeleri ve devlet yardımı almak için doldurulacak olan belgelerin bazılarının Rusça olmasından kaynaklanan bazı zorluklar yaşanıyordu. Bu yüzden bu sorunlar devlet tarafından çözülmelidir.

2) Devletin gelişmesine büyük ölçüde katkı sağlayacak olan gençlerdir. Bu nedenle hâlâ Kazakistan topraklarına göç etmeyen yurt dışındaki Kazak gençleri ile kültürel ve bilimsel ilişkileri geliştirmek için devlet tarafından özel programlar hazırlanmalıdır. Onların dilini, tarihini ve kültürünü unutmamaları için her sene yurt dışında yaşayan Kazak gençlerine kendi vatanlarını daha iyi tanıtmak için Kazakistan'a toplayarak "Yurt dışında Bulunan Kazak Gençler Forumu"nun düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, Yurtdışındaki Kazak gençler ile ortak bilimi ve diğer bağlantıları kurmak için Kazakistan'da Yurt dışı Kazaklarının Gençlik merkezlerinin açılması gereklidir. Bu gençlerin Kazakistan'a geri dönerek vatanlarına hizmet etmelerine ve devletin gelişmesi için çalışmalarına destek olmak gerekmektedir.

[6] Tenge- Kazakistan para birimidir.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

KAYNAKÇA:

1. Atantaeva B.Zh. *Problemi pravovoi i sossiyalnoi adaptassii repatriyantov v Respublike Kazakistan.* Etnossoyialnıe prosessı vo vnutrennei Evrazii. Materialı mejdunarodnaya nauçno-praktiçeskaya konferessiya. Semey, 2009.
2. Amitov S.A. Problemı sosyal'no- ekonomiçeskoi adaptassii Oralmanov. *KazNU Habarşısı. Psihologiya jane Sosiologia seriyası*. №3 (30). 2010.
3. Altınbekova G. Nurlu Göç Ulu Göç nemese el damuındagı bastı strategiyalık bagıt. *Akıkat dergisi*, №11, 2009, s. 85.
4. *Doğu Kazakstan çerçevesindeki "Nurlu Göç" programı*. Semey, 2010.
5. Demko Djordj. *Orıstardın Kazakstandı Otarlauı* (1896-1916), Gılım Yayınları, 1997.
6. Jemeney İslam. *İran Kazaktarı*, Zerde Yayınları, 2007.
7. Jakıp M. Agayın arasındagı altın kopir. Egemen Kazakistan, 19 Ağustos, 2001. s.4-5.
8. Kafkasyalı Ali. Bağımsızlıklarının 20. Yılında Kazakların İstiklal Mücadelesi Tarihine Bir Bakış. "*Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* / Journal of Turkish World Studies, XII/1, 2012, ss.167-192.
9. Kinayatulu Zardykan. *Jilagan jıldar şejıresı,* SanatYayınları, 1995.
10. Kinayatulu Zardykan. *Mongolıyadagı Kazaktar*, Atacurt Yayınları, 2001.
11. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlık Arşivi. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kararları ve hükümleri. F. 7. Op.1. D. 289.
12. Kazakistan Respublikası jane kazak diasporası özara ıs-areketinin probleması men bolaşagı, Almaty Yayınları, 1997.
13. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlık Arşivi. Kazakistan Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Kararları ve Kararnameleri. F. 7. Op.1. D. 289.
14. *Kazak diasporası: bügünü men erteni,* Elorda Yayınları, 2005
15. *Kazakistan Cumhuriyeti'nin Nüfus Göçüne İlişkin Kanunu*. Almaty, 1998.
16. Mendukulova G. Some notes on the repatrıatıon polıtıcs ın the Republıc of Kazakhstan. *History of the homeland research journal*. №3 (59), 2012, s.18-23.
17. Mendikulova G. ve Atantaeva B. *Istoriya migrassii mejdu Kazakistanom i Kitaem v 1860-1960-e gg*, SaGa Yayınları, 2008.
18. Nazarbaev N.A. *Kuşagımız bauırlarga aykara aşık. Dünye jüzü Kazaktarının Kurultayı.* Almaty Yayınları, 1993.
19. Nısanbaev A. *Eurasiyalık integrasiya jüyesindegi Kazak diasporası: Erteni men Bügünü*-Kazakskaya diaspora: nostoyaçee i buduçee. Astana, 2005.
20. Nurumbetova K.R. Rapatrıasyia urdisi jane Oralmandar. Kazakistan Tarihi: ınnovasiyalık tujırımdamalar men dauırleu gılımı tanımnın basım bagıttarı. *Uluslararası-Bilimsel Pratik Konferans*. Almaty, 18 Nisan, 2013.
21. Sadovskaya E. Y. Mıgrasiya v Kazakistane na rubeje XXI veka: osnovnıye tendensii i perspektivı. Almaty: Galım Yayınları, 2001.
22. Seysenova A.S. Oralmandardın köşi-konındagı keibir maseleler. *KazNU Habarşısı. Tarih seriyası.* №4 (63), 2011.
23. Yiğit Ali. Kazakistan'ın Değişen Etnik Yapısı. "*Fırat Universitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 10 Sayı: 2, ss 1-15.
24. Ziyaş T. Kazak diasporasının atamekenge oraluı. *Kazakistan mektebi dergisi*, No 5-6, 2007, ss. 45-49.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК 82-32:159.9

АРХЕТИПИЧЕСКАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ РЕБЕНКА В РАССКАЗЕ «ПУРУША» ИЛЬИ ОДЕГОВА

Валиева Земфира Ринатовна
Таразский региональный университет им. М.Х.Дулати
Докторант факультета «Филологии и гуманитарных наук»
Мастер педагогических наук
Тараз, Казахстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: В данной статье рассматривается феномен ребенка как архетипического образа. Материалом для анализа является рассказ «Пуруша» современного писателя Казахстана Ильи Одегова. В статье рассмотрены архетипические черты данного архетипа, проанализирован образ сына в рассказе «Пуруша». Методологический аппарат составили методы психоаналитического и когнитивного литературоведения; статистический анализ, который представляет собой количественные показатели образного ряда, выявление архетипа среди героев художественного произведения. Методы когнитивного литературоведения еще не разработаны в Казахстанской науке. Когнитивный подход к интерпретации современного Казахстанского рассказа требуют изучения и практических разработок. Материалы из работ К. Г. Юнга, Лосева А.Ф., Фурса В.Н. были использованы для нахождения характеристик понятий архетип в общем и архетип ребенка. Архетип ребенка был рассмотрен на основе материала русских народных сказок. Герой рассказа был сопоставлен с основными характеристиками его архетипа.

Ключевые слова: рассказ; архетип; ребенок; сын; Пуруша.

Введение

Архетип Ребенка является первообразом ребенка, который сложился в результате накопления коллективного бессознательного. Он схож с «осевой структурой кристалла, которая определенным образом предопределяет формирование кристалла в исходном растворе, не существуя сама при этом материально» [1, 385]. Архетип ребенка есть иррациональное и доопытное знание об эмпирическом ребенке. Любой архетип отражает схему родового опыта человечества. Он отмечает грани коллективного бессознательного, «обладая душевной жизненной мощью» [1, 351–352]. Основные характеристики архетипа ребенка: заброшенность, непреодолимость, гермафродитизм, единство начального и конечного. Роль архетипа ребенка позволяет осмыслить экзистенциалы детства. Он раскрывает основы человеческого Самого Само [2, 314].

Материалы и методы

В статье были использованы методы эмпирического анализа: описание, анализ и сравнение. Согласно Фурсу В.Н., архетип не имеет конкретного психического содержания, носит матричный, универсальный характер, представляет собой «оси кристалла», «грибницу», «универсальную модель психической активности, спонтанно определяющую человеческое мышление и поведение» [3, 50–51].

Основываясь концепцией К.Г.Юнга и А.Ф.Лосева можно рассматривать феноменологию архетипа ребенка. В результате мы приходим к выводу о специфике главных характеристик архетипа ребенка, что есть: заброшенность, непреодолимость, гермафродитизм, единство начального и конечного. Заброшенность, понимаемая как отторжение от начал, одиночество,

подверженность опасности, также предполагает наличие оппозиционно дуального, соединяя «начала невзрачности» и непреодолимое укоренение в бытии [4,365–368].

Ребенок Юнга заброшен, беззащитен, не может без взрослых преодолеть превратности судьбы. Однако он может быть непобедим, как величайший герой греческой мифологии Геракл, который с рождения получил бессмертие и был принят в «сонм светлых богов Олимпа», или Ахилл. Ахилл родился непобедимым, в его младенчестве купала его мать Фетида в водах подземной реки Стикс царства мертвых, что дало ему бессмертие, лишь на пятку не попала вода, потому что за пятку морская нимфа Фетида держала его рукой во время купания. Геракл был непобедим с детства. Еще когда он лежал в пеленках, его хотела убить сильнейшая богиня Гера, напустив на него змей. Однако дитя смогло задушить их своими руками. Он потом вырос и превратился в сильного красивого юношу, который совершил много подвигов и был на краю света. Ахилл смог избежать смерть уже в детстве, как и Геракл. Фетида, мать его, узнав о грозной его судьбе, стала натирать его тело амброзией и держать его в огне. Таким образом, она пыталась сделать его бессмертным. Однако одной ночью дитя едва не погибло в огне. Его спас отец Пелей, прогнав морскую нимфу, когда увидел свое дитя в огне. Ахилл с детства был непреодолим, уничтожить его практически было невозможно. Его отдал отец на воспитание другу Хирону, который кормил его мозгами медведей и печенью львов. Он вырос могучим героем Греции. Уже в шесть лет ребенок убивал злых львов, кабанов, умел догонять оленей без помощи собак. Он владел оружием лучше всех. Ахилл был непобедимым ребенком во всех отношениях [5].

Как показано часто в русских народных сказках, дитя подвержено опасностям и заброшено. В сказке «Гуси-лебеди» мальчик только был посажен «на травку играться», как украли его гуси-лебеди «за реку, за лес, к высоким горам». Однако ребенок непобедим, поэтому ему удалось вернуться домой целым и невредимым. Его спасла сестра, которой помогала спрятаться от преследователей-лебедей печка, речка и яблоня: яблоня укрыла детей своей листвой, речка спрятала детей своим «бережком», печка пустила детей внутрь.

В сказке «Волк и семеро козлят» семь детей-козлят уязвимы и подвергнуты опасностям. Как только мать-коза ушла из дома по делам, волк сразу же стал покушаться на них. Волку удалось обмануть детей и проникнуть в дом, обдав свои лапы белой мукой у мельника, чтобы они спутали его черные лапы с белыми козьими. Он даже проглотил шестерых детей. Следовательно, ребенок не может выжить без опеки взрослого. Прообраз ребенка непобедим, поэтому в данной сказке одному козленку удалось спрятаться от волка и рассказать все матери-козе. В итоге шесть проглоченных козлят были спасены. Ребенок непреодолим несмотря на то, что заброшен.

В сказке «Морозко» ребенок-падчерица. Ее обижает мачеха, заставляет варить, заниматься уборкой, топить печку. Она была вынуждена вставать рано, быстро есть и умываться. У ней не было другого дома, кроме того, где жила плохая мачеха. В этом состоянии безысходности она была уязвима и подвергнута опасностям[6].

В сказке «Маша и медведь» девочка заблудилась в лесу и стала жить у медведя, который заставлял ее много работать. Она была в состоянии безысходности, потому что не знала, как ориентироваться в дремучем лесу. Ребенок показан уязвимым и несамостоятельным. Однако он непреодолим, потому что Маше удалось обмануть медведя и вернуться домой. Злой медведь не пускал ребенка, но соглашался отнести пирог сам в деревню к ее бабушке и дедушке. Она сплела корзину, села в нее, а пирог положила наверх, чтобы было незаметно ее. Образ ребенка в данной сказке непреодолим.

В сказке «Колобок» показана уязвимость ребенка. Бабка только сделала колобок, как он уже укатился через окно и стали на него покушаться звери. Непреодолим он был только для зайца, волка, медведя.

В сказке «Три медведя» девочка подвержена опасности. Она заблудилась в лесу и в чужом доме проявляет наивность. Она ест с чужой неизвестно чьей чаши, качается на чужом

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

стуле, спит на чужой кровати. Однако она непреодолима, потому что ей удается сбежать от злых медведей[7].

В сказке «Сестрица Аленушка и братец Иванушка» ребенок уязвим и подвержен опасностям. Его родители умерли, а сестра уже взяла с собой на работу и не уберегла от потери человеческого облика. Он выпил молоко у козы и превратился в козленочка. Далее на него стала покушаться ведьма, почти зарезала его. Однако образ ребенка непреодолим. Он смог вернуть себе прежний облик и избавиться от чар ведьмы [8].

В сказке «Баба-Яга» девочка осталась сиротой. В ее безысходном положении она терпела издевательства злой мачехи, которая собиралась убить ее. Ребенок показан заброшенным и подвергнутым большим опасностям. Ее заставила мачеха пойти к Бабе-Яге за ниткой и иголкой для рубашки. Девочка не хотела, но была вынуждена идти в опасный путь. Баба-Яга решила съесть ребенка, но ребенок непреодолим и избежал смерти[9].

Гермафродизм заключается в понимании ребенка как человека в целом, не уделяя внимание его полу. Его характеристики одинаковые как у девочек, так и у мальчиков.

Результаты

Как было выявлено по прочтению современного казахстанского рассказа «Пуруша»[10], архетипический образ ребенка обладает качествами гермафродизма, непреодолимости, заброшенности, единства начала и конца. Этими качествами выражена архетипическая целостность ребенка. Это видно на примерах из таблицы 1.

Таблица 1 - характеристики архетипа ребенка Камала

Характеристика архетипа	Пример из жизни сына Камала
непреодолимость	Не погиб во время оползня в горах
заброшенность	Был отправлен в трудную дорогу в восемь лет, один вез тяжелый тюк шерсти, сам вел лошадь
наивность	Верит в сказки отца и деда, думает, что Пуруша есть создатель
гермафродизм	Проявляет и мужские и женские черты, заботится о незнакомце в пути, просит отца везти его в больницу
подвергнутость опасностям	Попал в оползень во время поездки, наткнулся на незнакомца
любознательность	Хочет узнать о мире, просит отца рассказывать ему легенды, не прошел мимо незнакомца, стал расспрашивать его, повез его домой узнать лучше
начало жизни	В восемь лет всему учится, едет в дальний путь, познает жизнь из рассказов отца и деда
важность жизни	Его жизнь вносит целостность в семью, ребенок встречает новых людей, знакомит с ними, вносит новое знание, помогает своей семье

Дискуссия

В сыне Камале, главном герое рассказа «Пуруша» есть непреодолимость, потому что он в малом возрасте, в восемь лет отправился в путешествие и попал в горах под оползень, но не погиб. Его не одолел незнакомец в пути, Камал сам унес его на своем коне Гите.

В нем есть заброшенность. Камалу недавно исполнилось восемь лет и мать уже, не жалея его, дала ему трудное задание довезти тяжелый тюк шерсти в другую деревню. Это была дальняя дорога, в которой ему никто не помогал, кроме лошади Гиты. Ребенок получил задание на инициацию, с которым он справился самостоятельно.

В Камале отражена детская наивность. Он верит рассказам отца и деда. Для него Пуруша есть создатель сущего. Мальчик верит, что он где-то спит и даже заподозрил, что Пурушей является незнакомец, которого он встретил в пути. Для наивного сознания ребенка Пуруша - воин, который «вообразил землю, широкую-широкую, потом покрыл ее горами, протянул реки, налил в ямы озера, и все места, где земли не хватило, залил водой. Потом он

представил себе могучие деревья и нежные цветы, выпустил на волю тигров, слонов, носорогов, косуль...»

В Камале выражен гермафродизм. В нем заключены мужские и женские черты. Ребенок заботится о воине, которого встретил в пути, пытается усадить его на лошади поудобнее, дома просит отца везти его в больницу. Однако Камал очень мужественный герой. Он один преодолел долгий путь через горы в другую деревню, помог взрослому мужчине ожить, будучи восьмилетним ребенком.

Камал подвергнут опасностям, как и все дети. Факт, что Камал попал в оползень и встретил незнакомого мужчину в пути, подтверждает это.

В герое рассказа «Пуруша» ярко выражена детская любознательность. Он просит отца Асмета рассказывать ему легенды перед сном, хочет знать все о мире. Мальчик не прошел мимо незнакомца, которого он случайно встретил в пути, потому что он хотел знать все: кто это лежит, Пуруша он или нет. Он взял его домой, чтобы вернуть его к жизни и узнать потом от него еще больше о мире.

В «Пурушином» герое отражены начало жизни и важность ее. Ребенок только стал лучше понимать мир. Его школьный возраст только начинается, он узнает от своих окружающих о жизни, не упускает мельчайших деталей. Бытие его в жизни важно, потому что ребенок вносит гармонию в семью, он помогает и добывает новое знание о мире для своих окружающих.

Заключение

В рассказе «Пуруша» говорится о ребенке, который в восемь лет прошел свой путь инициации. В нем выражены основные черты архетипа ребенка: непреодолимость, заброшенность, гермафродизм, важность начала жизни, детская наивность и любознательность, подверженность опасностям.

По материалу данной статьи можно составить лекции для элективного курса по литературоведению. Художественные произведения Ильи Одегова имеют теоретическую значимость как культурные тексты. Рукописи современных русских казахстанских писателей являются достоянием русской литературы Казахстана. Чтение работ художественной литературы является хорошим инструментом для развития критического мышления, воображения и эмоционального восприятия.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Юнг К.Г. Божественный ребенок: Аналитическая психология и воспитание : сб. М. : Олимп, ИАСТ-ЛТД, 1997. 440 с.
2 Лосев А.Ф. Миф – Число – Сущность / сост. А.А. Тахо-Годи, И.И. Маханькова. М. : Мысль, 1994. - 919 с.
3 Фурс В. Н. Архетип // Всемирная энциклопедия: Философия XXвек / гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. М.: АСТ; Минск: Харвест: Современный литератор, 2002. С. 50–51.
4 Юнг К. Г. Божественный ребенок: Аналитическая психология и воспитание: сб. М.: Олимп: ООО «Изд-во АСТ- ЛТД», 1997. 400 с.
5 Кун Н. А. Легенды и мифы Древней Греции.- Москва: Издательство АСТ, 2018. - 320с.
6 Гуси-лебеди. Сборник русских народных сказок. - Москва: Издательство Эксмодетство, 2023. - 112с.
7 Маша и медведь. Русские народные сказки. - Москва: Издательство Самовар, 2018. - 96с.
8 Сестрица Аленушка и братец Иванушка. Русская народная сказка. - Москва: Издательство Бумба, 2024. - 24с.
9 Баба-Яга. Русская народная сказка. - Санкт-Петербург: Издательство Махаон, 2022. - 16с.
10 Пуруша. - https://adebiportal.kz/ru/news/view/purusa__19295 (Дата обращения: 26.09.2024)
Илья Одегов. Пуруша. Рассказ. Дружба народов. №3, 2012

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК: 82-95:821.512.122

ЭПОСТАРДАҒЫ ЗООМОРФТЫҚ БЕЙНЕЛЕРДІҢ ГЕНЕЗИСІ

Жумагелдин Жанайдар Шаймерденұлы, Шаймерденова Шынар Бақтиярқызы
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, аға оқытушы,
Ғабиден Мұстафин атындағы ЖББМ, ағылшын пәні мұғалімі,
Қарағанды, Қазақстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: Мақалада қазақ эпостарындағы зооморфтық бейне - ат образы туралы сөз болады. Эпостардағы ат образының зерттелу деңгейі, мифтермен байланысы, жасалу ерекшеліктері туралы жан-жақты талдаулар жасалынады, ғалымдардың пікірлері негізге алына отырып, ғылыми стилде талданады. Мақалада қазақ эпостарында образ жасаудың тәсілі: зооморфизм арқылы суреттеліп отырған образдың көз алдымызға оңай және тез елестеуіне, бейнені тез тануымызға мүмкіндік берілетіндігі көркем шығармадан алынған мысалдармен дәлелденеді.

Кілт сөздер: зооморфизм, әдебиеттану, ат, мәдениет, мифология, фольклор, эпос, әдебиет.

Қазақ халқының бай эпикалық мұрасы осы кезге дейін көптеген айтулы ғалымдардың зерттеу объектісі болып, эпостың сан қырлы мәселелері олардың зерттеу еңбектерінде жан-жақты қарастырылды. Эпос сынды игілікті халық мұрасын жан-жақты зерттеу, ғылыми тұрғыдан саралап, тереңдігі мен бай мазмұнын ашу ісіне Ш.Уәлиханов, А.Байтұрсынұлы, Ә.Бөкейхан, Х.Досмұхамедов еңбектері бұлақ-бастау болғаны белгілі. Қазақ эпосының теориялық және практикалық мәселелерінің зерттелуіне М. Әуезов, С. Мұқанов, Қ. Жұмалиев, Ә.Марғұлан, Е.Ысмаилов, М.Ғабдуллин, Б.Кенжебаев, Ә.Қоңыратбаев, Н.Смирнова, Р.Бердібай, Т.Сыдықов, О.Нұрмағамбетова, С.Қасқабасов, Е.Тұрсынов, Ш.Ыбыраев, Б.Рахимов, К.Матыжанов, Б.Абылқасымов, Б.Әзібаева, Т.Қоңыратбаев, Ш.Керім, Н.Төреқұлов, А.Сейдімбек, С.Садырбаев т.б. сияқты еліміздің аса талантты ғалымдары, қаламгерлері орасан зор үлес қосты. Осы аталған ғалымдардың еңбектерінде жылқыға қатысты да зерттеу мақалалар, пікірлер, ой-түйіндер баршылық.

Жылқы малы қазақ халқының өмірінде ерекше орын алады. Көшпелі шаруашылық тұрғысынан алғанда, жылқы ет, сүт беріп, халықтың көшіп-қону көлігі болды. Ал елдік, мемлекеттік тұрғысынан алғанда қазақ ұлтының да, ата-бабаларымыз – түркілердің де мемлекеттілігі, этникалық-ұлттық бірігуі көліктің осы түріне тікелей байланысты болған. Өте кең аумақтағы әрқилы көшпелі тайпалардың бірігуі, мемлекет құруы, сыртқы жаумен күресуі аттың арқасында ғана жүзеге асқан. «Әкем-қаған мұнша... халықты... қырық жеті рет жорыққа аттанды. Жиырма соғыс жасады. Тәңірі жарылқағаны үшін елдікті елсіретпей, ел етті. Қағандықты қағансыратпай, қаганат құрды. Жауын бейбіт етті» деген жазу бар Білге қаған ескерткішінде [1, 145]. Осы елді біріктіруге, қорғауға бағытталған соғыстардың бәрі аттың көмегімен жүргізілді.

Жалпы, фольклор, эпос мәселелерімен айналысқан қазақ ғалымдарының көбі дерлік бірер ауыз сөзбен болса да, батырлар мінген тұлпарлар туралы сөз қозғап, пікір айтқан.

Мәселен, Р.Бердібай: «Қобыланды батырдағы» Тайбурылдың шабысын бейнелейтін тұс көңілімізді елең еткізіп, қаһармандық, еркіндіктің стихиясына қанықтырғандай болады, сұлулық, асқақтық, өршілдік ұғымдарына еріксіз ұшырастырады, мәрттіктің мәңгі үлгісіндей тұтастығымен және кесектігімен таң қалдырады» деп жазады [2, 53]. М.Ғабдуллин мен Т.Сыдықовтың «Қазақ халқының батырлық жыры» атты еңбегінен «Кейіннен Құртқа секілді данадан тәрбие алып өскен Тайбурыл Қобыландыға жауынгер жолдас болады. Батырмен бірге ел қорғауға шығады, халық қиялы Қобыланды мен Тайбурылды бір-бірін түсініскен жолдастай, аға мен інідей сипаттайды» деген жолдарды оқимыз [3, 245]. С.Садырбаев қырғыздың «Манас» эпосымен «Қобыланды батыр» эпосын салыстыра келіп: «Екі шығармада - «Манас» пен «Қобыландыда» да Тайбурыл тұлпардың бапталуы мен күтімі бір-біріне өте ұқсас. Сонымен қатар Тайбурыл – екі ел эпосына да ортақ тұлпар. «Маназта» Манас пен Семетейге қызмет етсе, «Қобыландыда» Қобыландыға қызмет етеді» деген пікір айтады [4, 51]. Әйтсе де мұндай пікірлерде, негізінен, тұлпардың батырдың сенімді серігі екендігі баяндалып, мәселе қоғамдық, эстетикалық-этикалық, моральдық тұрғыдан қарастырылады. Демек, ат образының жанрлар бойынша түрленуі, генезисі, морфологиясы, оны сомдаудың көркемдік құралдары т.б. мәселелері тереңдеп қарастырылып, тарихи-диахрондық, құрылымдық-синхрондық тұрғыдан зерттелмейді. Мұндай болуының себебі түсінікті де: ол ғалымдар өз алдарына кең ауқымдағы эпостық материалды саралап-талдау арқылы қазақ эпосындағы ат образын ғылыми тұрғыдан зерттеп, зерделеуді тікелей мақсат етіп қойған жоқ.

Эпостың әрбір жанры ат образын жасауда өз көркемдік құралдарын, дәстүрлі бейнелеу үлгілерін қалыптастырады. Айталық, синкреттік, мифтік-ертегілік шығармалардан енді ғана еншісін бөліп ала бастаған архаикалық эпоста аттар қиял-ғажайып қасиеттерге ие бейнелердің қатарында, әрқилы ерекше қабілеттері, магиялық күш-қуаты, құдіреті бар жан иесі түрінде сипатталады. Ал, халықтық, этникалық ұғым-түсініктерді бойына молынан жинақтаған қаһармандық эпостарда аттар өздерінің архаикалық эпостан қалған ерекше қабілеттерінің кейбірін сақтап қалуымен қатар, үлкен ақыл-естің, адалдық, сенімділік сияқты моральдық қасиеттердің иесі болған аса қадірлі жануарлар, орасан зор эпикалық тұлғалар дәрежесіне көтеріледі. Эпостың басқа жанрларының да ат образын сомдауда өзіндік ерекшеліктері, тілдік-көркемдік құралдары, дәстүрлері бар.

Қазақ эпосындағы ат образының генезисін тарихи-диахрондық тұрғыдан қарастырған кезде аттың шын мәнінде жеке бейне емес, бас кейіпкермен біртұтас бір бейне екендігін, оның бас қаһарманнан сиқырлы көмекші түрінде бөлініп шыққандығын, сонымен бірге фольклордағы, соның ішінде қиял-ғажайып ертегі мен эпостағы ат бейнесінің бірден қалыптаспағанын, оның алдымен екі дүние арасындағы тасымалдаушылар - құс, от, жылан түрінде болып, соңынан атқа айналғанын байқаймыз. Эпостағы аттың бейнесін талдап-зерделеу үшін алдымен эпостың өзі қалай пайда болды, оған қандай қоғамдық құбылыстар негіз болды деген мәселерді қысқа да болса қарастырып өту керек. Қазіргі фольклортану ғылымында эпос көне тайпалық, шамандық мифтерден және қиял-ғажайып ертегіден шыққан деген көзқарас мойындалған, дәлелденген деуге болады. Ежелгі дәуірлерде бұл үш (миф, ертегі, эпос) жанр да бір-біріне өте жақын, барынша ұқсас, синкретті жанрлар болған. Ертегі мен эпостың мифтерден және бір-бірінен енші бөлісіп, ажырай бастауы едәуір ұзақ уақытқа созылған. Қазірдің өзінде қазақтың «Ер Төстік», «Желкілдек» сияқты эпостарын бір зерттеушілер ертегіге, келесі зерттеушілер эпосқа жатқызып жүр. Бұл тұрғыдан Ш.Ыбыраевтың: «Асылында, фольклордың жанрлық құрамына қарай бірде «көне эпос», бірде «батырлық ертегі» аталып жүрген шығармалардың табиғатында оларды эпос ретінде де, ертегі ретінде де қарауға болатын екіжақтамалық сипат бар» деген пікірі орынды [5, 62].

Сонымен, ертегі мен эпостың туындау бастауы бір, ол - тайпалық, шамандық мифтер. Көне эпостық материалды талдаған кездері оның қалыптасуына инициация циклі мен өлім туралы түсініктер циклі, басқа да аңшылық, егіншілік, бақсылық-шамандық, маусымдық т.б. толып жатқан салт-жоралғылардың, магиялық әрекеттердің негіз болғандығын көреміз.

Қазақ эпосының пайда болуына, әсіресе, инициация процесі мен шамандық мифтер үлкен әсерін тигізген. Бірқатар зерттеушілер көшпелі халықтардың инициация салтының атпен, соның ішінде атты үйрету, бас білдіру әрекетімен өзара байланыстылығын атап көрсетеді. «Батырға «өзіне арналған» атты бас білдіруіне қарап есім берілетіні кездейсоқтық емес. Бұл жасөспірімнің жауынгер ретінде пісіп-жетілгенін дәлелдейтін инициацияның өзіндік бір түрі. Эпоста көбіне атқа бас білдіруден соң батырға есім беру салтанаты болады» деп жазады Р.С.Липец [6, 203]. Қазақ халқында да өткен дәуірлерде батырға, оның атына есім беру рәсімі инициация салтының бір бөлігі болған деп болжамдауға негіз бар және бұл рәсім фольклорда кең көрініс тапқан (Керқұла атты Кендебай, Қара қасқа атты Қамбар бек) [7, 10]. «Желкілдек» эпосында Өзтемір деген кісі: «Жеті жасар Желкілдек болсын» деп батырға ат қояды [8, 104]. Г.Н.Потанин: «Моңғол және шығыс түркі ертегілерінде батырдың жасөсіпірім шағынан ересек жасқа өтуі атап өтілетін салт жиі баяндалады. Бұл жағдайда батырға жаңа есім беріледі», - деп жазады [9, 28]. С.А.Плетнева «оғыздарда 15 жастағы жасөсіпірім өзіне есім және мінетін ат алып, ересек жауынгер деп есептелетінін» атап өтеді. Оның айтуына қарағанда бұл салт қоғамдық дамудың белгілі бір сатысында әлемнің барлық халықтарында болатын инициация салтының қалдығы болып табылады екен. «Көшпелі халықтардың көптеген ертектері қаһарманның әкесінен өзіне есім беруді, қару-жарақ пен мінетін ат беруді сұраған жауапты сәтінен басталады», - деп жазады С.А.Плетнева. Сондай-ақ ол ежелгі түркілердің қойымшылықтарындағы қаруымен және атымен бірге жерленген балалардың табылуын да осы ғұрыппен байланыстырады [10, 78].

Т.Ә.Қоңыратбай түркі-моңғол халықтарының тұрмыс-тірлігінде толып жатқан ұқсастықтардың бар екенін ескерте келіп: «Бірақ бұл екі тайпаның тілі де, діні де бөлек. Моңғолдардың табынатыны - пұт, түркі тайпаларының сыйынатыны - Көк тәңірі: бірі - буддизм, бірі - шаманизм» деп жазады [11, 81].

Бұл дәйексөзден қазақ халқының бүкіл дүниетанымдық жүйесі және оның бір үлкен құрамдас бөлігі болған эпос жанрының қалыптасу процесінде шаманизмнің зор рөл атқарғанын байқауға болады.

Шаманизм - адамзаттың тіршілік етуінің басты көзі аңшылық, балық аулау, жеуге жарайтын жеміс-жидек т.б. жинаушылық болған кездері қалыптасқан діни сенім-наным. Шамандық түсініктер бойынша тірілер мен өлілер әлемі бір-біріне қарсы қойылған, о дүниеде құдіретті күшке ие құдайлар, жын-перілер өмір сүреді және сол дүниеге барып қайтқан жан магиялық құдіретті күш алып қайтады деп есептелген. Және де өлілер әлемі қорқынышты, суық әлем емес, керісінше, жетілген, молшылықты, бақуатты түрде суреттеледі.

Сондай-ақ, адам қайтыс болған соң аруаққа айналып, құдіретті күшке ие болып кетеді деген ұғым болған. Сондай-ақ, жай адамның өзі өлілер патшалығына барған соң өзіне магиялық қасиеттер, құдіретті күш алады деп есептелген. Қазақ халқының аруақтарға сену, соларға табыну, олардан көмек сұрау салттарының астарында осындай түсініктер жатыр деп болжамдауға болады. Қазақ эпостарындағы аруаққа, ата-бабаларға, пірлер мен әулиелерге сиыну, солардан медет сұрау, солардың құдіретінің арқасында жауды жеңу мотивтері біздің халқымыздың арасында бір замандарда кең өріс алған шамандықтың қалдығы.

Шамандар бақсылық құрған кездері үстеріне арнаулы киім киіп, қолдарына даңғыра, тоқпақ ұстап шыққан. Көбіне, даңғыраның бетіне ғарыштың әлемдерінің суреттерін салатын болған. Бір қызығы, көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан халықтарда (якуттар, тувалар) даңғыра - басқа әлемдерге апаратын сиқырлы ат, ал тоқпақ - қамшы деп есептелген.

В.Я. Пропп шамандық мифті, шаманның басқа әлемге инициациялық саяхатын суреттеуді, оның стихияның иесіне - бүкіл дүниенің бастапқы анасына үйленуі туралы хикаяны эпостың көзі, негізгі бастауы деп есептеген [12, 299-301]. «Сюжеті жағынан шамандық миф қиял-ғажайып ертегіні еске салады: мұнда да екі әлем (адамдар әлемі және басқа - рухтар мен стихияның қожайындары әлемі) туралы түсінік бар, қаһарман өзіне жар іздеп (ұрланып кеткен өз әйелін немесе аспандық қалыңдықты) жол жүреді, жолда өзіне пері-көмекшілер табады, басқа әлемнің өзіне жау тұрғындарымен күреседі» деп жазады А.Л. Баркова [13]. Қазақ эпостарын, әсіресе, олардың көне нұсқаларын талдай келе олардың негізінде шамандық мифтердің жатқанын байқауға болады.

Түркі халықтарына жататын алтайлықтардың шамандық туралы түсініктерінде шамандардың өзге әлемге саяхаты, жындардың оларға беретін көмегі көрініс тапқан. Түптеп келгенде, көне эпостардағы ат бейнесі мен шамандардың жындары арасында генетикалық байланыс, түбірлестік бар, яғни екеуі де шаманның тасымалдаушы көлігі, әрі қорғаушысы қызметтерін атқарады.

Шамандар басқа дүниеге құстың не жыланның көмегімен сапар шегеді деген ұғым болған. Тасымалдаушылар (құстар, жыландар т.б.) шаманға жол көрсеткен. Л.Я.Штернберг бүркіт туралы «Ол бақсы ойыны (камланья) кезінде шаманның аспанға және жер асты әлеміне сапарларында серіктес болады. Шаманды жолда кездесетін бақытсыздықтардан қорғап жүреді», - деп жазады [5, 121]. В.Я.Пропп: «Құс пен шаманның арасында тығыз байланыс бар. Байкал сыртындағы тұңғүс шамандарында ақ басты бүркіт - шаманның сақтаушысы және желеп-жебеушісі. Бүркіттің (темірден жасалған) бейнесі шаманның тәжіне, мүйіздерінің ортасындағы доғаға орнатылады», - дейді [12, 169]. Бір сөзбен айтқанда, құс шаманның серігі әрі жебеуші-қолдаушысы.

Эпостар («Алпамыс», «Қобыланды», «Көрұғлы» т.б) өте ерте заманнан келе жатқан көпнұсқалы көне эпостар, соған сәйкес оларды архаикалық эпостан шыққан деп, ал осы эпостардағы батырлар образы архаикалық-мифологиялық сананың түсініктері бойынша о дүниеге (құспен не атпен) сапар шегетін құдіретті шамандардан бастау алған деп жорамалдауға толық негіз бар. «Қобыландының» Мұрын жырау жырлаған нұсқасында:

Көк бұлттың астында
Ақ бұлттың үстінде,
Құбылып ойнап келеді. [14, 37]

- деген жыр тармақтарының аспанмен ұшып келе жатқан аттың бейнесі екені анық.

Ат бейнесі қазақ эпосының көне архаикалық эпостан бастап басқа жанрларындағы (қаһармандық, тарихи жырлар, ғашықтық дастан, дастандық эпостар) эпостарда да кездеседі. Қазақ эпосының осы аталған жанрларының ішіндегі саны жағынан ең көбі, халықтық, тарихи, көркемдік тұрғыдан ең маңыздысы да қаһармандық эпос, «себебі батырлық жырлар қазақ эпосының ең салмақты бөлігін құрайды» [2, 20]. Қаһармандық эпос бір жағынан көне эпостан мүлде өзгеше іргетастық ұстанымдарымен, жаңа поэтикасымен ерекшеленіп тұрады, екінші жағынан, оның жалғасы болғандықтан онымен өте тығыз генетикалық байланыста болады. Эпостың бұл жанрында ел мен жерді жаудан қорғау басты тақырыпқа айналады. «Ең жаңа зерттеулердің дәлелдеп отырғанындай классикалық типтегі қаһармандық эпос архаикалық эпиканың дәстүрлерін өзгерту, өңдеу және дамыту жолымен өмірге келеді, көне эпос қаһармандық эпоста өзінің көптеген қалдықтарын қалдырады», - деп жазады Б.Н. Путилов [15, 164].

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Классикалық қаһармандық эпоста тұлпар образын сомдауда архаикалық мотивтер мен реалистік суреттеулер қатар қолданылады. Соңғы дәуір жыршыларының архаикалық мотивтерді жырдан алып тастамауының төмендегідей себептері бар деп есептейміз:

 жырда батырдың да, оның атының да образдары өте ұлғайтылып, гиперболалық құралдармен, асқан әсіреулеушілік эпитеттермен, метафоралармен берілген. Осының өзі қиял-ғажайыптық, соның ішінде архаикалық-мифологиялық мотивтердің болуын қажет етеді;

 мұндай архаикалық мотивтер эпостың тілімен үйлесімді қабысып, көркемдік кеңістігін ұлғайтып, құпиялылық дарытып, тұтастай алғанда шығарманы кемелдендіріп тұр.

Шынында да эпосты арнайы, үңіле зерттемеген адам, ондағы қисынға келе бермейтін архаикалық мотивтерді байқамас та еді. Бір сөзбен айтқанда, архаикалық бояулар эпосты көріктендіріп, ерекше мән дарытып тұр.

Хикаялық дастандарда ат бейнесін суреттеуге көңіл бөлінбейді, тек «атқа мінді, түсті, шапты» т.б. сол сияқты бірер сөз тіркестеріне қарап кейіпкерлердің атқа мініп жүргенін білеміз.

Ғашықтық дастандарды сөз ететін болсақ, олардың шығыс желісімен жырланған үлгілерінде ат көбіне бас кейіпкерді сырттан көріп ғашық болған жарына жеткізуші құрал ретінде көрінеді, сондай-ақ оның үстіне зерттеуші көрсеткендей кейіпкер көптеген жағдайда алыс сапарға атқа мініп емес, көбіне кемеге отырып шығады. Басқаша айтқанда бұл шығармаларда қазақтың қаһармандық эпостарындағыдай үлкен сүйіспеншілікпен, жан-жақты суреттелген ат бейнесі кездеспейді. «Аймақтық фольклорлық сюжетке негізделген және өмірде болған оқиға ізімен жырланған дастандарда» қос ғашық қашып шыққанда олардың бірінші көмекшісі рөлін атқаратын ат болады. Бірақ олар реалистік мәнерде сипатталады, дәлірек айтқанда аттардың түсі мен түрі ғана сөз болады.

Ал діни дастандарда жағдай басқаша, себебі олардың қатарында мұсылман батырларының исламды тарату мен орнықтыру жолында көрсеткен ерліктерін, пұтқа табынушылармен күрестерін кең көлемде баяндайтын шығармалар аз емес. Әрине мұнда көне батырлық, классикалық батырлық жырларға тән тұлпар бейнесі жоқ. Мысалы алғашқы төрт әділетті халифаның бірі, Мұхаммет (с.а.с.) пайғамбарымыздың күйеу баласы - Әли ибн Әбу Тәлиб ерліктері баяндалғанда оның атақты аты Дүлдүлінің сипаты қысқа қайырылады, мысалы «Қисса Шаһизинда» дастанында былай делінеді:

Алты айшылық жол екен екі арасы,
Дүлдүлмен алты күнде жетіп барды [14, 131-132]

Демек, Дүлдүл архаикалық эпостарда бейнеленетін тұлпарлардың көптеген қасиеттерінен айрылса да, жүйріктігін, жылдамдылығын сақтап қалған. Ал өте көркем және көпшілікке кең тараған «Қисса анхазірет Расулдың Миғражға қонақ болғаны» атты дастанда Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарымызды Алла тағалының көктегі мекені - дәргаһына апаратын қанатты тұлпар Пырақ былайша сипатталады:

Ерні қызыл гауһардан,
Нұрдан біткен иегі,
Сом алтыннан сүйегі.
Жауһардан біткен аяғы,
Алтыннан біткен тұяғы…
Аттан еді зорырақ,
Әр нәрсесі молырақ.
Түйеден еді аласа,
Өне бойы тамаша. [14, 137]

Мұнда көріп отырғанымыздай, ең бірінші кезекте тұлпардың сыртқы түр-пішіні сөз болады. Демек соңғы ғасырлардың туындысы «Көрұғлы» дастанындағы ат бейнесін жасауға мифтік, классикалық батырлық эпосқа, хикаялық дастанға тән сарындар пайдаланылған.

Қорыта келе айтарымыз, эпостағы ат бейнесі өте күрделі, көп қаптарлы образдардың бірі. Эпостың ең кемелденіп, жетіліскен үлгілеріне жататын классикалық қаһармандық эпостағы ат бейнесін қарастыра отырып, одан ең көне заманнан қалған архаикалық-мифологиялық мотивтерді де, ақыл-қисынға сыймайтындай әсірелеушілік гиперболаларды да, соңғы жаңа дәуірлерде қосылған реалистік тұрпаттағы көркемдік-стилистикалық сипаттауларды да, фольклордың басқа жанрлары (әсіресе, ертегі жанры) берген қиял-ғажайыптық немесе тұрмыстық-салттық қосындыларды да, көшпелі елдің өмірінен алынған элементтерді де т.б. көрер едік. Осының өзі ат образының өте күрделілігін, түрлі замандардың дүниетанымдық үлгілердің қосындыларын бойына жинақтаған көп қатпарлығын айқындап тұр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Сартқожаұлы Қ. Біліге қағанның ескерткіші // Жұлдыз. – 2004. – № 2. – Б. 144-153.
2. Бердібай Р. Эпос мұраты. – Алматы: Білім, 1997. – 320 б.
3. Ғабдуллин М., Сыдықов Т. Қазақ халқының батырлық жыры. – Алматы: Ғылым, 1972. – 340 б.
4. Садырбаев С. Фольклор және эстетика. (Эпосты зерттеудің кейбір мәселелері). – Алматы: Жазушы, 1976. – 152 б.
5. Ыбыраев Ш. Эпос әлемі. Қазақ батырлық жырларының поэтикасы. – Алматы: Ғылым, 1993. – 296 б.
6. Липец Р. Образы батыра и его коня в тюрко-монгольском эпосе. – Москва: Наука, 1984. – 264 с.
7. Батырлар жыры. 3-том. – Алматы: Жазушы, 1987. – 304 б.
8. Ел қазынасы – ескі сөз. (В.В. Радлов жинаған қазақ фольклорының үлгілері). – Алматы: Ғылым, 1994. – 616 б.
9. Никифоров Н. Аносский сборник. Собрание сказок алтайцев с примечаниями Потанина Г. – Зап ВСОРГО, Омск, 1915, т. XXXVII.
10. Плетнева С. Печенеги, торки и половцы в южнорусских степях. – МИА, 1958, № 62.
11. Қоңыратбай Т. Эпос және этнос. Қазақ эпосы және оның этникалық сипаты. – Алматы: Ғылым, 2000. – 268 б.
12. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки. – Ленинград: Изд. ЛГУ, 1986. – 368 с.
13. Баркова А.Л. Четыре поколения эпических героев // http://mith.ru/alb/epic/four2.htm
14. Батырлар жыры. 5-том. – Алматы: Жазушы, 1989. – 384 б.
15. Путилов Б. Типология народного эпоса. – Москва: Наука, 1975. – 328 с.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИЗУАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ В ОБУЧЕНИИ ИСТОРИИ: ГРАФИКА, КАРТЫ И ДОКУМЕНТЫ

Галиева Асем Нурсаитовна
средняя школа-гимназия №34 имени К.Абдыгулова,
учитель, магистр гуманитарных наук
Талгар, Казахстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: В данной статье рассматривается использование графических, картографических и документальных материалов в обучении истории. В эпоху информационных технологий визуальные компоненты становятся важным инструментом для повышения эффективности образовательного процесса. Графика, таблицы, карты и исторические документы помогают углубить понимание учебного материала, способствуют критическому восприятию информации и создают контекст для изучаемых тем. На практике анализируя преимущества использования визуальных средств на уроках, а также их влияние на восприятие исторических концепций и связь с креативными методами преподавания, применяемыми в международных экзаменах.

Основное внимание уделяется учебным программам, исследующим влияние визуальных источников на познавательную деятельность учащихся, а также практическим примерам их интеграции в учебный процесс. В результате нашего исследования будет представлено несколько рекомендуемых подходов к использованию визуальных материалов, что даст возможность педагогам максимально эффективно использовать их на уроках истории.

Ключевые слова: Графика, таблицы, карты и исторические документы, критические мышление, исторические концепций, креативные методы.

История — это наука, изучающая прошлое человечества, и ее понимание невозможно без учета контекста и деталей. Международные исследования IELTS показывают, что использование визуальных компонентов в процессе обучения способствует более глубокому пониманию предмета [1]. Визуальные материалы, такие как карты, графики и исторические документы, обеспечивают более наглядное представление информации, позволяя ученикам легче воспринимать сложные концепции. Однако важно не только использовать визуальные материалы, но и интегрировать их в учебный процесс таким образом, чтобы они способствовали критическому восприятию информации.

Современное преподавание истории требует интеграции различных источников информации для углубленного анализа исторических событий. Графики, таблицы и карты являются мощными инструментами, позволяющими ученикам не только иллюстрировать свои мысли, но и подтверждать их фактами. Основной методологический подход заключается в сравнении и анализе различных источников, чтобы выявить лучшие практические примеры и методические рекомендации.

Для эффективного использования графических элементов на уроках истории следует учитывать несколько этапов:

1. Выбор темы и соответствующих данных: Учителя должны выбирать темы, которые можно проиллюстрировать с помощью графиков, таблиц или карт.
2. Анализ источников: Основываться на достоверных исторических данных и документах.
3. Создание графических материалов: Использовать различные программы и онлайн-ресурсы для создания наглядных графиков и карт.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Педагоги давно отмечают важность визуальных материалов в обучении. Ввизуальные объекты помогают учащимся формировать умение критически оценивать информацию. В свою очередь практические уроки проведенные в школе показывают, что использование картографических источников увеличивает географическую грамотность и способствует лучшему пониманию исторического контекста событий [2].

Изучая практический опыт, можно выделить несколько подходов к использованию визуальных материалов.

Во-первых, карты исторических событий помогают учащимся не только увидеть географию событий, но и понять их причинно-следственные связи. Например, при изучении Второй мировой войны использование карты боев позволяет аналитически подойти к пониманию военных действий и их последствий.

Во-вторых, графики и таблицы статистических данных о населении, экономике или социальной структуре могут обогатить понимание изменений, происходивших в определенный исторический период. графики, показывающие рост населения или уровень промышленного производства, визуализируют изменения и помогают ученикам анализировать тенденции.

Исторические документы, такие как письма, дневники и официальные акты, служат не только первоисточником, но и инструментом для развития навыков критического мышления. Методы анализа текста позволяют ученикам углубиться в чувства и отношения людей, живших в тот период.

Художники и живопись, изображающие исторические события, также могут быть использованы как визуальные источники. Также важно отметить, что для эффективного усвоения материала необходимо создавать активное взаимодействие с учащимися — предлагать им разгадывать смыслы, ставить вопросы и обсуждать визуальные источники.

В итоге, использование графиков и карт позволяет учащимся:

1. Подтверждать свои мнения: Например, при обсуждении экономических причин революций, таблицы с данными о доходах могут убедительно поддержать аргументы о социальной несправедливости.
2. Создавать визуальные аргументы: Карты миграций или изменений границ могут иллюстрировать политические изменения и их последствия.
3. Развивать критическое мышление: Анализируя графические данные, ученики учатся ставить под сомнение общепринятые нормативы.

На практике, использование карт для изучения Наполеоновских войн демонстрирует, как география влияла на боевые действия. Создание интерактивных карт с помощью современных технологий позволяет учащимся самостоятельно анализировать зависимости между географией и историей.

Графика, таблицы и карты — это важные инструменты в арсенале преподавателя истории. Они не только делают уроки более интерактивными, но и помогают ученикам развить критическое мышление и аналитические навыки. Внедрение таких методов в учебный процесс способствует более глубокому пониманию предмета, что особенно важно в эпоху информационной перегрузки [3].

Использование графики, таблиц, карт и исторических документов на уроках истории представляет собой эффективный способ углубленного изучения прошлого. Эти материалы способствуют развитию критического мышления, навыков анализа и интерпретации данных. Интеграция визуальных материалов в образовательный процесс позволит не только сделать уроки более увлекательными, но и поможет учащимся лучше понять сложные исторические концепции.

В конечном итоге важно внедрить метод визуального обучения в учебные программы, обеспечивая тем самым глубокое понимание истории и ее значимости для современного общества.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Smith, J, Визуальная грамотность в историческом образовании:журнал образовательных медиа память и общество 15(1):1-19, март 2023
2. Johnson, R. History and Geography: The Importance of Cartographic Sources. Июль 2019 г. Тезисы ICA 1:1-1 DOI:10.5194/ica-abs-1-329-2019
3. Thompson, L, История, которая имеет значение: как учащиеся осмысливают исторические тексты, Апрель 2018 Журнал еврейского образования 84(2):161-195DOI:10.1080/15244113.2018.1449484

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

СПЕЦИФИКА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ МЕТАФОР В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Алекберова Севда Сабир гызы
Баку, Азербайджан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: В нашей работе мы попытаемся обнаружить, какие способы репрезентации присущи для концептуальных метафор в политическом дискурсе. Содержание дискурса определяется функцией текста. Политические тексты как своеобразная форма устной речи демонстрируют широкие возможности для развертывания смысла концептуальной метафоры, обогащая ее особенностями мировой культуры, для которой нет ограничений в виде знаний национального языка, соблюдений устоявшихся традиций и норм.

Ключевые слова: теория концептуальной метафоры, концепт, метафора, политический текст.

Метафоры считаются важными средствами выполнения прагматичной, когнитивной и эстетической функцией в текстах разного жанра. Эстетическая функция прежде всего относится к художественным дискурсам. Прагматическая функция больше всего типична для медийных (особенно для рекламных) и политических дискурсов. Мы будем рассматривать употребление лингвистических метафор на основе политических (И.Алиев, В.В.Путин, Дж.Буш, Б.Обама, Х.Клинтон, Д.Трамп) дискурсов.

Фразовый способ репрезентации присущ политическому дискурсу. По мнению А.П. Чудинова, язык политики проявляется во время потитической коммуникации [2].

Приведем пример. Выступление президента Азербайджана Ильхама Алиева на пленарном заседании международного дискуссионного клуба «Валдай», которое было проведено в 2019 году, стало центром внимания и долго обсуждалось [1]. И. Алиев в ходе выступления сказал такую фразу: *«Карабах – это Азербайджан. Восклицательный знак»* [1].

Это своеобразный ответ на заявление: *«Карабах – это Армения. Точка»*, которое сделал армянский президент Н. Пашинян в августе 2019 года. В своей речи на пленарном заседании международного дискуссионного клуба «Валдай» И. Алиев использовал преобразование семантической структуры текста-источника для воссоздания контекста дискурса. В речи, которую произнес И. Алиев, было еще много важной информации, но именно эта фраза оказалась в центре внимания мировой общественности. Нам интересно это высказывание с точки зрения лингвистики. Небольшая фраза, но смысл очень значимый, как раз благодаря этой краткости. Использование географического названия *Карабах* в качестве метонимии усливает эффект принадлежности стране. Вербальное обозначение знака препинания подчеркивает лаконичность, убежденность в правоте автора высказывания. Таким образом, состоялся акт коммуникации, который требует продолжения для решения актуальных политических проблем. Присутствующие на этом событии главы других государств не принимали участие в обсуждении этой темы, но президент Российской Федерации В.В. Путин однозначно поддержал Президента Азербайджана И. Алиева [1].

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Политический дискурс, который создается руководством Российской Федерации, может быть предметом большого и инетересного исследования.

В.В. Путин – успешный политик, который диломатично решает, как вопросы, касающиеся внутренней ситуации в стране, так и внешней ситуации на мировой арене. Речь В.В. Путина обладает лаконичностью, Президент России умеет четко выражать свою позицию, при этом может использовать такие выражения, которые могут изменить направление дискурса. Являясь инициатором совместных международных кампаний, Президент России выполняет роль организатора деятельности таких объединений. Речевые обороты, которые использует Президент Путин, не сложны для понимания. Предложения, которые составляют содержание речи, короткие. Тексты информативны, если это необходимо, содержат цифры и другие данные. Мимика и пантомимика, которую использует В.В. Путин, сдержаны [1].

Лингвисты отмечают общую тенденцию, которая отличает политический дискурс: когда начинается предвыборная гонка, речь и невербальные средства политика становятся более агрессивными. В этом отношении очень показательны дискурсы, которые создавали кандидаты в президенты США Хилари Клинтон и Дональд Трамп в 2015-2016 г.г. Для воздействия на избирателей Х. Клинтон часто использовала популистские методы, призывая прекратить терпеть и начать менять жизнь к лучшему. В речи на острове Рузвельта 13 июня 2015 года Х. Клинтон произнесла фразу, в которой нашли отражение две концептуальные метафоры «Labour is a Resource», «Time is a Resource» [6].

В начале этой части выступления Х. Клинтон использует метафорическое выражение *«to make ends meet»*, которое превратилось в устойчивое выражение, используемое в качестве глагольной группы. В этом предложении есть прямое сравнение «*While many of you are working multiple jobs to make ends meet, you see the top twenty-five hedge-fund managers making more than all of America's kindergarten teachers combined. And often paying a lower tax rate*». Вот это сравнение двух видов труда, которые осуществляют менеджеры и воспитатели в детских садах, а также сравнение разницы в оплате труда специально выстроенное для оказания влияния. Следующая часть высказывания: «*So, you have to wonder, When does my hard work pay off? When does my family get ahead? When?*» переключает внимание слушателей на время, которое является ценным ресурсом. Риторические вопросы подчеркивают это, усиливают значение концептуальной метафоры «Time is a Resource» [6]. Дональд Трамп в своей предвыборной речи в Геттисберге, штат Пенсильвания (22 октября 2016 года), как и в других своих выступлениях очень убедителен и выглядит выигрышно по сравнению с Х. Клинтон, за счет простоты в выстраивании синтаксических конструкций, за счет использования разговорной лексики [4]. Тем не менее, в его речи есть такие высказывания, которые тщательно продуманы, показывают пример репрезентации концептуальной метафоры «Container Object». В речи предложения выстроены таким образом, что противопоставления с Х. Клинтон позволяют прийти к выводу: *«Я воплощаю в себе то, что сегодня нужно американцам».* Расссмотрим, как это происходит. Когда Д. Трамп говорит о проблемах, он использует местоимение *«We»,* приравнивая, таким образом себя к обычным, простым американцам. Он сожалеет о том, что *We* создали таких политиков, то есть берет вместе с народом ответственность за наличие таких политиков и проблем, которые возникают из-за них. В то же время призывает не оставлять проблемы на попечение таким политикам. Следующее предложение выстроено гениально по своему воздействию. И именно так работает концептуальная метафора в политическом дискурсе, не выступая явно, а через синтаксические средства, например, как в этом предложении. «*Hillary Clinton is not opposed to me - she is opposed to change, against the entire American people, against all American voters*» [4].

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

«She opposes change» (она выступает против перемен) - говорит Д. Трамп о Х. Клинтон, и тут же в этом предложении усиливает это противопоставление *«against the entire American people»* (против всего американского народа), и акцентирует внимание на тех, кто сейчас решает судьбу страны *«against all American voters»*. И смысл первых слов в фразе *«Hillary Clinton is not against me»* (Хиллари Клинтон выступает не против меня) выстраивает логическую цепочку. Значит, он, Д. Трамп и есть народ, в его персоне в абстрактной форме выражается воля народа [4].

Лингвистами, психологами, политологами активно исследуются политические дискуры, так как они являются яркими примерами жизни языка. В плане использования метафоры в политическом дискурсе интересно исследование на тему: «Я буду» против «Да, мы можем». Риторический анализ политических речей Джорджа Буша и Барака Обамы во время их выборов, с акцентом на их выбор метафоры, которое провела А. Алвес-Волд. В своей работе Алвес-Волд пыталась ответить на вопросы: *«Какие риторические приемы и какие метафоры чаще всего используют Буш и Обама? Какие образы пытаются вызвать политики, выбирая метафоры? В чем состоит смысл их намерения вызвать эти конкретные образы? Каков риторический эффект сочетания выбранных метафор?»* [3]. А. Алвес-Волд в своем исследовании предположила, что конкретные лингвистические особенности, используемые Бушем и Обамой в выступлениях, способствовали формированию убеждения того или иного претендента как правильных кандидатов на президентство США. На самом деле оба политика полагаются на знакомые исходные домены и подобные риторические устройства. Однако то, как Буш и Обама используют свои метафоры и комбинируют их с конкретными языковыми особенностями, действительно отличаются и отражают не только характерный стиль политиков, но и идеологии партий, которые они представляют. Хотя признаки одного из худших американских финансовых кризисов уже были очевидны к концу первого президентского срока кандидата от республиканцев Джорджа Буша он сумел быть переизбранным на второй срок, и можно утверждать, что победила риторика Буша, которая в значительной степени опиралась на его знаменитую «войну с террором», способствовавшей его переизбранию. Когда кандидат от демократов Барак Обама был избран в 2008 году, его риторика отличалась от его предшественника. Хотя Обама согласился с тем, что существуют угрозы, он сосредоточился на возможности преодолеть эти трудности и ему удалось убедить избирателей, что они могут вернуть путь к процветанию и восстановлению места Америки как сверхдержавы [3].

Метафора – это феномен, посредством которого мы говорим и, возможно, думаем о чем-то с точки зрения чего-то другого. Е. Семино обсуждает метафору как общее лингвистическое явление, которое отличается по своему текстовому виду, универсально по функциям, которые оно может выполнять, и является центральным для многих различных типов коммуникации, от неформального взаимодействия до политических речей [5].

Использование политиками метафор помогает решить ряд задач:

1) убедить граждан или политических оппонентов в своей правоте, в необходимости поддержки высказываемых идей – каждый политик хочет, чтобы его точка зрения была не просто услышана, метафора благодаря своим свойствам может обеспечить силу воздействия на сознание слушателей или собеседников;

2) обеспечить понимание своей позиции – метафора предлагая варианты переноса значений может помочь понять сложные политические термины;

3) создавать определенный имидж (положительный, агрессивный и т.д.) в глазах собеседников или слушателей – использование метафоры усиливает образ выступающего, который присваивает имеющиеся и создаваемые смыслы;

4) укрепить свои позиции как политика – метафора, воздействуя на сознание людей, создает определенные когнитивные связи с теми ценностями или явлениями, которые могут быть близки слушателям или собеседникам;

5) решать социальные вопросы – речь политика, в которой есть метафоры, отражающие систему ценностей слушателей, оппонентов, способна разрешать сложные конфликтые ситуации.

Метафора – неотъемлемая часть повседневного использования языка, включая художественные, политические и тексты медиа. Политические тексты несут в себе прагматический смысл: через них политические деятели убеждают в своей правоте электорат, привлекают на свою сторону избирателей, пытаются решить политические проблемы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Наумкин, В.В. Заседание дискуссионного клуба «Валдай» [электронный ресурс] / – Сочи, 3 октября 2019.
URL: http://kremlin.ru/events/president/news/61719
2. Чудинов, А.П. Политическая лингвистика. Учебное пособие / А.П.Чудинов. – М.: Издательство Флинта, Наука, – 2006. – 254 с.
3. Alves-Wold, A. “I will” vs. “Yes, we can” A rhetorical analysis of the political speeches of George W. Bush and Barack Obama during their election periods, with emphasis on their choice of metaphor. – ENG: Master’s thesis in English Linguistics, – 2017. – 117 p.
4. Donald Trump’s 2016 Republican National Convention Speech: [Electronic resource] / ABC News. – USA, July 22, 2016.
URL:https://abcnews.go.com/Politics/full-text-donald-trumps-2016-republican-national-convention
5. Semino, E. Metaphor in Literature.The Cambridge handbook of metaphor and thought / E.Semino, G.Steen, ed. W.Raymond, Jr.Gibbs, – New York: Cambridge University Press, – 2008. – 235 p.
6. Strauss, V. Hillary Clinton: ‘You see the top 25 hedge fund managers making more than all of America’s kindergarten teachers combined’ [Electronic resource] / – USA: The Washington Post, June14, 2015.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ: СЕБЕПТЕРІ МЕН ТАРАЛУ ЖОЛДАРЫНА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТТЕР

Мира Мейрхановна Сапирова
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің докторанты
Кулзада Абдрахмановна Абенова
NARXOZ Университеті PhD,
Алматы, Қазақстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация. Мақалада әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың кейбір аспектілері зерттелген.

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы тұрғындары арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелерін зерттеу ретінде жалпы халық санына 18 жастан 65 жасқа дейінгі әйел азаматтары қатысты. Зерттеу жұмыстары 300-ге жуық респондентке сауалнама жүргізілді. Олардың жынысы, жасы және тұрғылықты жері, білімі, отбасы жағдайы, тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлері бойынша болды. Біздің ойымызша, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралу себептерін, салдарын зерттеу отбасылық зорлық-зомбылық және тікелей мінез-құлық үлгілерін анықтау болып табылады.

Біздің қоғамда тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары отбасы мүшелері: балалары, әйелі мен күйеуі болуымен сипатталады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуы мен көбеюінің негізгі себептері бірнеше факторлар бойынша анықталады: жеке, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-құқықтық, әлеуметтік-психологиялық болып табылады. Отбасындағы зорлық-зомбылықтың таралу себептері жынысы, жасы, білім деңгейі, отбасы жағдайы және тұрғылықты жеріне де байланысты екендігі зерттеу барысында анықталды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қоғамдық пікірді қалыптастырудың негізгі көздеріне мыналар жатады: Олардың қатарында, ең алдымен, бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникациялар,интернет желісі арқылы қатыгездік пен зорлық-зомбылық көріністерін тарату белсенді роль атқарады.

Сауалнама бойынша белгіленген тұрмыстық зорлық-зомбылық көріністеріне тап болған жағдайда қолданылатын әрекеттер және осының негізінде әлеуметтік мінез-құлық үлгілері анықталады.

Кілт сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық; қатыгездік; дөрекілік қарым-қатынастар; құрбандық; әлеуметтік мінез-құлық үлгілері; сауалнама.

Кіріспе

Тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелерін зерттеу деңгейін бағалауға мүмкіндік беретін статистикалық деректердің жеткіліксіздігі маңызды болып отыр. Қазақстанда соңғы жылдары әйелдерге күш қолданумен байланысты қылмыстардың саны көбейіп кетті. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ішінде кәмелеттік жасқа толмағандар, отбасы мүшелеріне, соның ішінде әйелдеріне күш қолдану, зорлық-зомбылықтың төрт түрін қолдану фактілері белең орын алып отыр.

Сот шешімдерін зерделеу кезінде 71% жағдайда жәбірленушіге зиян келтірген қылмыскер туысқаны екені анықталды.[1]. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары экономикалық дәрменсіз отбасы мүшелері - әйелдер, кәмелетке толмағандар [2–5]. Зерттеушілердің нәтежесіне сәйкес отбасылық зорлық-зомбылық мәселесін қазақ қоғамының көп ұлттылығы мен менталитетіне де байланысты екендігін көрсетіп отыр.[7]. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері гендерлік стереотиптер, соған сәйкес отбасындағы ер азаматтың үстемдігіне де байланысты.[8], экономикалық және әлеуметтік факторлар [2; 9], әлеуметтік-психологиялық, құқықтық отбасындағы зорлық-зомбылықтың көбеюіне айтарлықтай әсер ететін мінез-құлық болып табылады.

Отбасындағы зорлық-зомбылықты зерттеушілердің көпшілігі оның жүйелі заңдылығын үнемі және қайта қайталану деп түсіндіреді. [8; 10; 12]

Осыған байланысты таралу себептерін одан әрі зерттеу отбасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қоғамдық пікірді қалыптастыру көздері, сондай-ақ тікелей байланыста мінез-құлық үлгілерін анықтау тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Зерттеу объектісі – әлеуметтік құбылыс ретіндегі тұрмыстық зорлық-зомбылық. Зерттеудің мақсаты - тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралу себептері және отбасындағы қатыгездікке қарсы тұру жолдары. Зерттеу гипотезалары – көбінесе тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары ерлі-зайыптылар және балалардың болуы; Жергілікті тұрғындарының хабарлауы бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелері төменгі деңгейде, ең бастысы қоғамдық пікірдің – бұқаралық ақпарат құралдары: газеттер, журналдар, кітаптар, фильмдер мен телешоулар; әлеуметтік желілер; соқтығысқан жағдайда халықтың көпшілігі тұрмыстық зорлық-зомбылық көріністерін анықтау, жанжал жағдайларының алдын- алу үшін белсенді шаралар қабылдауда.

Техника және әдістеме.

Әлеуметтік зерттеудің эмпирикалық объектісі тұрақты болды.

Алматы қаласының 18-65 жасқа дейінгі әйелдер. Зерттеудің бір бөлігі ретінде, ауылдың және қаланың 400-ге жуық тұрғыны арасында сауалнама алынды. Респонденттердің гендерлік және жастық құрылымы халықтың аймақтық құрылымына сәйкес келеді.

Сауалнамаға қатысқан: ажырасқан немесе қазіргі таңда тұрмыстағы әйелдер Жасы: 18–29 жас – 15%, 30–49 жас- 37%, 50-65 жас және одан жоғары - 49%. Тұрғылықты жері: қала – 65%, ауыл – 35%.

Демографиялық блок білім деңгейі туралы ақпаратпен толықтырылды. Зерттеудің әдістемелік негізі болды.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасы» нысаны бойынша респонденттердің сауалнамасы. Мәліметтерді өңдеу және талдау үшін келесі әдістер қолданылды:

- корреляциялық талдау әдісі, факторлық талдау, жүйелеу және салыстыру әдісі,
- рейтингтік әдіс.

Зерттеу нәтижелері, талқылау

Тұрмыстық зорлық-зомбылық нысандары туралы қоғамдық пікір. Көпшілікте респонденттердің пікірінше, тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары жиі кездеседі жұбайы (64%) және кәмелетке толмаған баласы/балалары (54%).

Сауалнамаға сәйкес жұбайы (10%). Әлеуметтік-демографиялық жағдайға байланысты респонденттердің мінездемесі.

Отбасындағы зорлық-зомбылық объектісін анықтау маңызды жолы ерекшеленеді. Көп жағдайда зорлық-зомбылық құрбандары болып табылатын, отбасының экономикалық дәрменсіз мүшелері - жұбайы/жары, баласы/балалары;

- көбінесе әйелдер, 18-29 жас аралығындағы респонденттер, қалалық, жоғары білімі бар респонденттер, ажырасқан тұрғындар туралы айтады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың нысанасы ретінде 30-49 жас аралығындағы респонденттер, жоғары білімі бар қала тұрғындары және некелері азаматтық хал актілерін жазу органдарында тіркелмеген жауап берушілер. Мұнда жұбайы жиі отбасында қиянатқа ұшырайды, орта жастағы респонденттер 30–49 жас аралығындағылар, қала тұрғындары, жоғары білімі деңгейі бар.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуының негізгі себептері туралы қоғамдық пікір.

Респонденттердің пікірлерін талдау тұрмыстық зорлық-зомбылық таралуға әкелетін факторларды анықтауға мүмкіндік береді:

- жеке: алкогольді асыра пайдалану, нашақорлық (71%);
- жеке тұлғаның ерекшеліктері (21%);
- тұқым қуалайтын зорлық-зомбылыққа бейімділік (12%);
- әлеуметтік-мәдени: отбасындағы қолайсыз қарым-қатынастар, отбасылық тәжірибе балалық шақтағы дөрекі қатынас (36%);
- білім деңгейі төмен, халықтың мәдениеті төмен (29%);
- бұқаралық ақпарат құралдарында қатыгездік көріністерін көрсету (14%);
- туыстарының отбасы өміріне араласуы (6%);
- отбасына уақыт бөлмеу (2%);

әлеуметтік-экономикалық:

- материалдық қиындықтар, отбасы тұрмысының нашарлығы (36%);
- аймақтағы тұрақсыз әлеуметтік-экономикалық жағдай (жұмыссыздық, әлеуметтік тұрақсыздық) (29%);
- заңды: адамға қатысты жеңіл құқықтық санкциялар немесе олардың болмауы, қатыгездік көрсетті (6%).

Айта кетерлігі, бұл әйелдер, ерлерге қарағанда, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың кез-келген түріне душар болуы ықтималдылығы жоғары.

Халықтың жас ерекшелігіне қарай сараланудың өзіндік тенденциясы бар. Қалай респонденттердің жасы неғұрлым үлкен болса, соғұрлым олар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуының себебі ретінде көрсетіледі деп аталады: туыстарының отбасылық өмірге араласуы; қатыгездік көріністерін көрсету; көрсеткен адамға қатысты құқықтық санкциялар немесе олардың болмауы. Сонымен қатар, жас ұлғайған сайын, қаржылық қиындықтар, тұрмыстық жағдайлардың нашарлығы; қолайсыз қарым-қатынастар отбасы, балалық шақтағы отбасылық зорлық-зомбылық тәжірибесі.

Орналасқан жері бойынша респонденттерді саралау.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралу себептері туралы сұраққа жауаптарда тұрғылықты жері анықталмаған.Халықтың білім деңгейінің төмендігі, мәдениетінің төмендігі баламасын қоспағанда.Қала тұрғындары бұл баламаны ауыл тұрғындарына қарағанда 1,7 есе жиі айтады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ақпарат көздері туралы қоғамдық пікір. Ішінде зерттеу респонденттеріне қандай көздерден алынғанын анықтау сұралды. Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы респонденттердің пікірін жариялады: Бұқаралық ақпарат және коммуникациялар: газеттер, журналдар, кітаптар, фильмдер және телешоулар. Мұндай пікірін респонденттердің 62%-ы бөліседі, респонденттердің 57%-ы жауап нұсқасын таңдады. «Әлеуметтік желілер, интернет көздері», халықтың 49%-ы тұрмыстық зорлық-зомбылық көріністерден хабардар көршілердің, достардың және таныстардың әңгімелерінен.

Әрбір үшінші респондент өзі білетін адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың куәгері (34%) және зорлық-зомбылық бейтаныс адамдарды көруі (29%); Халықтың 14%-ы өздері тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе бұл оның отбасында болған; 11%

Респонденттер отбасындағы зорлық-зомбылық туралы осы мәселенің туыстарының отбасында болуына байланысты біледі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қоғамдық пікірді қалыптастырудағы дереккөздердің маңызы әлеуметтік-демографиялық ерекшеліктерімен анықталады. Осылайша, әйелдер ерлерге қарағанда жиі газеттерден, әлеуметтік желілерден журналдардан, фильмдер мен телешоулардан және көршілердің әңгімелерінен тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы білу; достар,таныстар біледі.

Сұраққа респонденттердің жауаптарын талдау

Респонденттердің үлесі жасына қарай төмендейді - бейтаныс адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың тікелей куәгерлері. Қала тұрғындары ауыл тұрғындарына қарағанда көріністерге 2 есе жиі куә болады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тұрудың жеке стратегиялары. Модельдер арқылы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты әлеуметтік мінез-құлық анықталды

«Егер сіз тұрмыстық зорлық-зомбылықтың куәгері болсаңыз, қандай шара қолданасыз?»

Респонденттердің көпшілігі зорлық-зомбылыққа қатысты ымырасыз ұстанымын мәлімдейді: «Мен қосыламын немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанын өзім қорғауға тырысамын» (44%); «Мен сізге хабарлаймын полиция/учаскелік» (35%); «Зорлық-зомбылық құрбанына тиісті мекемеден көмек сұрауға кеңес беремін» (31%); «Мен тараптарды татуластыруға тырысамын» (30%). Сондай-ақ респонденттердің тек 5% «олар ештеңе істемейді» деп көрсетті.

Қоғамдық пікірді талдау келесі мінез-құлық үлгілерін анықтауға мүмкіндік береді - отбасындағы зорлық-зомбылық әрекеттеріне қарсы тұру стратегиялары: белсенді, бейтарап және пассивті.

Белсенді позиция – куәгердің тікелей қатысуына байланысты мінез-құлық үлгісі отбасылық және тұрмыстық қақтығыстарда көрініс табады. Бұл жәбірленушіні зорлық-зомбылықтан қорғау: «Мен араласамын немесе тырысамын тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанын өзіңіз қорғаңыз» - бұл мінез-құлық анағұрлым ерлер үшін тән құбылыс, ауылдық жерде тұратын 18 бен 29 жас аралығындағы респонденттер жалпы орта біліммен неке қатынасында болғандар. «Мен тараптарды татуластыруға тырысамын» - мінез-құлық көбірек дәрежесі, ресми некеде және жоғары кәсіби білімі бар 50 жастан асқан респонденттерге тән. Байланыс құқық қорғау органдары: «Мен полицияға/учаскелік қызметкерге хабарлаймын» - бұл мінез-құлық ауылдық жерлерде тұратын 30-49 жас аралығындағы үйленген, білімі жоғары респонденттерге тән. Бейтарап позиция жәбірленушінің эмпатиясымен байланысты, бірақ жауап берушінің болуы мұндай қарым-қатынастардың куәгері, кеңестер мен ұсыныстармен шектеледі - «Мен кеңес беремін жәбірленуші тиісті мекемеге хабарласуы керек». Бұл мінез-құлық әйелдерге тән 18-29 жас аралығындағы неке қатынастарындағы жоғары білімі бар қала тұрғындары респонденттерге тән құбылыс. Пассивті позиция әрекетсіздікпен байланысты - «Мен ештеңе істемеймін» деген жауап 50 жастан асқан қалалық аудандық, ажырасқан, орта кәсіптік білімі бар респонденттерге тән мінез-құлық болып табылады.

Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылықты зерттеу нәтежесі жергілікті тұрғындардың көпшілігі жоғары көрсеткішті көрсетеді, азаматтық жауапкершілік деңгейі және соқтығыс кезіндегі белсенді әлеуметтік ұстанымды көрсете білді.

Қорытындылар

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік қауіптілігі, бір жағынан, жеке адамның құқықтары, бостандықтары мен мүдделері, екінші жағынан, отбасы институтына деструктивті ықпал ету және некеге тұру, үшіншіден – кідірістің жоғары дәрежесі қарым-қатынасқа әкеледі және соның салдары ретінде зорлық-зомбылық құрамдас бөлігінің репродукциясы.

Зерттеу нәтижелері келесі қорытындылар жасауға мүмкіндік береді:

- көп жағдайда тұрмыстық зорлық-зомбылық жиі нысанаға алынады жұбайы;
- жынысына, жасына, тұрғылықты жеріне қарамастан,отбасылық жағдайы және білім деңгейі, респонденттердің үшеуі анықталды;
- тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуының негізгі себептері: зорлық-зомбылық алкоголь, нашақорлық; қаржылық қиындықтар, нашар баспана шарттары; отбасындағы қолайсыз қарым-қатынастар, қатал қарым-қатынас тәжірибесі балалық шақ;
- отбасында зорлық-зомбылықтың таралуының негізгі факторлары болып табылады жеке, әлеуметтік-мәдени, экономикалық және құқықтық;
- отбасы және күнделікті өмір туралы қоғамдық пікірді қалыптастырудың негізгі көзі зорлық-зомбылық бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникациялар арқылы танылады;
- көріністерге тап болған жағдайда халықтың басым көпшілігі отбасылық және тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күресу үшін белсенді шаралар қабылдануда жанжал жағдайларының алдын алу.

Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылық әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-психологиялық, құқықтық және ақпараттық-коммуникациялық факторлар болып табылады.

ӘДЕБИЕТ:

1. Кириленко В.С. Тұрмыстық зорлық-зомбылық суицидке апаратын себеп ретінде/
В.С. Кириленко, И.Р. Кузнецова // Алтай экономика академиясының хабаршысы және
құқықтары. — 2020. — No10 (2-бөлім). — 212–222 беттер.
2. Жиляева С.Қ., Красова А.А. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың проблемалық мәселелері
әйелдер мен балаларға қатысты / С.Қ. Жиляева, А.А. Красова // Хабаршы 2019. - No2. - 30–33 б.
3. Саламова С.Я. Қазіргі Ресейдегі тұрмыстық зорлық-зомбылық: жалпы сипаттамалар
/ С.Я. Саламова // Лекс. - 2018. - No 9. - 129–138-б.
4. Соляник В.В. Ресейдегі тұрмыстық зорлық-зомбылық: жалпы сипаттама / В.В.Соляник
// Ғылыми мұра. — 2021. — No 65. — 16–18 б.
5. Плешкова Н.О. Балаларға қатысты отбасылық зорлық-зомбылықтың деңгейі мен сипаты және жасөспірімдер / Н.О. Плешкова // Ғылым. Қоғам. Мемлекет. - 2019.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

СЛУЖЕНИЕ ОБЩЕСТВУ В ОБРАЗОВАНИИ: ПРИНЦИПЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Нурдинова Ирада Рустамбековна
Студент специальности «Маркетинг» 2 курс ТиПО, Алматы Менеджмент университет
Старченкова Марина Александровна.
Студент специальности «Маркетинг» 2 курс ТиПО, Алматы Менеджмент университет
Научный руководитель – д.т.н., профессор Колушпаева Анар Тойганбаевна, Алматы Менеджмент университет
Алматы, Казахстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: В статье рассматривается концепция служения обществу, которая представляет собой образовательную методику, объединяющую академическое обучение с волонтерской деятельностью. Описаны основные принципы и методы, а также преимущества для студентов, образовательных учреждений и общества в целом. Проанализированы современные исследования и опыт внедрения в образовательные программы. Выделены основные вызовы и перспективы развития этого подхода.

Ключевые слова: Служение обществу, образовательные методики, волонтерская деятельность, социальная ответственность.

Введение

Служение обществу представляет собой интеграцию академического обучения с общественно полезной деятельностью, направленной на решение реальных социальных проблем. Эта методика способствует развитию у студентов практических навыков, социальной ответственности и критического мышления. В последние десятилетия Служение обществу получило признание в образовательных учреждениях разных стран, предлагая возможности для обучения через опыт и вовлечение в общественную жизнь. Важно отметить, что этот подход не только помогает студентам применять теоретические знания, но и формирует у них более глубокое понимание социальной структуры и культурных особенностей общества, в котором они живут.

Основная часть

Служение обществу является образовательным подходом, при котором студенты применяют академические знания для решения социальных проблем в процессе общественно полезной деятельности. Согласно Eyler и Giles (1999), основными принципами являются: сочетание обучения и служения, взаимная выгода для обучающихся и общества, рефлексия и связь с академическими целями. Этот подход позволяет студентам развивать широкий спектр навыков, таких как командная работа, лидерство и разрешение конфликтов.

Он также способствует более глубокому пониманию учебного материала и его практическому применению. Образовательные учреждения получают возможность наладить взаимодействие с местным сообществом, а организации — дополнительную помощь и поддержку.

Важно подчеркнуть, что Служение обществу не только углубляет знания студентов, но и помогает им развивать навыки межкультурной коммуникации, что особенно актуально в условиях глобализации. Таким образом, студенты становятся более гибкими и адаптивными к различным социальным контекстам.

Преимущества Служения обществу

Одним из ключевых преимуществ Служения обществу является его влияние на личностное развитие студентов. Участвуя в волонтерских проектах, студенты становятся более открытыми к новым идеям, лучше понимают социальные проблемы и учатся работать в команде. Исследования показывают, что такие студенты чаще становятся активными гражданами, участвуют в общественной жизни и стремятся к изменениям в своем окружении.

Кроме того, образовательные учреждения получают выгоду от укрепления связей с местным сообществом, что приводит к совместным проектам, обогащающим как учебную среду, так и само сообщество. Примеры таких взаимодействий можно наблюдать в университетах, где студенты работают с местными НКО для решения актуальных проблем, таких как безработица, доступ к образованию или здравоохранению. Такие инициативы не только помогают решать текущие социальные задачи, но и формируют у студентов чувство принадлежности к обществу и понимание своей ответственности.

Современные примеры и исследования

В США Служение обществу активно используется в школах и университетах для развития гражданских навыков и социальной ответственности. Например, в Университете Дьюка и Университете Джонса Хопкинса были проведены успешные проекты, интегрирующие волонтерскую деятельность с учебным процессом. В других странах этот подход также набирает популярность, особенно в сфере медицинского и педагогического образования.

В Европе, например, во многих университетах внедряются курсы, в рамках которых студенты работают с уязвимыми группами населения. Это не только помогает развивать профессиональные навыки, но и способствует социальной интеграции. В таких проектах студенты могут работать в приютах для бездомных, участвовать в программах по поддержке мигрантов или помогать пожилым людям, что предоставляет им уникальную возможность применить свои знания в реальной жизни. Эти практики становятся основой для формирования ответственного и заботливого отношения к окружающим.

Вызовы внедрения

Несмотря на многочисленные преимущества, Служение обществу сталкивается с проблемами. Одной из главных является необходимость в дополнительных ресурсах и времени для организации программ. Поскольку такие проекты требуют активного участия преподавателей и студентов, недостаток финансирования или поддерживающей инфраструктуры может привести к неэффективности программ.

Еще одним вызовом является обеспечение качественного взаимодействия между академическим содержанием и деятельностью на благо общества. Важно, чтобы проекты были не просто формальностью, а действительно способствовали обучению и пониманию теоретических аспектов.

Это требует от преподавателей умения интегрировать теорию и практику, что иногда является сложной задачей. В некоторых случаях недостаток подготовки и опыта преподавателей может привести к тому, что студенты не получают ожидаемого опыта и знаний.

Адаптация к новым условиям

С развитием цифровых технологий и онлайн-обучения появляются новые формы Служения обществу, такие как виртуальные волонтерские проекты. Например, в условиях пандемии COVID-19 многие образовательные учреждения адаптировали свои программы, предлагая студентам возможность участвовать в онлайн-инициативах, что позволило продолжать обучение и служение, несмотря на ограничения.

Современные исследования подчеркивают необходимость адаптации этого подхода к новым условиям и вызовам. Виртуальные проекты включают в себя создание образовательных материалов, участие в онлайн-кампаниях по повышению осведомленности о социальных проблемах и разработку ресурсов для некоммерческих организаций. Эти новые форматы позволяют расширить доступ к программам развития социальной ответственности и включить в них студентов, которые не могут участвовать в традиционных волонтерских проектах по разным причинам.

Заключение

Служение обществу является мощным инструментом для интеграции обучения и общественно полезной деятельности, развивая у студентов не только академические, но и социальные навыки. Этот подход помогает формировать активных граждан, готовых к взаимодействию с обществом и решению его проблем. Участие в подобных проектах способствует не только развитию профессиональных компетенций, но и формированию у студентов критического мышления и способности к самоанализу.

Несмотря на существующие вызовы, перспективы внедрения в образовательные программы выглядят обнадеживающими. Постоянное развитие и адаптация методов Служения обществу к современным условиям обеспечат его актуальность и эффективность в будущем. С ростом интереса к социальной ответственности среди молодежи и появлением новых технологий, мы можем ожидать дальнейшего распространения этого подхода. Важно, чтобы образовательные учреждения продолжали инвестировать в развитие предмета, поддерживая партнерство с сообществом и обеспечивая необходимую подготовку для преподавателей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=374362.
2. https://www.academia.edu/81081512/Service_Learning_in_Theory_and_Practice_The_Future_of_Community_Engagement_in_Higher_Education_By_Dan_W_Butin3.
3. https://www.researchgate.net/publication/260328335_Service-learning
4.https://uniservitate.org/resources/05_ENG/5.3-Historia-del-Aprendizaje-servicio-ENG.pdf
5. Eyler, J., & Giles Jr., D. E. (1999). Where’s the Learning in Service-Learning? San Francisco, CA: Jossey-Bass.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК 159.92

СРАВНЕНИЕ СЕБЯ С ДРУГИМИ, КАК ПРИЧИНА ПОНИЖЕННОЙ САМООЦЕНКИ

Номикосова Софья Сергеевна
Студентка 2 курса Алматинского филиала Санкт-Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов направления подготовки «Психология».
Файзулина Фарида Рустамовна
Кандидат биологических наук, доцент
Алматинского филиала Санкт-Петербургского Гуманитарного университета.
Алматы, Казахстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: Статья исследует влияние социального сравнения на самооценку. Делается упор на влияние социальных сетей на личностные качества. Даются рекомендации по применению психологических методов на способы воздействия социального сравнения.

Ключевые слова: самооценка, социальные сети, ценность личности, самопринятие, индивидуальность.

Человек почти инстинктивно анализирует окружающий мир и сопоставляет себя с другими, чтобы понять, какое место он занимает, а также выявить свои сильные и слабые. Человеку свойственно сравнивать себя с другими. Люди часто оценивают свои достоинства, смотря на других. Может казаться, что кто-то другой интереснее, харизматичнее, умнее или успешнее. Все эти сравнения могут быть верными, но они не уменьшают собственной ценности. Ценность не определяется «превосходством» над другими или тем, насколько они «превосходят» в определенных чертах, способностях или достижениях. Индивиды не становятся менее достойными интереса, внимания или любви, если уступают другим.

Сравнение с окружающими имеет важное значение, поскольку оно помогает определить положение в социальной структуре, выделить уникальные качества и установить ориентиры, которые могут направить на дальнейший рост. Оценивая свои достижения и навыки в сравнении с успехами других, люди понимают, насколько они хороши в различных сферах жизни. Однако здесь есть сложности: успехи других не всегда вдохновляют, иногда они вызывают чувство неполноценности и негативно сказываются на самооценке. Эти эмоции усугубляются, когда люди начинают сопоставлять себя с идеальными изображениями в социальных сетях, погружаясь в бесконечную гонку за идеалом.

Фестингер, предложивший в 1954 году теорию социального сравнения, описал сравнение, как процесс позволяющий оценить свои достижения на фоне других, похвалить или поругать. Идея заключается в том, что люди сравнивают друг друга со своими коллегами, друзьями или другими людьми для определения собственного статуса, выявления сильных сторон или слабостей, а также для определения места в социальной

иерархии [1]. Однако процесс социального сравнения может обернуться не только самопознанием, но и привести к более разрушительным чувствам, таким как зависть.

Вообще, зависть — это неспособность принять себя таким, какой есть, неспособность ощутить собственную целостность и значимость, а также постоянная попытка вернуть целостность и значимость в собственных глазах, принижая других. В конце концов, люди чувствуют себя лучше, когда думают, что другие хуже. Низкая самооценка устанавливает правила для людей сама. Когда индивид доволен собственной жизнью и уверен в себе, то вовсе неважно, красивая ли фигура у соседки, есть ли у коллеги машина или высокий статус. Как вариант, будет рад за них и не сможет придумать о них негативный сценарий.

Сравнение себя с другими часто приводит к возникновению «условной самооценки». Это явление подразумевает, что самооценка формируется на основании конкретных качеств или достижений: например, ум, остроумие или успех в жизни. Если они ощущают, что превосходят окружающих в этих аспектах, это может вызвать временное повышение самооценки. Напротив, когда начинают чувствовать себя недостаточно хорошими по сравнению с другими, это приводит к понижению самооценки и вызывает негативные эмоции, такие как тревога или депрессия. В результате, такая жизнь напоминает «американские горки» [2]. Когда человек фокусируется на ожиданиях окружающих и стремится им соответствовать, то теряет связь с собственными желаниями и ценностями. Важно научиться прислушиваться к себе, вместо того чтобы угождать другим. У каждого из нас есть уникальные мечты и цели, и именно эта индивидуальность определяет, что сделает жизнь ярче и счастливее.

Если представить, что люди наблюдают за тем, когда другой человек делает ошибку, которую, по их мнению, они бы не допустили, то это может вызвать ощущение превосходства или «повышенную самооценку». Но если люди сами ошибаются в той области, в которой кто-то другой добился успеха, самооценка может снизиться. Колебания, зависящие от сравнений, способны вызывать значительные эмоциональные перепады, связанные с восприятием внешней среды.

Сравнение себя с другими значительно усилилось с развитием социальных сетей. Платформы вроде Instagram, Facebook, TikTok предоставляют нам идеализированные образы жизни других людей, что подталкивает к непрерывным сравнениям. Социальные сети не только усиливают внешний контроль, но и создают искаженную картину реальности, которая в конечном итоге подрывает внутреннее чувство ценности.

Социальные сети создают предрасположенность к постоянному сравнительному анализу. Они представляют собой мир, наполненный иллюзиями. Известно, что пользователи делятся лишь самыми успешными и радостными моментами своей жизни, оставляя за пределами кадра свои неудачи и разочарования. Это создает впечатление, что у всех вокруг происходит нечто невероятное и яркое. Наблюдая за веселыми фотографиями друзей и кумиров, многие испытывают зависть и недовольство собой. В результате индивиды начинают зацикливаться на своих недостатках, забывая о собственных достижениях, что негативно сказывается на самооценке [3].

Людям с низкой эмоциональной устойчивостью сложнее противостоять влиянию социальных сетей. Когда чувствуется нехватка чего-то, что есть у других, в организме вырабатывается кортизол — гормон стресса. Его избыток и частота выбросов приводит к подавлению иммунной системы, увеличению усталости, возникновению бессонницы, раздражительности и состояниям депрессии. Это бесконечное сопоставление себя с окружающими, вызывающее ухудшение самооценки [4]. Исследования Мицукуры и его коллег, демонстрируют, что частое сопоставление себя с другими в социальных сетях связано с негативными последствиями для психического здоровья, такими как депрессия и беспокойство [5]. Исследования в России также подтверждают, что социальные сети влияют на самооценку. В исследовании Романович и Зайцевой отмечается, и анализируется, как социальные сети влияют на формирование самооценки, подчеркивая значимость сравнений с идеализированными образами в этом процессе [6]. Активное использование социальных сетей

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

может привести к увеличению уровня тревожности и депрессивных состояний среди молодежи [7].

При сравнии себя с другими, люди часто отвлекаются от своей жизни и начинают следовать чужим стандартам. Это приводит к разрушению индивидуальности и обесцениванию тех достижений, которыми гордились. Корень этого явления лежит в негативных установках, которые мы перенимаем от родителей: «жить для других», «достигать большего, чем все» и подобные идеи. Человек, стремясь соответствовать навязанным нормам, постепенно уничтожает то, что делает каждого уникальными.

По мнению Эриха Фромма, человеческое стремление к мечтам о чужом — одна из основных причин ненужных трат. Это побуждает испытывать зависть, недовольство собой и стремление к тому, что на самом деле не нужно. В итоге ценности и жизнь оказываются под влиянием внешних факторов, а не собственного выбора. Однако вовсе не всегда то, что подходит одному человеку, подходит другому [8]. Также хочется отметить влияние рекламы на самооценку.

В условиях потребительского общества реклама создает постоянное давление: чтобы достичь успеха и счастья, необходимо приобретать вещи, которыми владеют успешные и счастливые люди. Многие из этих покупок оказываются бесполезными и лишь кратковременно приносят радость. Лучше переосмыслить свои настоящие цели и ценности. Тем не менее, привычка сравнивать может быть не всегда негативной. Есть и возможные достоинства этого процесса. Сравнение позволяет анализировать ключевые аспекты развития детей относительно сверстников и вовремя обращаться за помощью. Иногда сопоставление с другими родителями побуждает интегрировать успешные практики и совершенствовать собственные методы воспитания. Когда люди сталкиваются с определенными трудностями в воспитании, наблюдение за тем, как другие решают аналогичные ситуации, может помочь найти выход из собственной проблемы.

Когда люди сопоставляют себя с прошлым, они могут осознать, насколько далеко пришли, и ощутить гордость за свои достижения. Сравнение также побуждает быть благодарными. Использовав этот метод, получиться лучше понимать эмоции окружающих и проявлять к ним больше сочувствия. По мере того, как развивается осознание других и их мотивации, включая взаимодействие с ними, качество отношений может улучшиться, и сможет достигнуть гармонии и согласия [9]. Первый шаг к преодолению негативных эффектов сравнения — признание того, что оно неизбежно. Психологи, такие как **Брене Браун**, отмечают, что процесс сравнения не обязательно является плохим, если научиться управлять своими реакциями на него. Браун в своих работах предлагает «перепрограммировать» сознание и вместо того, чтобы фокусироваться на превосходстве других, принимать факты об их успехах с доброжелательностью. Например, при встрече с человеком, который кажется более успешным или красивым, можно сказать мысленно: «Я рад за тебя» и вернуться к своим целям. Переориентирование внимания с внешнего мира на собственные достижения помогает укрепить уверенность в себе [10]. Методы осознанности помогают человеку быть более внимательным к своим мыслям и эмоциям. Если человек замечает негативные сравнения, то может остановиться и задать себе вопрос: «Это действительно так важно для меня?». Самосострадание, согласно исследованиям **Кристин Нефф**, может быть полезным инструментом в борьбе с самокритикой, связанной с социальными сравнениями. Чем более добр человек к себе, тем меньше он подвержен негативным эффектам сравнения с другими [11].

Если у человека наступают сложности как результат негативных переживаний после сравнений с другими, можно порекомендовать отвлечься от этих мыслей, сосредоточившись на достижениях и положительных чертах. Это может привести к значительным изменениям самооценки при регулярном использовании этих техник. Понимание того, что стремление к верности самому себе придет постепенно. Внутренние желания и принципы следования им могут быть основой различных решений и важных шагов на пути к успеху. Источником этого

может быть понимание того, что на самом деле является ценностью для конкретного человека.

Очевидно, что счастье не зависит от мнения окружающих, точнее, не должно зависеть от него, а зависит от соответствия личным убеждениям и их достижению. Это подразумевает риск, отказ от сравнений и проявление силы воли для достижения своих мечт. Когда человек может следовать своим истинным желаниям, жизнь становится для него более значимой. Можно сказать, что человек, который принимает и понимает свои слабости, находится ближе на пути к познанию своих страхов. Очевидно, что это является основой для формирования стабильной самооценки.

Сравнение себя с другими может иногда подрывать уверенность и создавать ненужное напряжение. В жизни всегда будут люди, которые в чем-то лучше или успешнее, но это не делает человека менее ценным. Желания, цели и мечты каждого индивида уникальны, и именно они придают смысл действиям. Вместо того чтобы постоянно оглядываться на чужие успехи, важно научиться радоваться достижениям и быть благодарным за то, что уже имеется. Требуется больше доверять себе, своим силам и не забывать, что истинное счастье рождается из внутренней гармонии, а не из внешних сравнений. Сравнение может стать инструментом роста, если воспринимать его с доброжелательностью и фокусироваться на собственном пути.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Теория социального сравнения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://studme.org/226249/psihologiya/teoriya_sotsialnogo_sravneniya. – (дата обращения: 03.11.2024).

2. Двек, К. (2006). Создание внутреннего роста: как наши установки определяют наши успехи. Москва: Альпина Паблишер. 345 С.

3. Иванов И. В., Смирнова О. Н. Горизонтальное сравнение и самооценка в социальных сетях // Журнал социальной психологии. 2022. Т. 18, № 3. с. 112–124.

4. Тестова М. А. Низкая самооценка, как результат современного [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/nizkaya-samootsenka-kak-rezultat-sovremennogo-obschestva (дата обращения: 10.09.2024).

5. Бернелл, К., Фокс, К. А., Махо, А. Дж. и др. Использование социальных медиа и психическое здоровье: обзор экспериментальной литературы и его последствия для клиницистов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://doi.org/10.1007/s40501-024-00311-2. (дата обращения: 03.11.2024).

6. Зайцева М. В. Социальные сети и самооценка: влияние идеализированных образов на психическое состояние // Социальная психология и общество. 2022. Т. 13, № 1. с. 89–104.

7. Романович А. И. Влияние социальных сетей на психическое здоровье: актуальные проблемы и пути решения // Психологические исследования. 2020. Т. 13, № 2. с. 45–56.

8. GB.RU. Нужно ли сравнивать себя с другими: польза и вред от сравнения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://gb.ru/blog/sravnivat-sebya-s-drugumi/ (дата обращения: 10.09.2024).

9. Психологии.ру. Как сравнение с другими разрушает нас. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.psychologies.ru/standpoint/sravnenie-s-drugimi-ubivaet-nas/ (дата обращения: 10.09.2024).

10. Ведмеш Н. А. Социальное сравнение — что это такое и как этого избежать. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://psihomed.com/soczialnoe-sravnenie/ (дата обращения: 10.09.2024).

11. Нефф, К. Самосострадание: проверенная сила доброты к себе / Кристин Нефф. — Нью-Йорк: HarperCollins, 2011. — 277 с.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК 159.942

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ НА ИММУННУЮ СИСТЕМУ

Довгань Ян Викторович
Студент 2 курса Алматинского филиала Санкт-Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов направления подготовки «Психология».
Файзулина Фарида Рустамовна
Кандидат биологических наук, доцент Алматинского филиала Санкт-Петербургского Гуманитарного университета профсоюзов.
Алматы, Казахстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: В статье рассматривается, как эмоции влияют на иммунитет через психосоматические механизмы. Раскрывается, как негативные состояния снижают иммунитет, способствуя заболеваниям. Описываются способы укрепления защиты от негативных эмоциональных состояний.

Ключевые слова: эмоциональные состояния, психосоматические механизмы, стресс, кортизол, Т-лимфоциты.

Психосоматика — это область медицины, изучающая взаимосвязь между психическими и телесными процессами. Стресс и другие негативные эмоциональные состояния могут провоцировать развитие или обострение хронических заболеваний [1]. В последние десятилетия наука снова обращается к изучению взаимосвязи психики и тела на новом уровне. Психосоматические исследования подтверждают, что эмоциональные состояния могут напрямую влиять на физиологические процессы, в том числе на иммунную систему человека. Эмоции тесно связаны с физиологией организма. Стресс, тревога, депрессия и другие негативные эмоциональные состояния могут оказывать угнетающее воздействие на иммунную систему, делая человека более уязвимым перед инфекциями и заболеваниями. Напротив, положительные эмоции, такие как радость, удовлетворение и чувство покоя, способны поддерживать иммунные реакции и помогать организму бороться с болезнями.

В России одним из ведущих исследователей в области психосоматики был Б.Д. Карвасарский, который внёс значительный вклад в изучение влияния эмоциональных состояний на физическое здоровье. В книге «Психосоматические расстройства» подробно описывается, как эмоциональные переживания могут воздействовать на соматическое состояние человека. Особое внимание он уделил тому, что подавление негативных эмоций, таких как гнев, страх или тревога, может привести к серьёзным нарушениям в работе организма. В его работах утверждается, что постоянное подавление эмоций создает внутреннее напряжение, которое нарушает баланс в работе нервной и эндокринной систем. Например, подавление гнева или страха может привести к сбоям в работе гипоталамус-гипофиз-надпочечниковой оси, которая регулирует выработку гормонов стресса, таких как кортизол. Постоянно высокий уровень кортизола подавляет активность иммунной системы, снижает количество Т-лимфоцитов и ослабляет защитные механизмы организма.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

В исследованиях отмечается, что многие психосоматические заболевания, такие как язва желудка, гипертония, мигрени и сердечно-сосудистые заболевания, могут развиваться под воздействием подавленных эмоций. Когда человек не может выразить или осознать свои негативные эмоции, это ведёт к хроническому стрессу, который постепенно ослабляет иммунитет и увеличивает риск различных заболеваний [2].

Одной из самых изучаемых тем в психосоматике является воздействие хронического стресса на иммунитет. Стресс — это не только эмоциональное состояние, но и физиологическая реакция организма, при которой активируется ось гипоталамус-гипофиз-надпочечники. Этот механизм запускает выработку кортизола — гормона стресса, который, в умеренных количествах, необходим для выживания. Однако, когда стресс становится постоянным, уровень кортизола остается высоким длительное время, что начинает негативно влиять на иммунную систему.

Кортизол в больших дозах подавляет иммунную активность, снижает способность организма бороться с вирусами и инфекциями. Одновременно с этим он может вызвать хронические воспалительные процессы, что также ослабляет иммунитет и снижает способность организма реагировать на бактериальные и вирусные угрозы. Поэтому получается, что пролонгированное воздействие хронического стресса может способствовать возникновению широкого спектра заболеваний, например онкологические и метаболические патологии, такие как диабет [3].

Эмоциональные состояния, особенно негативные, влияют на организм через целый ряд физиологических систем. Ключевыми из них являются нервная, эндокринная и иммунная системы. Эти три системы постоянно взаимодействуют между собой, и любое нарушение в одной из них может вызвать цепную реакцию, которая отразится на работе других. Когда человек испытывает сильные негативные эмоции, например, страх, гнев или печаль, нервная система активируется, что запускает реакцию «бей или беги». Эта реакция предназначена для кратковременного стресса, но, если негативные эмоции продолжаются долго, организм оказывается в состоянии постоянного напряжения. Это приводит к увеличению выработки кортизола и других гормонов стресса, которые со временем нарушают баланс в работе иммунной системы. Исследования показали, что у людей, испытывающих хронический стресс, уровень Т-лимфоцитов — важных клеток иммунной системы — значительно снижается. Эти клетки играют важную роль в защите организма от вирусов и бактерий, и их недостаток может привести к снижению иммунного ответа и повышенной восприимчивости к инфекциям [4].

Хотя негативные эмоции, такие как стресс и тревога, вызывают иммуносупрессию, позитивные, наоборот, укрепляют иммунитет и уменьшают шанс возникновения иммунодепрессии.

Когда человек испытывает радостные или удовлетворяющие эмоции, активизируются парасимпатические реакции нервной системы. Это так называемая "система отдыха и восстановления", противоположная симпатической системе, которая включается при стрессе.

Парасимпатическая активация способствует снижению уровня гормонов стресса, таких как кортизол, и приводит к восстановлению функций иммунной системы, которые были подавлены во время стресса. Исследования показали, что позитивные эмоции могут стимулировать выработку антител — белков, которые помогают организму защищаться от патогенных микроорганизмов, таких как вирусы и бактерии. Антитела распознают и нейтрализуют эти вредные агенты, предотвращая их размножение и распространение в организме.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Таким образом, позитивные эмоции напрямую поддерживают иммунные реакции и защищают от инфекций. Кроме того, позитивные эмоции активируют так называемые NK-клетки (естественные киллеры). Эти клетки являются частью врожденного иммунитета и помогают в защите организма от вирусов и раковых клеток. NK-клетки способны находить и уничтожать аномальные или инфицированные клетки, предотвращая развитие болезней. Исследования показали, что у людей, испытывающих позитивные эмоции, активность NK-клеток значительно возрастает, что повышает общую способность организма бороться с инфекциями и предотвращать развитие онкологических заболеваний [5].

Для снижения негативного влияния эмоциональных состояний на иммунную систему существуют различные методы, которые направлены на улучшение психоэмоционального состояния и укрепление защитных механизмов организма. Наиболее эффективными являются психотерапевтические методы, методы релаксации, физические упражнения и медитация.

Психотерапия хорошо действует в борьбе с последствиями хронического стресса и негативных эмоциональных состояний. Исследования показывают, что психотерапевтические методы, такие как когнитивно-поведенческая терапия (КПТ), направленные на изменение восприятия стрессовых ситуаций, способны существенно улучшить состояние пациентов. КПТ помогает развить навыки преодоления стресса, что в свою очередь положительно влияет на функционирование иммунной системы. Психотерапия способствует снижению уровня кортизола, гормона стресса, и помогает улучшить эмоциональное самочувствие, что, в свою очередь, уменьшает вероятность возникновения хронических заболеваний, связанных с ослаблением иммунитета [6].

Методы релаксации, такие как дыхательные упражнения, йога и прогрессивная мышечная релаксация, также оказывают положительное влияние на снижение уровня стресса. Они помогают нормализовать дыхание, улучшить кровообращение и снизить напряжение в мышцах. Эти методы способствуют снижению уровня тревожности, что позитивно отражается на иммунной системе, уменьшая вероятность развития инфекционных заболеваний [7].

Физическая активность является одним из ключевых способов поддержания здоровья иммунной системы. Регулярные физические упражнения помогают снизить уровень стресса и улучшают психоэмоциональное состояние. Исследования показывают, что физическая активность способствует увеличению уровня эндорфинов — гормонов, которые улучшают настроение и снижают уровень тревожности. Более того, умеренная физическая активность укрепляет иммунную систему, увеличивая количество иммунных клеток, которые борются с инфекциями [8]. Медитация, как один из методов расслабления, способствует снижению уровня кортизола и адреналина в организме, что помогает нормализовать кровяное давление и улучшить функционирование иммунной системы.

Медитация помогает достигнуть состояния внутреннего спокойствия и эмоциональной стабильности, что снижает вероятность развития хронических заболеваний, вызванных стрессом [9].

Сделав из вышеперечисленного вывод, можно сказать, что исходя из результатов исследований, эмоциональные состояния существенно воздействуют на функционирование иммунной системы через психосоматические механизмы. Негативные эмоции, такие как стресс и тревога, вызывают угнетение иммунной активности, что способствует развитию хронических заболеваний, включая сердечно-сосудистые патологии и гастроэнтерологические расстройства.

В частности, как указывает Карвасарский, подавление негативных эмоций может вызвать сбои в работе гипоталамус-гипофиз-надпочечниковой оси, что приводит к повышенному уровню кортизола и подавлению иммунной системы. Аналогичные выводы приводятся в исследованиях, отмечающих снижение активности Т-лимфоцитов и увеличение риска инфекций при хроническом стрессе.

Позитивные эмоциональные состояния, напротив, оказывают стимулирующее влияние на иммунную систему, активируя парасимпатические реакции и способствуя выработке антител и NK-клеток, как показано в исследованиях Водопьяновой методы когнитивно-поведенческой терапии, релаксации и медитации доказали свою эффективность в улучшении психоэмоционального состояния и снижении уровня кортизола, что положительно сказывается на иммунной функции и профилактике психосоматических заболеваний.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Александер Ф. Психосоматическая медицина. Принципы и применение / Пер. с англ. – М.: Медицина, 2002. – 368 с. – с. 35–45.

2. Карвасарский Б. Д. Психосоматические расстройства. – СПб.: Питер, 2002. – 112 с. – С. 25–49.

3. Сапольски, Р. М. Почему у зебр не бывает инфаркта. Психология стресса. / Пер. с англ. – Нью-Йорк: W. H. Freeman and Company, 1998. – С. 156, 201–202.

4. Адер Р., Фелтен Д., Коэн Н. Психонейроиммунология / Пер. с англ. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Академический проект, 2007. – с. 85–99.

5. Кнезевич, Н. Н., и Сазерленд, М. А. Роль кортизола в хроническом стрессе, нейродегенеративных заболеваниях и психологических расстройствах // Cells. 2023. Т. 12, № 23. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://doi.org/10.3390/cells12232726 (дата обращения: 21.10.2024).

6. Водопьянова Н.Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с. – С. 50–142.

7. Гречушников, Е.Ю. Влияние стрессовых ситуаций на здоровье человека // Молодой ученый. – 2022. – № 16 (411). – с. 417-420.

8. Сергеев С. Н., Сергеева А. А. Влияние стрессовых ситуаций на психоэмоциональное здоровье человека // Психология здоровья. – 2022. – № 2. – С. 82–86.

9. Погибенко Л. Б. Факторы стрессоустойчивости в профессиональной деятельности // Психология труда. – 2016. – № 3. – С. 224–227.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК 2.1 (575.2) (04)

PECULIARITIES OF POLITICAL LEADERSHIP IN MODERN INTERNATIONAL REALITY

Aimen Kurmangali
doctor of political science, associative professor of the
Institute of Sorbonne-Kazakhstan Abai KazNPU
Assel Baiturbayeva
candidate of political science, senior lecture of the
Institute of Sorbonne-Kazakhstan Abai KazNPU
Almaty, Kazakhstan

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Abstract: In political management practice, the formation of the image of a politician begins with the development of a preliminary program of action, which is determined by elections. To create such a program, the contingent is carefully studied or (as it is commonly called in political science literature) the "target audience" of a political image. This process occurs using various sociological and socio-psychological technologies for analyzing representations, opinions and other manifestations of mass consciousness, conducting expert surveys, observation focus groups, etc. Using these methods, the so-called "ideal image" of a given audience is calculated.

The specific directions of knowledge are studied by the corresponding varieties of political image. The political image, on the one hand, has much in common with the objects of political cognition, on the other, it corresponds to the principles of a systematic classification of political knowledge.

Keywords: image, political leadership, power, problem, position.

Political science factors of leader formation make it possible to determine and substantiate the main political technological schemes to maintain a balance of interests in foreign and domestic politics. In this regard, the further implementation of political, socio-economic and cultural transformations, concern for improving the welfare of the population (regularly analyze and optimize the public image of the leader; conducting public speaking trainings, psycho-linguistic examination of the texts of the leader's speeches, their correlation, depend on them) with a specific political context; the constant implementation of individual programs for meetings of the leader with voters, representatives of the media, business, cultural and political elites, visits to regions, etc.), with which you can carry out further political modernization and crisis-free management.

In this regard, the study of the political perspective of the image of a leader is a purposefully constructed structure. It reflects the perception of political, psychophysiological, social and other criteria of personality and activity of a political leader. The image is formed and functions only as a result and / or the process of relations of the political leader with groups, adapting to the socio-political field, and changes under the influence of external and internal factors.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

As you know, political leadership is a hot topic in modern political science. In theoretical terms, it addresses the decision in the scientific literature on the role of the individual in history, on the boundaries and possibilities of the influence of political figures on the historical process. Today it is one of the constituent parts of the political process, which is confirmed, for example, by the next wave of actualization of the indicated problem, that is, the problem of clarifying "the situation determines the policy or it is the situation".In the research literature, the theoretical unresolvedness and complexity of assessments of this aspect leave room for its further development. Thus, new trends in this direction are noticeable thanks to the hypothesis of the "planned history" of A. Zinoviev. According to the researcher, "we live in an era of planned history." This time is characterized by an unprecedented increased role of political figures in the construction of social and political systems and a change in the quality of their participation in the historical process.

Despite the fact that today there are two main approaches to the definition of the concept of "image". The first is historical. His supporters tend to believe that it has always existed. The concept of "image" is associated with the development of statehood, because it was not by chance that it was reflected even in the nicknames of kings and rulers (for example, Yaroslav the Wise, Charles the Great, etc.). Supporters of the second opinion are convinced that the time the concept "image" appeared was connected with the beginning of the 20th century. It was during this period that mass production of various types of mass media and, in particular, television, appeared and developed everywhere at a rapid pace. The 21st century, like the previous one, is the time of the creation of political idols. This can explain the need for conscious design of what others need.

In accordance with our point of view, it is advisable to talk about the close relationship of political leadership and the image of a political leader. First, let's clarify what is political leadership in general.

First, wherever groups arise, leadership appears. One researcher noted that "leadership is as old as humanity." It is universal and inevitable. It exists everywhere: in large and small organizations, in business and in religion, in trade unions and charitable organizations, in campaigns and universities. "Any leadership is a group phenomenon. "There cannot be a single leader, a leader" in his own right, "without communication with his followers."

Secondly, leadership can be considered from the point of view of managerial status, a social position related to the adoption of certain decisions. This understanding of leadership stems from a structurally functional approach that considers society as a complex, hierarchically organized mechanism with its own system of social positions and roles. Occupation in this system of certain niches depends on the performance of certain managerial functions, which, in turn, gives a person the status of a leader. If you take into account this opinion, the leader is a kind of symbol of community and a model of the political behavior of the group. As a rule, his nomination takes place mainly spontaneously from below and then is accepted by followers.

Thirdly, political leadership is a constant priority and legitimate influence of one or more persons who occupy power positions on the whole society, organization or group. So, in the opinion of J. Blondel, political leadership is "power, because it consists in the ability of one person (or several persons), who are "on top", to force others to do something positive or negative that they would not do either ultimately could not do at all. But, of course, leadership is not every kind of government. Leadership is top-down power." [1, P. 156].

Therefore, according to Blondel's theory, the differences between "natural" and "artificial" structures tend to increase, since the policies of the latter are addressed to a large extent to the whole of society, and not to representatives of its individual part. This paradigm of "artificial" structures gives politics a "national" character.

And by this they contribute to the struggle of political leaders with narrow-group trends, which is so inherent in “natural” structures. Nevertheless, “artificial” structures far from always can provide the same strong loyalty that is characteristic of “natural” structures.In the emerging conflict between “natural” and “artificial” structures, citizens may be more likely to cast their votes for the political image of those leaders who represent “natural” structures, and not state ones, despite the fact that these may be formal organizations provided for constitutional, or informal, such as political parties or interest groups.

However, this definition of political leadership is not the only one. However, it seems to us heuristic, especially when analyzing leadership in macrosocial groups. In this case, it represents a kind of intervention of power relations in the communicative process of large social communities.

The interaction of leadership as a specific mode of behavior (that is, the fulfillment of a role) and leadership as a “top” position (that is, possession of this status) is accompanied by the appearance of two problems. The first of them is connected with real leadership, which should be separated from formal (holding a position). In the theory of political leadership, occupation of a certain position which is usually called "positional". Leadership itself becomes a characteristic of real power and is called “behavioral”. It is only partly the product of an occupied position.

The second type of problem is related to the fact that a positional leader is easy to detect, but it is more difficult to identify a behavioral leader. Although, despite these difficulties, in both cases, leadership is associated with power, because a leader (in a behavioral sense) is a person who has the ultimate influence on changes in the course of events. In addition, even Machiavelli pointed out that it is much more difficult to be able to hold than to conquer. To achieve this goal, something more is required than status. In reality, the formal position and real power, the practical ones always interact.

As already mentioned above, all modern concepts of leadership have a common feature: they recognize the fact of the influence of one or more individuals on most people. But what does it mean to “influence”? Influence is represented, for example, as the priority behavior of one subject, which changes the behavior of another.

Of course, such an understanding of “leadership” is not limited only to the interpretation of the concept of “influence”. This process is aimed at joint actions and means that all its participants strive to achieve common goals. According to S. Djibb, J. Julian and E. Hollander, “the influence of a leader implies his positive assistance in achieving shared goals” [2, P. 91].

Thus, the image of a political leader is one of the main factors that can have a significant impact on the relationship between formal and informal structures in the modern political system. The political leader can have this effect in several ways. Among them: 1) interaction with political institutions, 2) rivalry with them, 3) leadership of them, 4) creation of new structures. In all the above cases, the image of a political leader can be a bargaining chip in the game on the side of both informal and formal institutions or represent both types of structures.

REFERENCES:

1. Blondel Jean Political leadership : towards a general analysis/ – M.: Labirint, 1992.-320p.
2. Sills D. International Encyclopedia of Social Sciences/ Vol. Leadership. N.Y. 1968
3. Steward R. Leading in NHS /A Practical Ginde.,L., 1989
4. Filley A., House R., Kerr C. Managerial Process and Organizational Behavior. Glenview, 1976.
5. Harizmalidera / RadislavGandapas. — 6-e izd.— M. : Mann, Ivanov i Ferber, 2019

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

ЗАМАНАУИ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ КІСІ АТТАРЫНЫҢ КОГНИТИВТІ НЕГІЗДЕРІ

Өмірбек Эльвира Амангелдіқызы,
Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, 2 курс магистрант,
Камишева Гулнур Аббасовна,
Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Шетел тілдері және аударма білім беру бағдарламасының қауымдастырылған профессоры, п.ғ.к.,
Қызылорда, Қазақстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: Мақала заманауи ағылшын тіліндегі кісі аттарының когнитивтік негіздерін зерттеуге арналған. Онда кісі есімдерінің шығу тегі, олардың мағынасы мен тарихи, мәдени әсерлері талданады. Ағылшын тіліндегі аттардың номенклатурасы, соның ішінде діннің, мәдени мұраның және әлеуметтік құндылықтардың есімдерге әсері көрсетіледі. Атаулардың ерекшеліктері, мағыналары және оларды қоюдағы дәстүрлер ағылшын халқының тұрмыс-салты мен көзқарастарының көрінісі ретінде сипатталады. Сонымен қатар, когнитивтік психология тұрғысынан кісі аттарының мән-мағынасына көңіл бөлінеді.

Кілт сөздер: антропонимдер, ағылшын есімдері, когнитивизм, тарихи есімдер, мәдениет, дін, когнитивтік психология, лингвомәдениеттану, этнолингвистика, әлеуметтік лингвистика

Когнитивизм – адамның білімі мен танымы, әлемді қабылдау үдерісіндегі адамның әрекеті туралы ғылым. Кісі аттарынының өзінде тану, оның шығу теегі мен мағынасын білуде бір ғылымды қажет етеді. Әр есімнің шығуы мен мағынасы әр түрлі. Кісі есімін жай атап қана қоймай, оның сыры мен мағынасын білу адамның дүниетанымынан хабар береді.

Кісі есімін когнитивтік психология тұрғысынан зерттеу жүргізеген Тим Бреннен кісі есімінің мағынасы жайлы екі жақты , қарама-қарсы пікірлерді қолдай отырып, олардың мән-мағынасы болатындығын атап көрсететіді. (Brennen Tim, 2000: 142): ‘ There is , however , a great deal of evidence from everyday life and in the scholarly literature which supports the notion that personal names are meaningful’(Дегенмен, күнделікті өмірдегі және ғылыми әдебиеттердегі көптеген келтірілген деректер кісі есімінің мағынаға ие екендігін дәлелдейді).

Антропонимдер жүйесі адамдардың ерте кездегі тұрмысын, қоғамдық- әлеуметтік құрлысын және материалдық әрі мәдени өмірдің құбылыстарын да көрсетеді. Олардың кейбірі бұрынғы тұрмыс-тіршілік, іс-әрекет пен шаруашылықтан хабар береді.

Ағылшын кісі есімдері ел тарихы мен ағылшын тілінің дамуындағы тарихымен тікелей байланыста. Бір- бірінің құрылымдық, семантикалық жағынан ерекшелігі бар көне және заманауи ағылшын кісі есімдерінен құралған кірме, дәстүрлі және ойлап табылған ағылшын аттарының номенклатурасы айырмашылығымен, таңданарлық өрнектерімен ерекшеленеді.

Ағылшын тіліндегі кісі есімдерін қарастырар болсақ, кез-келген қарым -қатынас пен іс-әрекет « Атыңыз кім? Немесе Аты- жөніңізді айтып жіберсеңіз » ағылшын тілінде « What is your name? or Can/ Could you tell me your name, please» деген сұрақ не өтінішпен басталанының мәлім. Есім сөзіне түсіндірмесін қарастырсақ: Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында 201 жылы жарыққа шыққан 15 томдық « Қазақ әдеби тілінің сөздігінің » 5-томында бұл сөз туаралы былай делінген: «Есім.зат. Адамға туылған кезінде қойылған ат » [2,438 б.].

Ағылшындарда жеке есім мен тегі деп саналатын тарихи екі ат қою антропонимикалық жүйесі бар. Ат қою рәсімі төрт аттан қосымша ат қою болмайтыны ескертілген. Мысылы: Andrew Albert Christian Edward, Anne Elizabeth Alice Louise, Charkes Phillip Arthur Geaoge. The Oxford to English Literature кітабында: « Бірінші аты (first Christian name) - бұл нәрсете дүниеге келгенде берілетін христиандық есім, орта не екінші (second/ middle name)- бұл қосымша мінездеме беретін есім, бұған қоса, (maiden name) анасының қыз кезіндегі тегін, әкесінің тегін қосуға болады, ал соңғысы, (surname or last name) – тегі » [4р.316] деп анық түсініктеме көрсетілген.

Ағылшындарда дүниеге келген бөбекке ат қою салты өте маңызды. Ат қоярда біреуге ұқсасын деп сол кіснің есімін беру олар үшін қалыпты және ат қоярда этикетті қатты ұстанады. Негізінен ағылшындар католик дінің ұстанатындықтан , жаңа туылған нәрестеге қасиетті кісілердің есімін беріп жатады. Мысалы: Anne, Elizabeth, John, Joan, Ralph, Richard, Robert, William.бұл есімдер қәзіргі кезде да мағынасы сақталған және үлкен сұраныста.

Ағылшындар қыз баласына үлкен құрметпен қарап, оларға бағалы тастар мен әдемі гүлдердің аттарын беруге тырысқан. Мысалы : Amber- янтарь, Beryl- берилл / меруерт тастың бір түрі/, Pearl- Інжу, Ruby- лағыл; Blossom - түс, рең, гүлдену, Buttercup- сарғалдақ, Clover- жоңышқа, беде, Daffodil – сары нарцисс, Ivy - шырмауық гүлі, Liliac- сирень гүлі. Бұндай құрмет осы күніде сақталған.

Көне ағылшындарда ер бала мен қыз балада бірдей есімдер кездеседі. Ол есімдердегі: gar- ақын,найза; hafoc- сұңқар, helm-қорғаныс, man- адам, батыр, racd- кеңес, шешім, ақыл, sige- жеңіс, табыс, sunu- ұл, ұрпақ, weard- сақтаушы, қорғаушы, қожайын, лорд, wig- күрес, соғыс, wine- ақын, дос, құорғаушы деген сөздерді адамға ат қоярда кеңінен пайдаланған.

Бұл сол уақыттағы әлеуметтік жағдаймен тілектестікті, тілеген тілектерін білдірген.англосакстер «жақсылық тілеуші» есімдерінің құдіріттілік мағынасына яғни, осындай аттарды қою арқылы балаға қорғаушылық, байлық, денсаулық, сәттілік, атақ, даңқ алып келеді деген сенім болғандықтан: aelf- эльф, beorht- ашық-жарқын, жылтыр, beorn- адам, батыр, қаһарман, eald – ескі, бұрынғы, gar- ақын, gifu, gyfy- тарту, сыйлық, алғыс, қайырымдылық, god- жақсы , рахымды, қолайлы, жақсылық , мүлік , gold – алтын, macre- танымал, даңқты, тамаша, racd- кеңес, шешім,ақыл, rice- құдіретті, жоғары, даңқты, sac- теңіз, көл, sige- жеңіс , stan- тас, wolf – қасқыр. Мұндай есімдерді ұлғада, қызға да беруі мінезі , болмыс-бітімі осындай болсын деген ниеттерін көрсетеді. Көне ағылшын әдеби шығармаларында мысалдар көптеп кездеседі. Әлем әдебиетінің озық үлгісі Шекспир шығармаларында кісі есімдерінің ағылшын тіліндегі идиомалардың, фразиологиялық тіркес пен бірліктердің көп екенін көре аламыз, мысалы: Cordellia`s gift- жұмсақ әйел дауысы, a Daniel come to judgement- шыншыл білгір төреші, Hamlet with Hamlet left out- «Гамлет Дат ханзадасыз», яғни бір нәрсенің ең маңыздысынан, мәндісінен айырылуы нақысты сөзден кездестіре аламыз.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Ағылшын тіліндегі кей идиомалардың кісі аттарымен етене байланыста болуы, жаңа туылған нәрестеге ат қоюда діннің де ықпалы көп болғандықтан , ағылшын тіліне елеулі әсер еткен. Бірнеше мысал келтерер болсақ:

a Juda`s kiss- « Иуданың сүюі»
as poor as Job- « кедей адам»
to be at ease in Zion- « арман еткен жерде рахаттану»
Job`s comforter- « қайғыны жұбатушы»
to raise Cain- « дауды ұшықтыру, жанжалды көтеру»
the old Adam- « Тозған Адам » / адам табиғатының бұзылуы/
the apple of Sodom- « әдемі, бірақ шіріген тұқым»
a doubting Thomas- « дінге сенбейтін Фома»

Сонымен қатар діни есімдер заманауи ағылшын кісі есімдерінде көптеп кездеседі.

Наным -сенімге қарай адам атын атын лақап атпен ауыстыру- тілден, көз тиюден сақтайды деп ағыдщындар көбіне Jack есімін қолданады. Ал заманауи есімдерлі сленгке айландырған ағылшын жастары көбеюде. Қыздар арасында Becky мен Karen есімдері өте жоғары танымалдыққа ие болуда. Бұл екі есім заманауи поп- мәдеинеттің енуінен пайда болды.

Карен есімі өз танымалдығын 1950-1960жылдардан бастады. 2010-жылдары орта жастағы әйелдердің басым бөлігі Карен есіміне ие болды. Карен негізінен орта жастағы американдық әйелді сипаттау үшін қолданыста. Бэкки – бұл Карен секілді сленг есім ,бірақ жас жағынан біршема жас. Бұл есім танымал әнші Beyonce-тің ‘Sorry ’ атты әнінен соң шыққан. Ән жолдарында ‘ He better call Becky with good hair’ / Ол әдемі шаш үлгісіндегі Бэккиге қоңырау шалуы тиіс/ деген тіркестер бар.

Ағылшын тіліндегі антропонимдерге қарасақ, оларда атақты тарихтағы және мәдениет қызметкерлерінің есімдерін балаға қою көптеп кездеседі. XIX ғасырдағы американ суретшісі Ч.У. Пил, мысыла. Өзінің балларына кеңінен белгілі суретшілердің есімдерін қойған. Rembrandt Peale, Rafaelle Peale, Rubens Peale, Titian Peale.

Сонымен қатар, ұнамсыз, үйлеспейтін, ауыр есімдерді қоюдан аулақ болып,есімдерді қысқартып қолданған. Мәселен: Jason Jackson, Paul Hall, Mark Dark, Mark Martin, Tracey Thomas секілді үндң дыбыстарға тартылу байқалады.

I have a passion for the name of Mary
For once it had a magic sound to me.
Byron, Don Juan

Ағылшын адам аттарының ішіндегі атақты ойдан құралған есімдер: Pamela- Сидней романы « Аркадияның » кейіпкері (1590); Stella- Сиднейдің « Астрофель және Стелла» сонеттерінің бас кейіпкері (1591);

Claribel- Спенсердің « Королева фей» поэмасының кейіпкері (1590- 96);

Vanessa-Свифттің « Каденус және Ванесса » поэмасындағы бас кейіпкердің аты (1726); т.с.с. [3,h.13].

Сонымен бірге ағылшындарда тосынған қойылған адам аттары да жетерлік. Кейбірі таңданысты тудырса, кейбірі күлкілі. Мысылы: Автобус№16 (“Number 16 Bus”), Тақырбас адам (“:Pollard ”), От (“Burn ”) , Сүйкімді дос (“ Belami”) т.б.

Бүгінде елдер бір-бірімен етене араласып кеткендіктен, тек қана бір елдің ғана мәдеинетімен қатар басқа елдердің мәдениетін ұстануға тура келді. Қазіргі кезде ағылшын ата-аналары балараына ат қоярда түрлі елдерден енген есімдерді ле қоюда. Түрлі тілдердің қоспасынан пайда болған есімдер ағылшындар мен қоса әлем елдері көптеп қоятын қыздар есімдеріне тоқталмашымыз.

- Alice – асыл пайда болуы
- Victoria – басқыншы, жеңіс
- Debra- бал
- Karen – таза, пәк
- Natalya – туған күні
- Ostin – орнықты
- Pearl –Інжу
- Stephani – тәжі
- Amy –сүйкімді, өте сүйікті
- Charissa - жеңілдік

Ағылшын тіліндегі кісі есімдерін қоюға байланысты төмендігей топтастыруға болады

Гүлдер атауы	Бағалы тастар атауы	Тосыннан қойылатын есімдер	Дінге қатысты есімдер	Танымал адамдар есімі	Іс-қимылға қатысты есімдер	Жан-жануарға байланысты есімдер

Әрбір ата-ана өз сәбиіне ең жақсы есім беруге ұмтылатыны анық. Ат қоярда мұқият таңдап, оны тарихпен, рухани мәдени өмірмен салт-дәстүрмен байланыстырып, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп отырады. Ат қоюдың өзі тіл білімінде алар орны ерекше. Ол тіл біліміндегі тілді сол тілде сөйлеушінің мәдениетімен, тарихымен,т.с.с. тығыз байланысты зерттейтін антропоцентристік бағытқа, оның ішінде әлеуметтік лингвистика мен этнолингвитикаға, лингвомәдениеттануға сәйкес. Әр адам өз есімінің түпкі негізін білу- ол оның метатанымын көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Brennen T. (2000). On the Meaning of Personal Names: A View From Cognitive Psychology, Names ,48,2.
2. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық.5-том,/ Құрастырғандар: Б.Әбілқасымов, С. Бизақов, Ә. Жүнісбеков және т.б.- Алматы,2011,-Д-Ж-752 бет
3. The Oxford Companion to English Literature. – Oxford University Press, 1998,-1149p
4. Рыбакин А.И. Словарь английских личных имен: 4000 имен-3-е изд, испр.- М.: ООО « Издательство Астрель»: ООО « Издательство АСТ». 2000.-с.224
5. Gardiner A. The theory of proper names 2nd ed.- London, New York; Toronto: Oxford University Press,1954.-76p

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК: 81’373.2

ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА ДЕТЕКТИВА (НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЧИНГИЗА АБДУЛЛАЕВА)

Гусейнова Лала Осман кызы
Бакинский государственный университет, преподаватель
Баку, Азербайджан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: С середины XX века исследование антропонимов, как и всего пласта ономастической лексики, стало принимать лингвокультурологический характер. Имя собственное начинает рассматриваться как часть культуры человека, нации, как носитель культурно-исторической информации. Обзор научной литературы по антропонимам показывает, что имена собственные имеют большое значение исследования исторического и культурного прошлого народа, и что основная роль в этом процессе принадлежит как коллективу, так и индивидуальной языковой личности. Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме лингвокультурологическому аспекту в исследовании ономастических проблем. В данной статье рассматриваются три типа антропонимических имянаречений, на основании которых автор анализирует их этимологию и семантику. Все это способствует наиболее полному раскрытию характеристики героев. Автор использует структурно-семантический, количественный, классификационный методы исследования.

Ключевые слова: писатель-детективист, Чингиз Абдуллаев, детективный жанр, ономастикон писателя, система имянаречений

Когнитивная лингвистика, возникшая в последние годы XX века, продолжает расширять круг своих научных интересов и приемов. Ученые-лингвисты XXI века вносят в науку новые тенденции. Но научные исследования по языковой личности писателя и его языковой картине мира остаются еще не до конца разработанными. Изучение онимов и их функциональной нагрузки в тексте дает возможность глубже проникнуть в авторский замысел. С их помощью одновременно раскрываются как отношения между персонажами, так и их характеры. Как известно, в любом художественном произведении все имена участвуют в формировании образа. Состав и сочетание антропонимов зависят от социальной и эстетической позиции писателя, от его общей культуры и культуры той среды, в которой живет персонаж. Ономастикон писателя – это часть языковой картины мира.

В работах таких ученых, как Ю.Н.Караулов, Г.Ф.Ковалев, А.В.Суперанская имена собственные рассматриваются как элементы духовной культуры народа, с их помощью можно полностью раскрыть личность писателя.

В последние десятилетия интерес к чтению произведений художественной литературы среди молодежи, к сожалению, заметно снизился. Увлечение Интернетом, социальными сетями является одной из наиболее причин. Поэтому современному писателю для того, чтобы завоевать популярность среди молодежи и оставаться востребованным, нужно создавать произведения, соответствующие веянию времени и вкусу читателей.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

На сегодняшний день одним из популярных жанров литературы остается детектив. Если в период своего появления и формирования он представлял собой небольшую игру-загадку, то сейчас детектив – это художественное произведение большого объема, затрагивающее проблемы мирового масштаба.

В данной статье исследуется языковая картина мира детектива на основе трех романов азербайджанского писателя-детективиста Чингиза Абдуллаева. Он выделяется среди других собратьев по перу, прежде всего, своим неординарным подходом к детективному жанру. Его перу принадлежат политические, шпионские, интеллектуальные романы и повести, а также романы-боевики. В каждом из них писатель пытается раскрыть истинные мотивы, побудившие человека пойти на преступление.

Методы исследования, используемые в нашей работе: структурно-семантический, количественный, классификационный.

В детективном жанре свои лексические и синтаксические модели, здесь преобладают жаргонные выражения и арго.

Писатель использует русские, украинские, грузинские, польские, еврейские имена и фамилии. Например: *Лукашин, Рокотов, Миронов, Коновалова, Колчин, Иванченко, Ганиковский, Давид Готия, Реваз, Манучар, Марк Фогельсон*.

Английские имена имеют разное происхождение. Например, Фил образовано от греческого Philippos - «любящий лошадей» (Суперанская, 2003, с. 224), Исаак из древнееврейского «засмеется, засмеялся» (Суперанская, 2003, с. 122),

Автор использует все три модели имен собственных. В основном это двухкомпонентные – *Раис Аббасов, Рауф Самедов, Эльмира Рамазанова, Фазил Магеррамов, Лейла Алиева, Игорь Керимов, Олег Ларченко, Вова Габишев, Света Кирсанова, Ольга Рабиева, Леня Альтман*; однокомпонентные – *капитан Ахмедов, Курбанов, директор школы Азиз*; и одна трехкомпонентная – *учитель физики Борис Михайлович Флисфейдер*. В процентном соотношении это выглядит так: однокомпонентные – 12 (49%), двухкомпонентные – 18 (50%), трехкомпонентная – 1 (1%).

Фамилии, используемые Ч.Абдуллаевым в своих произведениях являются патронимическими, главным образом с суффиксами *-ов, -ев, -ова, -ева*, например: *Крылов, Аббасов, Самедов, Рабиева, Скребенев, Кирсанова, Габишев, Алиева*.

При рассмотрении основ фамилий были выявлены фамилии, образованные от канонических имен (*Кирсанова, Ларченко, Лукашин*), названия мусульманских месяцев (*Рамазанов, Магеррамов*), профессии или рода занятий (*Дудник*).

Писатель использует уменьшительно-ласкательные формы имен собственных: Вова, Леня, Света, Этим раскрывается его отношение к героям.

Этимология антропонимов, использованных Ч.Абдуллаевым очень разнообразна и красочна. Испанские имена использованные Ч.Абдуллаевым имеют латинские, греческие и германские корни.Они соответствуют названиям животных и птиц – *Бернардо* (медведь), *Габышев* (орел); цветов – *Эрендира*; характеру – *Рауф* (мягкий), *Ларченко* (тихий); росту, дефекту тела – *Пабло* (маленький), *Колчин* (хромой).

Главный герой почти всех циклов романов о Дронго – азербайджанец. Писатель дал ему прозвище птицы. Эта птица из семейства воробьиных, обитает в лесах Азии. Несмотря на свой маленький рост, она смело бросается на хищных птиц, чтобы защитить своих птенцов. Птице свойственно имитация голосов различных животных, этим она также спасается от врагов. Сыщик Дронго тоже очень часто меняет свои паспортные данные и предстает перед читателем в той или иной стране как ее коренной житель, так как знает 5 иностранных языков.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Преступления, раскрываемые героем и также происходящие в различных странах, бывают очень часто сложными и опасными. Но герой мужественно, с честью выходит из подобных ситуаций.

Роман «Упраздненный ритуал» начинается со слов Аристотеля: «Страх – это ожидание зла». В романе преступление происходит в Баку. Это произведение по своим сюжетно-композиционным характеристикам максимально приближено к социально-психологическому роману. Здесь затрагивается тема любви и дружбы.

Каждый год в феврале выпускники одной из центральных школ Баку собираются в родной школе. В 1997 году выпускники 80-го года едут в Шемаху, и там один из них – Рауф Самедов – падает со скалы. Его ищут, но не могут найти. Только весной после таяния снега находят разложившийся труп. И вот в следующим году начинается серия убийств одноклассников. Первым убивают Олега Ларченко, потом Эльмиру Рамазанову, Игоря Керимова. И вот эти выпускники обращаются к Дронго и просят расследовать убийства, так как скоро будет новая встреча выпускников. Убийцей оказывается Рауф Самедов, который чудом остался жив и решил отомстить своим товарищам. Рауф устроился охранником в свою родную школу как беженец. Он после падения получил психологическую травму, и его личная жизнь не сложилась. А большинство его одноклассников стали врачами, учителями, прокурорами, бизнесменами и смеялись над ним.

В его больном мозгу зародилось чувство мести. Еще в школе он любил Свету Кирсанову, которая нравилась всем мальчикам. Имя героя соответствует его характеру, *Рауф* по-арабски означает ‘добрый, мягкий, милосердный’ (Aydın Abi Aydın, 2002, с.293).

Интерес представляют и заглавия романов. Они заставляют читателя задуматься над будущим сюжетом еще до чтения произведения. В романе «Упраздненный ритуал» герои после совершенных убийств еще не скоро захотят встретиться, возобновить ритуал.

События в романе «Крах лицедея» разворачиваются в Италии, во время международного конгресса ювелиров. Убивают американского ювелира и похищают 3 крупных бриллианта. Расследование ведет Лжедронго (Петр Дудник), который сделав пластическую операцию, разработал это преступление. Этот преступник родом из Молдавии, больше всего известный под псевдонимами *Фанфарон* и *Лимончик*. Он подставляет своего напарника, но настоящий Дронго приехавший под именем *Анри Леживра* разоблачает его.

В романе система иностранных имен собственных соответствует испанской: Энрико Галиндо, Пабло Карраско, Ремедиос Очоа, итальянской: Бернардо де ла Рока, Антонио Виллари, болгарской: Ирина Петкова, английской: Фил Геддеса, Исаак Рочберг, турецкой: Тургут Шекер.

Название романа «Выбери себе смерть» является девизом спецподразделения «Рай». Сотрудники группы, раскрытые во время операции, сами выбирали способ их ликвидации.

Сюжет романа разворачивается в 1995 году в Москве. Дронго приглашают найти пропавшего сына «вора в законе», но это дело становится политическим, и перерастает в борьбу за власть в России.

Как мы уже отметили, имена собственные используемые Чингизом Абдуллаевым всегда соответствуют определенной антропологической системе имянаречений.

В данной таблице представлено количественное соотношение антропонимов из трех романов писателя, всего 32 антропонима.

Романы

Система имянаречений	«Упраздненный ритуал»	«Выбери себе смерть»	«Крах лицедея»
азербайджанская	7		
английская			2
болгарская			1
грузинская		3	
еврейская	2	1	
испанская			3
итальянская			2
польская		1	
русская	2	5	
турецкая			1
украинская	1	1	1

Как видно из приведенной выше таблицы, писатель осознано выбирает определенную систему онимов, тем самым приближая читателя к обстановке, среде и национальной принадлежности героев и мотивов их поступков.

В данной статье мы рассмотрели лишь небольшую часть имен собственных в произведениях Чингиза Абдуллаева. Они представляют собой ценный источник лингвокультурологической, семантической информации. С их помощью, мы смогли ближе познакомится с личностью писателя, проникнуть в его замыслы при создании запоминающегося образа своих персонажей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Абдуллаев, Ч.А. Выбери себе смерть. Игры профессионалов / Ч.А.Абдуллаев. – Ростов-на-Дону: Проф-Пресс, 1995. – 544 с.
2. Абдуллаев, Ч.А. Крах лицедея / Ч.А.Абдуллаев. – Москва: Астрель, 2004. – 300 с.
3. Абдуллаев, Ч.А. Упразднённый ритуал / Ч.А.Абдуллаев. – Москва: Астрель, 2004. – 254 с.
4. Ганжина, И.М. Словарь современных русских фамилий / И.М.Ганжина. – Москва: Астрель, 2001. – 672 с.
5. Испанские имена и фамилии. Электронный ресурс. http//eugeo.ru/ispanskie-imena-i-familii/
6. Суперанская А.В. Словарь русских личных имен / А.В.Суперанская. – М .: Эксмо, – 2003.
7. Aydın Abi Aydın. Şəxs adları lüğəti / Aydın Abi Aydın. – Bakı: Çıraq, 2002. – 400 s. (Словарь личных имен. Айдын Аби Айдын)

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

ҚЫТАЙ ТІЛІ ЛЕКСИКАСЫН ОҚЫТУ МЕН ҮЙРЕНУДЕГІ КОНТЕКСТТІҢ ҚҰРЫЛЫСЫ ТУРАЛЫ

Тоқтарбек С.,
Абай атындағы ҚазҰПУ
Қытай тілі және қытай тану кафедрасы
магистр., аға оқытушы
Зеядаұлы Б.,
Абылайхан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Шығыстану факультеті Шығыс тілдерінің
аударма кафедрасы ф.ғ.к., доцент
Алматы, Қазақстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аңдатпа. Мақала қытай тілін шет тілі ретінде оқытатын оқу орындарында қытай тілі лексикасын оқыту мен үйренудегі контексттің құрылысы мәселесіне арналған. Қазіргі геосаяси жағдайда Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасы қажетті халықаралық жобаға және ынтымақтастықтың ірі платформасына айналын отырған бүгінгі таңда қытай тілін оқытудың өзектілігі артып келеді. Дегенмен, кез келген тілді меңгеру процесін оңай деп атауға болмайды, әсіресе ол ана тілінен морфологиялық және генетикалық жағынан айтарлықтай ерекшеленетін болса. Қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда студенттердің сөздерді дұрыс пайдаланбауы грамматиканы дұрыс қолданбаудан гөрі күрделірек. Оның себебі оқытушы мен студенттердің лексиканы оқыту мен үйрену процесінде контексттің маңыздылығын білмеуінде. Мақалада қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда контексттің құрылысы мәселесі оқу және үйрену осы екі аспектіден қарастырылады. Оқыту тұрғысынан оқыту контекстінің құрылысын кезең-кезеңімен орнатуға болатыны алға тартылады. Аудиториядан тыс үйрену контексті мен табиғи контекстен бастап, контексттердің артықшылықтарын пайдаланудың жолдарын, сондай-ақ студенттерге сөз мағыналарын дәл меңгеруі үшін, әртүрлі табиғи контекст жаттығуларын саралау арқылы дұрыс бағыт-бағдар берудің қажеттілігі туралы айтады.

Түйінді сөздер: қытай тілі, лексика, оқыту және үйрену, контекст құру.

Қытай тілінде фонетика, лексика және грамматика тілдің үш элементі болып саналады. Бұның ішінде лексика құрылыс материалы ретінде тіл жүйесін құруда шешуші рөл атқарады деуге болады. Сондықтан тіл үйретуде сөздік қорды меңгерудің маңыздылығы да өте зор. Ху Мингян мырза айтқандай: Тіл түптеп келгенде сөздердің бірігуінен құралады десек, онда фонетика – сөздердің нақты айтылуының синтезі, ал грамматика – сөздердің нақты қолданысын жалпылау болып табылады. Сөзден оқшауланған тіл мүлде болмайды [1].

Қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда лексиканы оқытудың маңызы өте зор. Дегенмен қытай тілін шет тілі ретіндегі оқытып жатқан оқытушылар қауымы ұзақ уақыт бойы грамматика мен фонетиканы оқытуға көп көңіл бөлді де, лексиканы оқытуға оншалықты мән бермейді. Біреуі дәстүрлі структурализмнің әсерінен болса, екіншісі лингвистиканың өзіндік проблемасы, өйткені фонетика мен грамматика оқытуда жүйелі және маневрлі, ал лексика фонетика мен грамматикаға қарағанда оншалықты жүйелі емес, күрделірек болғандықтан сөздердің жай-жапсарын анықтау қиын.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Сондықтан қытай тілін тұтас мәндік тұрғыдан зерттеуде лексиканы зерттеу әрқашан салыстырмалы түрде әлсіз буын ретінде қалып келді. Осыған байланысты Лу Цзянмин мырза былай деп пайымдайды: Лексиканы зерттеуге келгенде мен тек мына сөздерді айтқым келеді: өте маңызды, бірақ қиын. Оны «қатты сүйектер» деп айтуға болады [2].

Қытай тілі лексикасының өзі күрделі болғандықтан, оған қоса адами факторлардың жеткілікті көңіл бөлмегендігінен, қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда лексиканы оқытудың өнімділігі көңіл көншітпейді. Олардың ішінде лексиканы оқытуда контекстті біріктіру сезімі болғанымен, онша күшті оқытты деуге келмейді. Әрине, бұл мәселе оқулық құрастыру, сөздік құрастыру барысында да бар. Лу Цзянмин мырза бірде былай деп атап көрсетті: Студенттерге сөздердің мағынасы мен қолданылуын меңгеруі үшін қолданылған сөздердің семантикалық астарын анық түсіндіру маңызды. …Студенттердің сөздерді дұрыс қолданбауының басты себептерінің бірі – студенттердің тек үйренген сөздердің негізгі мағынасын түсінуі, бірақ қай сөздерді нақты қайда қолданатынын, қандай жағдайда қолдануға болмайтынын білмеуі. Қазіргі уақытта көптеген оқу құралдары немесе қытай тілі оқулықтары сөздердің негізгі мағынасына ғана түсініктеме береді, ал сөздерді қолданудың семантикалық астарларын анық түсіндірмейді, ……[2] Контекстте лексиканы үйрену мен меңгеру маңыздырақ болғандықтан, лексиканы үйрену: оқыту және оқу сықты екі аспектіге бөлінеді, сондықтан біз талқылап отырған қытай тіліндегі лексиканы оқытуда контекстің құрылысы қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда лексиканы меңгерудің бір кезеңі, атап айтқанда маңызды кезеңі болып табылады. Дегенмен, сөздік қорды меңгеру сабақтағы уақытпен қатар студенттердің сабақтан кейінгі уақыттарында да өз біліміне айналып, беріктеп меңгеруіне байланысты. Сондықтан қытай тілінің лексикасын шет тілі ретінде оқыту мен үйренудегі контексттік құрылыс әртүрлі болады. Оны жалпы алғанда оқыту контексті, аудиторядан тыс оқу контексті және табиғи контекст деп үш аспектіге бөлуге болады. Оқыту контексі оқыту аспектісіне жатады, ал аудиторядан тыс оқу контексті мен табиғи контекст өз бетінше үйрену аспектісіне жатады.

Бірінші, Қытай тілі лексикасын шет тілі ретінде оқыту контекстінің құрылысы

Қытай тілінің лексикасын шет тілі ретінде оқыту контексті оқытудың ең маңызды және оқыту процесін жүзеге асырудың ең шешуші аспектісі деп айтуға болады. Қытай тілінің лексикасын шет тілі ретінде оқыту процесінде контекст екі аспектіден біріктірілуі керек. Бірі контекстті кезең-кезеңімен орнатуға болады, екіншісі тұтас контекстті толықтай пайдалануға болады:

1. Контекстті кезең-кезеңмен орнату әдісі.

Қытай тілінің лексикасын үйрету барысында біз дәстүрлі оқыту әдісін қолданып, лексиканы оқытуды бірнеше кезеңге бөлуге болады: көрсету, түсіндіру, бекіту және тәжірибелік қажеттіліктерге сәйкес әртүрлі контексттерді орнатуға болады:

Сөздерді көрсетудің контекстік құрылысы. Сөздерді көрсетудің көптеген жолдары бар. Студенттерге үйреніп жатқан сөздерді жақсырақ түсінуге мүмкіндік беру үшін кейбір нақты заттық зат есімдерді көрсеткенде жемістер, аудиториядағы құралдары мен басқада заттарды қолданып, тікелей заттай көрсетуге болады. Абстрактілі нәрселерді, оңай көрінбейтін нәрселерді суреттермен немесе мультимедиялық құралдардың көмегімен көрсетуге болады, мысалы, «龙», «凤», «游泳» т.б; кейбіреулерін әрекеттермен көрсетуге де болады, мысалы, “走”, “跳”, “来”、“去”、“开”、“关” т.б. Міне осындай тәсілдерді қолдана отырып, үйренуге тиісті сөздерге сәйкес келетін контексті орнатқан жағдайда студенттерге сол сөздерді түсінуге жеңілдік туғызады.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

2. Сөздерді түсіндірудің контекстік құрылысы

(1) Мәтін бойынша жаңа сөздерді түсіндіруге болады [3, 29].

Алдымен, үйренуге тиісті сөздерді қысқаша түсіндіру керек, сонда студенттер үйренетін сөздер туралы жалпы түсінікке ие болады. Жалпы айтқанда, студенттер сөздің негізгі мағынасымен танысады, содан кейін мәтіндегі сөзді қамтитын сөйлемді немесе мағынасы жағынан байланысқан бірнеше сөйлемдерді мысалы ретінде пайдалансақ, студенттер сөздің нақты мағынасы мен қолданылуын бірден түсінеді.

Мысалы: «新实用汉语课本» бірінші томы, екінші сабақтың екінші мәтіні, «也» сөзінің қолданылуын түсіндіріп көрейік. «也» сөзі бірінші сабақта пайда болды, бірақ оның контекспен сәйкестігі нақты емес. Екінші сабақтағы контекст анағұрлым сәйкескен деуге болады. Мәтіндегі сөйлемдерді қолданып көрейік:

丁力波：“哥哥，你要咖啡吗？”

哥哥：“我要咖啡。”

弟弟：“我也要咖啡。”

丁力波：“好，我们都喝咖啡。”

Содан кейін үш студентпен рөлдік ойын әдісін қолдансақ, «也» сөзін қолдануды түсінеді. Егер сіз жай ғана мәтінді ілестіріп немесе дауыстап оқысаңыз, оқушылар «也» сөзінің қолданылуын онша жақсы түсінбейді. Егер сіз әртүрлі рөлдерде орындасаңыз, студенттер сол жағдайды көзімен көру арқылы «也» сөзін басқа жағдаяттарда да дұрыс қолдана алады. Бірінші сабақта “林娜，你好吗？”“我很好。 你呢？”“也很好。Мұнда «也» сөзі пайда болған контекс екінші сабақтағыдай типті емес. Сондықтан екінші сабақтағы контексті пайдалану арқылы «也» сөзінің қолданылуын түсіндіру оңайырақ болады.

Егер мәтінде кездесетін жағдаят сөздің негізгі мағынасы болмаса, сол сөздің негізгі мағынасын қосып, содан кейін мәтіндегі мағынаны түсіндіру керек.

Мысалы, «新实用汉语课本» 1-томының «你们家有几口人» деген 8-сабағында «口» сөзі оқулықтың орыс тіліндегі нұсқасында 8-сабақта алғаш рет кездеседі және оқулықта белгіленген сөйлем мүшесі М «мөлшер сөз» деп берілген. Өйткені «口» сөзінің негізгі мағынасы «ауыз» зат есім болып келеді, ал оның мөлшер сөз ретінде қолданылуы оның кеңейтілген қолданысы болып табылады. Егер «口» сөзінің «ауыз» деген негізгі мағынасын студенттерге үйретпесе, оны түсіну қиындық тудырады. Студенттерге «口» сөзінің негізгі мағынасын толықтырып түсіндіргенде ғана, «口» сөзінің контекстте қосымша мағынасы мөлшер сөз ретінде қолданылғанын бірден түсінеді. «你们家有几口人？我们家有四口人。这是我爸爸、 我妈妈，这是我哥哥和我» Отбасында нақты «爸爸», «妈妈», «哥哥» және «我» деп таныстыру арқылы студенттерге «口» сөзінің мағынасын нақтырақ түсінеді. Отбасы мүшелеріне «口» қолданылатынын, контексте «口» сандық мөлшерді білдіретін мөлшер сөз ретінде қолданылып тұрғанын бірден аңғаруға болады. Осылайша, сөздер мәтіннің контекстіне енгізілгенде, мәтіндегі сөздер нақты және шынайы мағынағасына ие болып, студенттердің түсінуіне жақсы жағдай жасай аламыз.

(2) Сөздерді түсіну негізінде контекст орнату үшін сөйлем құрау формасын да пайдалануға болады.

Мысалы, «晚» деген сөзді меңгеру үшін, егер оқушы кешігіп қалса, сөйлем құрауға болады: «今天阿依江来晚了。» Міне осылайша студенттер сөздің мағынасын және сөз қолданылған ортаны бірден түсінеді де, болашақта оны дұрыс қолдана алады. Тағы бір мысал, студенттер «什么» және «怎么» деген осы екі сөздің мағынасы мен қолданылуын оңай шатастырады да, Олар жиі «老师，这个什么说?» деп айтады.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Студенттерге түсіндіру кезінде жіберетін қателерін біле отырып, бұл екеуінің арасындағы айырмашылықты анық көрсету қажет. Мағынасы бойынша заттарды сұрағанда жалпы алғанда «什么» қолданылады, іс-әрекеттің тәсілін сұрағанда жалпы «怎么» қолданылады, тіркесім жағынан «动词 + 什么», «你想看什么？», «你要什么？»; «怎么 + 动词», «这个用汉语怎么说?», «你打算怎么去？». Сұраулы сөйлемдерде «什么» және « 怎么» қолданылмаған жағдайда, «什么» заттардың орнын алмастырады, ал «怎么» - іс-әрекеттің тәсілін алмастырады. Мысалы, «随便你挑什么。» . Мұндағы «什么» кез келген нәрсені білдіреді. «随便你怎么挑。» мұнда «怎么» сіз таңдаған тәсілді меңзейді. Осылайша бұл екі сөздің мағынасын ашып, нақты мысалы келтіріп түсіндірсек, студенттер ендігары ол екеуін шатастырмайтын болады.

(3) Сөздерді жаттығулар арқылы біріктірілген контекст құру. Сөздерді берік меңгеруге арналған жаттығулары көптеген формаларда болады: сөздерді байланыстыру, бос орындарды толтыру үшін сөздерді таңдау, сөздердің ассоциациясы, берілген сөздермен мәтінді қайталау, берілген сөздермен сөйлем құрау немесе шағын эссе жазу т.б. Бұл формадағы жаттығулар сөздерді меңгеру үшін құрылған контекст ретінде, сөздерді түсіну және оны дұрыс қолдану үшін өте пайдалы жаттығулар болып табылады. Осындай жаттығулар арқылы оқушылар үйренген сөздерді оңай меңгереді.

2. Жалпы контекстті пайдалану

Жалпы контекст - жалпы мағынасы мен стилі енгізілген жеке сөздердің, сөз тіркестерінің және логикалық конструкциялардың түсінігін нақтылауға мүмкіндік беретін жазбаша немесе ауызша сөйлеудің (мәтіннің) жеке, өзіндік құнды үзіндісі. Жалпы контекстті схемалық теория арқылы түсіндіруге болады. Схема ұғымын алғаш рет неміс философы Кант ұсынған. Британдық психолог Бартлетт пен Американдық жасанды интеллект сарапшысы Раммел Харттың арқасында схемалар теориясы барған сайын жетілдірілді. Негізінен психология, әлеуметтану, жасанды интеллект, лингвистика және басқа салаларда қолданылады. Схема теориясы адамдар жаңа нәрселерді түсінгенде, жаңа нәрселерді белгілі ұғымдармен және өткен тәжірибелермен, яғни фондық біліммен байланыстыру керектігін білдіреді. Жаңа нәрселерді түсіну және түсіндіру санада бұрыннан бар схемаларға байланысты және қабылдаған ақпараты осы схемаларға сәйкес болуы керек [4].

Тұтас мәтінде білім алушының игерген лексикасы да, үйренуі керек жаңа сөздер де болады. Игерілген сөздер білім алушының миында белгілі бір схеманы қалыптастырып, жаңа сөздер жаңа схема ретінде үйрену арқылы бұрыннан бар схемалармен байланыс орнатып, осы байланысқан схемаларды жалпы контекст ретінде қарастырады. Бұл үйренген сөздік қорын қайталау және жаңа сөздік қорды меңгеру үшін өте тиімді.

Сөздік қорды үйрету үшін мәтінді белгілі бір жалпы контекст ретінде қарастыру керек. Осы негізде біз тақырып ретінде «Жаңа практикалық қытай тілінің оқулығының» 1-кітабының 8-сабағындағы «Отбасы туралы әңгімелсу» тақырыбын пайдалану арқылы ондағы сөздерді меңгеру үшін схема теориясын қолданып көрейік. «家» сөзі бұл мәтіндегі өзекті сөз болып табылады. Біз отбасылық суретті пайдалану арқылы отбасындағы барлық адамдарды таныстыра аламыз. «你们家有几口人?» Деген сұрақ білім алушының жауабында «爸爸», «妈妈», «哥哥», «姐姐», «弟弟», «妹妹», «爷爷», «奶奶» т.б. ., олардың ішінде «姐姐», «弟弟» және «妹妹» осы сабақтағы жаңа сөздер, «爸爸», «妈妈», «哥哥» және «奶奶» алдыңғы сабақтарда үйренген сөздер, ал «爷爷» қосымша сөз ретінде қарастырылған. Сондай-ақ бұрын үйренген «外婆» сөзін де қайталай алады. Бұл отбасы семантикалық желі схемасы ретінде бұл сөздерді бір-бірімен байланыстырады.

Сондай-ақ отбасында «贝贝» деп аталатын күшік бар, бұл да отбасы мүшелерінің басқа мүшелерімен байланысқан схемалық диаграммасы.

Отбасын тұтас контекст ретінде қарастырсақ, отбасындағы адамдардың апелляциясы осы сабақта меңгерілетін сөздер болып табылады. Осы тұтас контекстте (семантикалық желі схемасы) студенттердің санасында бар схема болып табылатын бұрын үйренген сөздерді қайталап қана қоймайды, сонымен қатар жаңа сөздерді меңгереді, қажетті сөздермен толықтырады. Олар жаңа схемалар ретінде қалыптасады. Жаңа схемалар мен ескі схемалар арасындағы байланыс – отбасылық байланыс екендігін, отбасы контекстінде тұрғандығын толықтай айқындап береді. Үйрену арқылы осы сөздер сабақтастық тұтастықты құрайды да, студенттердің жадында ұмтылмас схема ретінде сақталады.

Екінші, Аудиториядан тыс оқу жағдайында лексиканы оқытудың контекстік құрылысы

Қытай тілін шет тілі ретінде лексиканы оқыту маңызды және шешуші буыны болып табылады. Мұнда оқыту жетекші рөл атқарса, ал оқу негізгі рөл атқарады. Оқыту – сыртқы себеп, ал оқу – ішкі себеп. Ішкі себеп нәтиже бермесе, сыртқы себептің әсері де ешқандай нәтиже бермейді.

Зерттеулер лексиканы меңгерудің екі негізгі жолы бар екенін анықтады, бірі лексиканы тікелей оқыту, екіншісі контекстен кездейсоқ үйрену. Nagy, Anderson мен Herman (1987) американдық оқушылардың бастауыш мектептің үшінші сыныбынан бастап орта мектепті бітіргенге дейін оқуға тиісті сөздік қоры жыл сайын 3000 сөзге көбейетінін, ал оқушылардың орташа сөздік қоры мектеп бітірген кезде 40000 сөзге жететінін есептеген. ...Олар мектеп кезінде оқушылардың көбейетін сөздік қорының аз ғана бөлігін тікелей лексиканы оқытуға жатқызуға болатынын анықтады. …Оқушылардың сөздік қорының көпшілігі оқу, диалог және жазуды қамтитын контексттерден кездейсоқ үйренетінін, олардың ең маңыздысы контекстті оқу арқылы үйренетінін аңғарған. Зерттеу нәтижесінде студенттердің көпшілігі жыл сайын ұлғайатын сөздік қорының үштен бірінен астамы мәтіндерді оқу барысында үйренетінін анықтаған [5]. Аудиториядан тыс оқу студенттердің сөздік қорын молайту үшін өте маңызды екенін ескере отырып, біз оқушылардың оқуы үшін жеткілікті және тиімді оқу контекстін құруымыз керек.

Ең алдымен студенттерге оқу материалдарын таңдауда тиімді бағыт-бағдар беру керек. Студенттерге оқулық мазмұнынан сәл қиынырақ, бірақ жаңа сөздері көп емес мәтіндерді беруге болады. Сондай-ақ студенттерге оқу көлемі бойынша ұсыныстар беру керек, мысалы, әртүрлі тақырыптардағы мақалаларды оқуға беру арқылы, сөздерді есте сақтау үшін семантикалық желіні құру негізінде студенттерге байланысқан жаңа сөздерді сұрыптап шығарып алуға мүмкіндік беру қажет.

Екіншіден, оқу уақытын ұйымдастыру. Студенттерге бірер минуттық қызығушылық емес, табандылықпен ұзақ уақыттық жоспарлауға мүмкіндік беру тиіс. Ай сайын аудиториядан тыс оқуда лексиканы меңгеру бойынша студенттерге есеп беруді ұйымдастырып, бір айлық оқу барысында кімнің сөздік қорды көп меңгергенін, сөздік қорын берік меңгергенін және оны орынды пайдалана алатынын студенттер ара салыстырып отыру шарт.

Тағы да оқу әдістеріне қатысты ақылға қонымды нұсқаулар беріп отырған жөн. Білім алушы оқу мәтериалын оқығанда әуелі өзіне мақсат қоя білуі керек. Мысалы, кейбір оқу материалдарының артында сұрақтар болса, олар алдымен сұрақтарға қарап, сол сұрақтарға жауап беру негізінде оқуы тиіс. Өйткені шет тілін үйренушілердің оқуы әншейін кездейсоқ оқу ғана емес, алға қойған мақсаты айқын, саналы оқу болуы керек. Оның үстіне, біз санасы жоғары оқырман болсақ та, бір-екі мәрте кездескен жаңа сөздер арқылы сөздік қорды игеру қиын шаруа [6].

Тағы бір нәрсе - оны қайталай берген жөн деп санаймыз. Оқылған материалды біраз уақыттан кейін қайта оқу қажет, сонда ондағы жаңа сөздер қайта пайда болып, студенттер оны оңай есте сақтайды.

Оқу процесінде кездесетін лексика контексттегі сөздер болып табылады. Контекстегі лексика мағынаны түсінуге және сөздерді қолдануға өте тиімді. Сондықтан студенттерді сыныптан тыс көп оқуға ынталандырып, бағыт-бағдар беріп, лексиканы меңгеру және жинақтау үшін оқу контекстін толық пайдалану қажет. Егер олар ұзақ уақыт бойы табандылықпен жалғастырса, әсері өте зор болады.

Үшінші, Табиғи жағдайда лексиканы оқытудың контекстік құрылысы

«Табиғи контекст» туралы әртүрлі түсініктер бар, ал кейбіреулері мақсатты сөздің мәтіндік материалдарын қамтитын табиғи сегменттерге сілтеме жасайды. Бұл сегменттер мақсатты сөзді үйрету үшін арнайы емес, ақпарат беру мақсатындағы нақты контекстер болып табылады[7]. «Табиғи контекст» дегенді білдіретін сөз нақты мақсатты тілдік ортаны білдіреді. Нақты мақсатты тілдік ортада білім алушы көптеген лексикамен байланыса алады, бұл объективті шындық контексті. студенттерге бұрыннан үйренген сөздік қорын бекіту және үйренбеген сөздік қорды игеру үшін осы контекстті тиімді пайдалануға қалай бағыт-бағдар беруге болады? Бұл маңызды болнанмен, бірақ шешуі қиын мәселе.

Ең алдымен студенттер контексттің қолданылуына танымдық тұрғыда назар аудару керек. Әрбір әлеуметтік ортада сіз кез келген уақытта сол тілде сөйлейтін адамнан өзіңіз маңызды деп санайтын сөздер туралы сұрай аласыз, содан кейін оны жазып алыңыз. Қайтып барғаннан кейін, оның мағынасын білу үшін сөздікті пайдаланыңыз, өйткені сіз бұл сөздің қай контекстте қолданылатынын білесіз және мағына мен контекстті біріктіру арқылы оны жақсырақ түсіне алады. Оқытушы студенттерден өздерінің осы уақыт аралығында жинақтаған жаңа сөздерді айтуды, бұл жаңа сөздердің қандай мағына беретінін сұрауды, сонымен қатар бұл жаңа сөздерді қандай жағдайда қолдануға болатынын түсіндіруді жүйелі түрде ұйымдастырған жөн. Содан кейін оқытушы оны қорытындылап, дұрыс қолдануды беріктеп, студенттерді ынталандыра білген дұрыс; проблемалық сөздер үшін оқытушы нұсқаулар беріп, білім алушыға дұрыс қолдануды тәптіштеп үйреткен жөн.

Сонымен қатар, білім алушыға жинақталған сөздік қорын жүйелі түрде қайталап, жинақтап отыруға нұсқау беру керек. Біраз уақыт жинақтағаннан кейін олар дыбыстық реттілікке немесе мағыналық категориясына қарай және т.б., оларды әртүрлі санаттарға бөліп жазу тиіс. Міне осылай бірте-бірте жинақтаса, білім алушының өзі кішкене сөздікке айнала алады деп айту артықтық етпейді.

Екіншіден, тапсырмаға негізделген оқыту әдісін студенттерге орындауға міндтті тапсырмаларды нақтылау үшін пайдалануға болады. Тапсырманы орындамас бұрын, кейбір дайындық жұмыстарын жасаған дұрыс.

Алдымен студенттерге осы тапсырмада кездесетін сөздерді айқындап бересіз, сөздіктен іздеу арқылы олар туралы жалпы түсінік алуына мүмкіндік беріңіз, содан кейін берілген тапсырманы орындатқан жөн. Тапсырма орындалғаннан кейін оқытушы студенттерге тапсырманы орындау барысында берілген сөздердің қолданылуы мен түсінігін қорытындылауды ұйымдастыру керек.

Сондай-ақ студенттерге тапсырманы орындау барысында бұл сөздерді қалай қолданатынын сипаттау қажет. Оқытушы әр студенттің жағдайын қорытындылап, дұрыс болатынына көздерін жеткізіп, кемшіліктерін көрсетіп, оларды қалай дұрыс қолдану керектігін түсіндіру қажет.

Үшіншіден, студенттерді қытай тіліне қатысты кейбір іс-шараларға жиі қатысуға ынталандыру керек. Қытай тіліне қатысты іс-шараларда студенттер қытай фильмдерін көру, қытай мәдениеті туралы лекцияларды тыңдау және қытай халық өнерінің қолдан жасалу процесін сезіну сияқты кейбір топтық іс-шараларға қатысса болады. Іс-шара кезінде немесе іс-шарадан кейін тәжірибе алмасу арқылы әртүрлі аспектілердегі жаңа сөздермен байланыста болады да, уақыт өте көптеген сөздерді өз біліміне айналдыра алады.

Қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда лексиканы оқыту мен үйрену өте маңызды. Қытай тілі лексикасын контекстпен үйлестіре оқыту және үйрену адамның когнитивтік психологиясына сәйкестенумен қатар, студенттердің оқуға деген ынтасын арттырады. Өйткені сөздерді контекстке қойып оқыту – бұл жай ғана монотонды, бір сарындылықпен мағынаны түсіндіруден гөрі тартымдырақ болады. Сонымен қоса, аудиториядан тыс практикалық іс-шаралар және үйрену мен қолданудың органикалық үйлесімімен, аздап еңбектену арқылы көптеген нәтижеге қол жеткізе аламыз деп сенеміз. Мақалада қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың алғашқы сатысында лексиканы оқыту әдістемесі туралы зерттеулерді қарастырып, қытай тілі лексикасын оқыту мен үйренуде контекс құрудың үш кезеңіне шолу жасадық. Әр кезең сайын контекст құрудың әдістемелік жолдарын көрсетумен бірге, оның маңыздылығына тоқталдық.

ӘДЕБИЕТТЕР:

Ху Мингян. Қытай тілін шет тілі ретінде оқытуда лексиканы оқытудағы кейбір мәселелер [J]. Тілдік және мәтіндік қолданбалар, 1997 (1).

Лу Цзянмин. Лексиканы оқыту және лексиканы зерттеу туралы пікірлер [J]. Цзянсу университетінің журналы, 2007 (3).

Рен Цзин. Контексттік теория негізінде қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш кешенді курстарында лексиканы оқыту бойынша зерттеулер [C]. Бохай университеті, 2015 Магистрлік диссертация.

Чжан Вэй. Контекст, схема және шет тілін оқуға үйрету [J]. Хэйлунцзян жоғары білім туралы зерттеулер, 2009 (11).

Цзян Син. Лексиканы меңгеру және оның оқытудағы маңызы туралы зерттеулер [J]. Тілдерді оқыту және зерттеу, 1998 (3).

Ли Мингюань. Схема теориясы және шет тілінің лексикасын меңгеру[J]. Сычуань халықаралық зерттеулер университетінің журналы, 2001 (4).

Лу Цяолин. Лексиканы оқытудағы контекстік мәселелер [J]. Шет тілдері және шет тілдерін оқыту, 2001 (6).

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В КОМАНДНОЙ РАБОТЕ

Батырова Гульнара Букенбаевна
учитель -эксперт физической культуры НИШ ФМН г.Уральск

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

В современных условиях эффективное использование человеческого потенциала является ключевым фактором успеха организации. Глобальные изменения на рынке труда, цифровизация и необходимость адаптации к быстро меняющимся условиям ставят перед учителями и учениками школы новые вызовы.

Современные условия ставят перед выпускниками высокие требования, они должны уметь решать проблемы и ставить перед самим собой новые вызовы и находить решение для их осуществления. Для этого как никогда выпускнику школы нужно критическое мышление, как навык 21 века.

Современные выпускники должны обладать не только теоретическими знаниями, но и рядом практических навыков, включая:

1. Командная работа — умение эффективно взаимодействовать с коллегами, разделять ответственность и достигать общих целей.
2. Гибкость мышления — способность быстро адаптироваться к новым задачам и менять подходы в зависимости от ситуации.
3. Навыки общения — развитие эмпатии, умение вести диалог, активное слушание.
4. Проектный подход — умение организовывать и управлять процессами в рамках проектов.

Проводя исследования по теме командной работы, можно отметить, что именно командная работа является основой успешности ученика. Среди ключевых аспектов, изучаемых учителями-исследователями: стоят такие вопросы как формируются детские команды, какая их роль в команде, какой психологический тип их личности. Опираясь на зарубежный опыт (например, Ричард Хэкман, Меридит Белбин), можно отметить, что они подчёркивают важность создания правильной корпоративной культуры в классе, которая поддерживает командную работу. Кроме того, большое внимание уделяется обучению учащихся навыкам взаимодействия через тренинги, программы развития soft skills. Применяя на практике и наблюдая за детьми, можно отметить, что критическое мышления является важнейшим навыком для успешной командной работы, особенно в условиях сложных задач и необходимости принятия стратегически важных решений. Этот навык позволяет команде не просто генерировать идеи, но и тщательно анализировать их, избегая когнитивных искажений, которые могут повлиять на объективность.

Почему критическое мышление важно для команды?

Объективность: Команда, опирающаяся на факты и данные, может принимать решения, минимизируя влияние субъективных предпочтений и эмоций. Это особенно важно при решении спорных вопросов или распределении ресурсов.

Оценка рисков: Критическое мышление помогает выявить слабые стороны предложенных идей, что позволяет заблаговременно учесть потенциальные риски и предотвратить возможные ошибки. Альтернативные подходы

Анализируя проблему с разных точек зрения, команда может рассмотреть более широкий спектр решений, включая нестандартные подходы, которые могут быть эффективнее

традиционных. Коллективное развитие в классе Процесс анализа и аргументации помогает участникам команды развивать свои навыки критического мышления, что в дальнейшем улучшает общую продуктивность класса.

Главные черты командной работы: Совместная работа

Команда — это единое целое, в котором участники взаимодополняют друг друга, обеспечивая синхронность действий. Каждый член команды привносит свои уникальные навыки, усиливая общий результат. В школе это можно увидеть в следующих школьных мероприятиях таких как, школьные соревнования, командные викторины и конкурсы и т. д. Для успешности и победы в мероприятиях членам команды необходимо:

1.Продуманное позиционирование: четкое распределение ролей: каждый знает свои задачи и зону ответственности, осведомленность: все участники владеют информацией о стратегических целях и контексте работы. Это создает условия для слаженного и эффективного выполнения задач.

1. Коммуникация: Открытость и честность — основа доверия, быстрая реакция на конфликты и их профилактика укрепляют коллектив. Коммуникация позволяет избежать недоразумений и поддерживать высокий уровень взаимодействия.
2. Автономия: Команда обладает внутренней свободой в принятии решений и реализации задач, оставаясь при этом частью более крупной структуры. Это способствует инновациям и оперативности.
3. Синергия: Совместная работа команды дает результат, который превосходит сумму индивидуальных усилий каждого члена. Это связано с тем, что сильные стороны каждого участника усиливаются за счет объединения

Для успешности командной деятельности необходимо следовать принципам успешной командной работы.

1. Общие и значимые цели. У всех участников команды есть четкое понимание целей, которые важны не только для организации, но и для них лично.
2. Взаимодополняющие умения. Разнообразие компетенций участников позволяет решать задачи с разных сторон, минимизируя слабые стороны каждого.
3. Четкие требования к продуктивности. Заранее оговоренные стандарты и сроки выполнения задач помогают поддерживать общий ритм и мотивировать всех участников.
4. Взаимная ответственность. Каждый член команды отвечает за общий результат, что повышает вовлеченность и ответственность за свою работу.

Для развития критического мышления можно использовать некоторые практические инструменты, которые позволят, сформировать и развить данный навык:

1. Техника "6 шляп мышления" Эдварда де Боно. Эта методика позволяет рассматривать проблему с разных позиций: эмоциональной, логической, креативной, конструктивной и т. д.

2.Анализ "за и против". Команда записывает плюсы и минусы каждой идеи, чтобы объективно оценить их потенциал.

3.Методика "5почему". Позволяет добраться до корня проблемы, задавая вопрос "почему?" несколько раз подряд.

4.Мозговой штурм с фильтрацией. После этапа генерации идей проводится структурированная оценка на основе заранее заданных критериев, таких как эффективность, экономичность, риски и др.

Приводя примеры, где мы можем видеть и развить критическое мышление, это когда учащиеся разрабатывают новою стратегию, например: в учебно-тренировочной игре вместо опоры на интуицию, команда может использовать анализ прошлой игры, мнение судей, которые судили игру, видеофрагменты игры.

В кризисных ситуациях, а именно, когда команда проигрывает критическое мышление позволяет находить решения, которые позволяют команде выйти вперёд.
Таким образом, критическое мышление не только улучшает качество решений, но и повышает уровень доверия внутри команды, так как все участники видят прозрачность и обоснованность процессов.

Критическое мышление в команде позволяет принимать более взвешенные и рациональные решения. Оно помогает каждому участнику оценивать идеи на основе логики, фактов и данных, исключая влияние субъективных факторов, таких как личные предпочтения или эмоции.
В процессе такого анализа команда может:
1.Выявлять сильные и слабые стороны каждой комбинации. Это позволяет сосредоточиться на вариантах с наибольшим потенциалом.
2.Оценивать риски. Критическое мышление помогает предвидеть возможные проблемы и находить способы их минимизации до того, как они станут серьезной угрозой.
3.Строить эффективные стратегии. Команда может рассматривать задачи с разных точек зрения и предлагать более эффективные подходы.
4.Укреплять сотрудничество. Обсуждение, основанное на фактах, снижает конфликты и способствует развитию уважения к альтернативным точкам зрения.

Для формирования команды необходимо развитие базовых навыков выполнения: преобразовывать инструкции в конкретные действия, использовать логическое мышление для последовательного выполнения заданий, решать простые задачи в рамках предоставленных указаний.

Это критически важно, так как помогает освоить базовые принципы работы как в школе, так и в дальнейшей жизни и уверенно действовать в рамках заданных требований.
Методы улучшения понимания поставленной задачи:
1.Если учащийся сталкивается с трудностями, полезно:

- Просить его переформулировать задачу своими словами, чтобы подтвердить понимание.
- Делегировать простые задачи с короткими сроками, чтобы повысить уверенность в своих силах.
- Организовать обратную связь в процессе выполнения задания: пусть ученик объяснит, что он уже сделал, почему выбрал такой подход, и как планирует завершить свою игровую комбинацию.

2.Подготовка к переходу на следующий этап

Когда учащиеся начинают предлагать идеи для улучшения своего обучения, это сигнализирует о том, что они начинают применять элементы критического мышления. Это момент, когда их можно плавно перевести к следующему этапу развития, связанному с большей самостоятельностью и анализом.

Методичный подход к развитию учеников на этапе «выполнение» способствует их академическому росту, а также создает условия для формирования команды, готовой к решению сложных задач в будущем.

В заключение можно отметить, что, командная работа — это важный инструмент в школьном обучении. Она выходит за рамки простого взаимодействия учеников, становясь мощным способом решения сложных задач за счет коллективной энергии и синергии. Умение создать и управлять такой командой — ключ к успеху любой деятельности.

Литература:

1.Халперн Д. Психология критического мышления. — СПб.: Питер, 2000. — 512 с.
2.Хасан Б. И. Мир без конфронтаций или Да здравствует конфликт! — М.: Бонфи, 2001.

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

3.Бутенко А.В., Ходос Е.А. Критическое мышление: метод, теория, практика. Учеб.-метод. пособие. М.: Мирос, 2002.
4. Учебное пособие для педагогических институтов и училищ Теория и методика физического воспитания, 1988 год, Шиян Б.М, Ашмарин Б.А, Минаев А.И. стр 145-151
5. Психология . Учебник для институтов физической культуры. Рудина П.А.. 1974год. стр 259-267

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

УДК: 81'373.45

АНГЛИЦИЗМЫ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ТИПОЛОГИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЗАИМСТВОВАНИЯ

Акижанова Мадина
магистрант Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилёва
Научный руководитель: PhD, старший преподаватель Туребаева Ш.М.
Астана, Казахстан

https://doi.org/10.5281/zenodo.14250951

Аннотация: Статья посвящена анализу англоязычных заимствований в современной образовательной терминологии Казахстана. Рассматриваются особенности заимствованных терминов, их классификация, а также причины их интеграции в образовательный дискурс. Выделяются исторически сложившиеся базовые термины, заимствования из других областей знаний, интернационализмы и новообразования. Особое внимание уделено типологии заимствований, предложенной С. В. Гриневым, включая прямое заимствование, калькирование и смешанные формы. Автор подчеркивает важность сохранения языковой идентичности в условиях глобализации и предлагает использовать исконные аналоги терминов, где это возможно, для поддержания чистоты родного языка.

Ключевые слова: англицизмы, образовательная терминология, заимствования, калькирование, язык-источник, терминология Казахстана.

Abstract: The article examines Anglicisms in the modern educational terminology of Kazakhstan. It explores the features of borrowed terms, their classification, and the reasons for their integration into the educational discourse. The study identifies historically established basic terms, borrowings from other fields of knowledge, internationalisms, and neologisms. Special attention is given to the typology of borrowings proposed by S. V. Grinev, including direct borrowings, calquing, and hybrid forms. The author emphasizes the importance of preserving linguistic identity in the context of globalization and suggests prioritizing native term equivalents where possible to maintain the purity of the national language.

Keywords: anglicisms, educational terminology, borrowings, calquing, source language, terminology of Kazakhstan.

Лингвистический подход к трактовке термина «заимствование» продолжает оставаться предметом дискуссий. В Российском гуманитарном энциклопедическом словаре, опираясь на определение, предложенное Л. П. Крысиным, данный термин характеризуется как «процесс переноса элемента одного языка в другой язык (или одной формы какого-либо языка в другую его форму); элемент, перенесенный из одного языка в другой язык (или из одной формы языка в другую его форму)» [1, с. 7].

Э. Хауген выделяет три основные разновидности заимствований: заимствованные слова, кальки и семантические заимствования. По его мнению, заимствованным словом (или собственно заимствованием) принято считать ситуацию, когда из иностранного

языка переносится не только значение, но и звуковая форма слова. В процессе калькирования заимствуется структура сложного или производного слова вместе с его значением, однако иностранные морфемы заменяются морфемами родного языка. Также Э. Хауген рассматривает гибридные заимствования, которые образуются из сочетания элементов родного и иностранного языков. Семантическое заимствование заключается в приобретении словом нового значения благодаря семантическому и фонетическому сходству с аналогичным словом иностранного языка [2].

Применительно к системе образования Казахстана заимствования англоязычных терминов становятся особенно актуальными в условиях модернизации образовательного процесса. Внедрение трехъязычной политики в республике способствует активному проникновению англицизмов, особенно в терминологии, связанной с информационными технологиями, менеджментом и педагогикой. Например, такие термины, как «digital literacy» (цифровая грамотность) или «case study» (кейс-метод), активно используются в учебной практике. Это явление демонстрирует не только расширение языкового взаимодействия, но и процесс адаптации мирового образовательного опыта к национальной системе.

Проблема точного определения термина как важного понятия в терминоведении была предметом изучения многих отечественных и зарубежных исследователей, включая *К.Я. Авербуха, О.С. Ахманову, М.Я. Блоха, Г.О. Винокура, Б.Н. Головина, С.В. Гринева, В.П. Даниленко, Г.А. Дианову, Т.Л. Канделаки, Л.А. Капанадзе, А.Я. Климовицкого, Р.Ю. Кобрина, В.М. Лейчика, Д.С. Лотте, А.А. Реформатского, А.В. Суперанскую, В.А. Татаринова, С.Д. Шелова, Е. Вюстера, Л. Ольшки и Х. Фельбера.*

Анализируя представленные различными авторами определения, можно заметить, что термин, как правило, трактуется как слово или словосочетание, которое связано с конкретным понятием. Особое внимание уделяется его принадлежности к профессиональной или научной сфере:

– «знак, соотнесённый с понятием в пределах определённой области знания» [3];
– «единица наименования, включённая в систему понятий конкретной области науки и техники» [4];
– «языковой элемент, связанный с профессиональным значением и формирующий понятие, применяемое в определённой сфере деятельности» [5].

Кроме того, ряд исследователей подчёркивают лексико-грамматические свойства термина, такие как его структура («слово» или «словосочетание»):

– «языковая единица, создаваемая для точного обозначения понятий и предметов, характерных для специальной сферы» [6];
– «профессиональный знак, выражающий концепт, применяемый в научной и технической деятельности» [7].

Также выделяется необходимость у термина иметь чёткое определение, подтверждённое его функцией как элемента понятийной системы [8].

Разграничение термина и общеупотребительного слова остаётся важным аспектом, так как терминологическая система предполагает точность, однозначность и возможность интеграции в систему понятий. В этом контексте особую актуальность приобретают исследования, связанные с англоязычными заимствованиями, активно использующимися в образовательной сфере Казахстана.

С. В. Гринев выделяет несколько критериев, на основании которых классифицируются заимствования[9]. Среди них:

1. *Период заимствования;*
2. *Язык-источник;*
3. *Область применения* заимствованных лексических единиц;

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

4. *Тип заимствованного материала,* который может быть представлен следующими категориями:

– *Прямое заимствование*, при котором заимствуется как звуковая или графическая форма слова, так и его значение.

– *Калькирование*, включающее три разновидности:

а) словообразовательное калькирование, когда национальная морфология используется для создания лексемы по образцу иностранной модели;

б) семантическое калькирование, предполагающее появление у слов национального языка новых значений под влиянием иностранного языка;

в) фразеологическое калькирование, являющееся дословным переводом иностранных устойчивых выражений.

– *Смешанное заимствование*, где часть слова переносится из иностранного языка, а другая часть уже существует в языке-реципиенте или создается заново[9].

Переходя к анализу англоязычных заимствований в образовательной системе Казахстана, необходимо рассмотреть терминологию, формирующую эту сферу. Она включает:

– устоявшиеся термины, сложившиеся исторически;
– заимствованные понятия из других профессиональных сфер;
– интернационализмы;
– номенклатурные единицы для обозначения отдельных объектов или явлений;
– заимствования из иностранных языков;
– неологизмы, созданные для восполнения лексических пробелов с использованием моделей словообразования, характерных для языка-реципиента.

В терминологическом аппарате современного образования Казахстана можно выделить примеры, иллюстрирующие влияние этих процессов. Например, термины «*case study*», *«blended learning»* или *«mentoring»* стали неотъемлемой частью образовательного дискурса, интегрируясь как в официальные документы, так и в практику преподавания. Их использование демонстрирует, как англоязычные заимствования наполняют образовательную среду новыми концептами, отражая адаптацию международного опыта к национальным условиям.

К числу базовых понятий системы образования, сложившихся исторически, можно отнести такие слова, как *«университет», «студент», «декан», «кафедра», «отчисление», «зачисление» и «слушатель»*. Однако значительная часть образовательных терминов была перенесена из других областей знаний. Например, термин *«модуль»*, обозначающий совокупность дисциплин образовательной программы, объединенных логически завершённым этапом изучения, был заимствован из архитектуры. Понятие «мобильность», которое описывает временное перемещение участников образовательного процесса для обучения, преподавания или исследований, происходит из военной терминологии.

Интернациональная терминология, применяемая в высшем образовании, включает такие понятия, как «стандартизация», *«гармонизация», «глобализация» и «нострификация»*. В числе номенклатурных единиц, обозначающих конкретные явления или документы, можно выделить такие примеры, как *«Болонская декларация», «Пражское коммюнике» или проект «Тюнинг».*

Настоящее исследование фокусируется на заимствованных терминах, которые были отобраны из словаря терминов высшего образования [10]. Среди них можно выделить слова греческого происхождения, такие как «кафедра», «библиотека» и «гармонизация», а также латинские заимствования, например *«студент», «декан», «кредит» и «энциклопедия»*. Однако основную долю заимствованных терминов

составляют англицизмы, что обусловлено доминирующим положением английского языка в международной коммуникации. Например, такие понятия, как «дополнение к диплому» *(diploma supplement)*, *«академическая мобильность» (academic mobility)*, *«тьютор» (tutor)*, *«менеджер» (manager)*, *«транспарентность» (transparency)* активно используются в образовательной сфере.

Классификация С. В. Гринева позволяет детализировать характер англоязычных заимствований, встречающихся в терминологии образования. Анализ показал, что прямое заимствование широко представлено такими словами, как *«бихевиоризм» (behaviorism), «бенчмаркинг» (benchmarking), «кампус» (campus), «дидактика» (didactics), «фидбэк» (feedback), «фандрайзинг» (fundraising), «глоссарий» (glossary), «грант» (grant), «модуль» (module), «ноу-хау» (know-how)* и другими.

Примеры калькирования включают:

– **Словообразовательное калькирование**: *«смешанное обучение» (blended learning), «мозговой штурм» (brainstorming);*

– **Семантическое калькирование**: расширение значения слов национального языка под влиянием иностранных;

– **Фразеологическое калькирование**: *«летняя школа» (summer school), «открытый университет» (open university).*

Проведённый анализ подтверждает, что англицизмы заполняют лексические лакуны, номинируя новые явления *(«бакалавр», «кредит», «модуль»)*, а также способствуют обновлению терминологической системы *(«фандрайзинг», «франчайзинг»)*. Все типы заимствований, указанные С. В. Гриневым, включая прямое, калькирование и смешанные формы, широко представлены в образовательной терминологии [9].

В завершение следует отметить, что в терминологии казахстанского образования нередко наблюдается параллельное использование заимствованных терминов и их аналогов исконного происхождения. Например, *«кредит» (credit) и «зачетная единица»* существуют одновременно, отражая различия в восприятии и употреблении [10].

Для сохранения языковой идентичности и предотвращения чрезмерного проникновения заимствованных терминов целесообразно отдавать предпочтение исконным наименованиям, даже несмотря на то, что заимствования, такие как «кредит», обладают преимуществами, связанными с лаконичностью и простотой использования. При этом важно учитывать, что сохранение собственного языкового богатства должно сочетаться с разумной интеграцией международных терминов, необходимых для описания новых явлений.

Список литературы:

1. Крысин Л. П. Заимствования в современном русском языке // Российский гуманитарный энциклопедический словарь. – М.: Наука, 2006. – 70 с.
2. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing // Language. – 1950. – № 26 (2). – P. 210–231.
3. Дианова Г. А. Терминологическая лексика русского языка: формирование и функционирование. – М.: Наука, 1996. – 320 с.
4. Капанадзе Л. А. Основы лексикологии современного русского языка. – М.: Высшая школа, 1965. – 348 с.
5. Климовицкий А. Я. Лексикология и терминоведение. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 1995. – 452 с.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 606 с.
7. Головин Б. Н. Основы терминосистемы современного русского языка. – М.:

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

Просвещение, 1995. – 384 с.

8. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1971. – 200 с.

9. Гринев С. В. Введение в терминоведение. – М.: Академия, 1993. – 256 с.

10. Будыкина В. Г. Англо-русский словарь терминов высшего образования (на примере высшего образования в США). – М.: Просвещение, 2017. – 392 с.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH
«SCIENCE AND EDUCATION: MODERN TIME»
(VOLUME 5 ISSUE 10, 2024)
ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

МАЗМҰНЫ/ CONTENT/ СОДЕРЖАНИЕ

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

ТОЛЕУХАНОВА АДЕЛЬ НУРЛАНОВНА (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ТІЛ ҮЙРЕНУДЕГІ АДАМ ПСИХОЛОГИЯСЫ 5
D.K.MELISOVA (ASTANA, KAZAKHSTAN) TEN TATYANA - A STAR OF THE BALLET ART OF KAZAKHSTAN 8
ISMAGULOVA GAUKHAR SAILAUKYZY (ASTANA, KAZAKHSTAN) TWO CONCEPTS THAT SHOULD GO HAND IN HAND 13
OSPANOVA AKMARAL KENZHEAKHMETOVNA (ASTANA, KAZAKİSTAN) BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAK DIASPORASININ GERI DÖNÜŞÜ: KAZAKISTAN'IN GÖÇ POLITIKASI (1991-2011) (KARŞILAŞTIRMALI BIR İNCELEME) 17
ВАЛИЕВА ЗЕМФИРА РИНАТОВНА (ТАРАЗ, КАЗАХСТАН) АРХЕТИПИЧЕСКАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ РЕБЕНКА В РАССКАЗЕ «ПУРУША» ИЛЬИ ОДЕГОВА 28
ЖУМАГЕЛДИН ЖАНАЙДАР ШАЙМЕРДЕНҰЛЫ, ШАЙМЕРДЕНОВА ШЫНАР БАҚТИЯРҚЫЗЫ (ҚАРАҒАНДЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЭПОСТАРДАҒЫ ЗООМОРФТЫҚ БЕЙНЕЛЕРДІҢ ГЕНЕЗИСІ 32
ГАЛИЕВА АСЕМ НУРСАИТОВНА (ТАЛГАР, КАЗАХСТАН) ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИЗУАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ В ОБУЧЕНИИ ИСТОРИИ: ГРАФИКА, КАРТЫ И ДОКУМЕНТЫ 38
АЛЕКБЕРОВА СЕВДА САБИР ГЫЗЫ (БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН) СПЕЦИФИКА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ МЕТАФОР В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ..... 41
МИРА МЕЙРХАНОВНА САПИРОВА, КУЛЗАДА АБДРАХМАНОВНА АБЕНОВА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ: СЕБЕПТЕРІ МЕН ТАРАЛУ ЖОЛДАРЫНА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТТЕР 45
НУРДИНОВА ИРАДА РУСТАМБЕКОВНА, СТАРЧЕНКОВА МАРИНА АЛЕКСАНДРОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) СЛУЖЕНИЕ ОБЩЕСТВУ В ОБРАЗОВАНИИ: ПРИНЦИПЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ 50
НОМИКОСОВА СОФЬЯ СЕРГЕЕВНА, ФАЙЗУЛИНА ФАРИДА РУСТАМОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) СРАВНЕНИЕ СЕБЯ С ДРУГИМИ, КАК ПРИЧИНА ПОНИЖЕННОЙ САМООЦЕНКИ 53
ДОВГАНЬ ЯН ВИКТОРОВИЧ, **ФАЙЗУЛИНА ФАРИДА РУСТАМОВНА** (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ НА ИММУННУЮ СИСТЕМУ 57
AIMEN KURMANGALI, ASSEL BAITURBAYEVA (ALMATY, KAZAKHSTAN) PECULIARITIES OF POLITICAL LEADERSHIP IN MODERN INTERNATIONAL REALITY..... 61
ӨМІРБЕК ЭЛЬВИРА АМАНГЕЛДІҚЫЗЫ, КАМИШЕВА ГУЛНУР АББАСОВНА (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) ЗАМАНАУИ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ КІСІ АТТАРЫНЫҢ КОГНИТИВТІ НЕГІЗДЕРІ 64
ГУСЕЙНОВА ЛАЛА ОСМАН КЫЗЫ (БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН) ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА ДЕТЕКТИВА (НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЧИНГИЗА АБДУЛЛАЕВА) 68
ТОҚТАРБЕК С., ЗЕЯДАҰЛЫ Б. (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ҚЫТАЙ ТІЛІ ЛЕКСИКАСЫН ОҚЫТУ МЕН ҮЙРЕНУДЕГІ КОНТЕКСТТІҢ ҚҰРЫЛЫСЫ ТУРАЛЫ 72

ISSN 3005-4729 / e-ISSN 3005-4737

БАТЫРОВА ГУЛЬНАРА БУКЕНБАЕВНА (Г.УРАЛЬСК, КАЗАХСТАН) КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В КОМАНДНОЙ РАБОТЕ……... 79
АКИЖАНОВА МАДИНА, ТУРЕБАЕВА Ш.М. (АСТАНА, КАЗАХСТАН) АНГЛИЦИЗМЫ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ТИПОЛОГИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЗАИМСТВОВАНИЯ…….. 83